

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. G. OLRİK

LUDVIG HOLBERG

UNDERSØGELSER OG KRONIKER

HOLBERGSAMFUNDET

AF 3. DECEMBER 1922

G. E. C. GAD

1959

LUDVIG HOLBERG
UNDERSØGELSER OG KRONIKER

H. G. OLRİK

LUDVIG HOLBERG

UNDERSØGELSER OG KRONIKER

HOLBERGSAMFUNDET

AF 3. DECEMBER 1922

G. E. C. GAD

1959

Indhold

Forord	7
Ludvig Holbergs Fødselsdag	9
Brorupgaard i Ludvig Holbergs Eje	16
Ludvig Holberg og Ridefogederne	30
Ludvig Holbergs Venner.	40
Da Ludvig Holberg blev Lensbaron	48
Holberg og Møllerkonen	56
Ludvig Holbergs sidste Skovrejse	65
Ludvig Holbergs Søsterson	75
Ludvig Holbergs Brudeudstyr-Legat	81
Holbergs Grav i Sorø Klosterkirke	91
Et Holberg-Portræt	110
Noter og Henvisninger	120

Forord

I denne Bog har jeg samlet min Morfar H. G. Orlriks spredte personalhistoriske Undersøgelser og Kroniker om Ludvig Holberg. Udeladt er dog de Afhandlinger, der helt eller delvis er optrykt i »Nogle Holbergiana« (1934) og »Tersløsegaard i Fortid og Nutid« (1948); fremdeles Anmelde-Kroniker, polemiske Indlæg og nogle Smaa-Artikler, der ikke bringer væsentligt nyt.

De enkelte Rettelser, der er foretaget, skyldes i Reglen min Morfar, i hvis Arkiv i Det kgl. Bibliotek Afhandlingerne findes samlet. De Undersøgelser, der i deres endelige Form er fremkommet i »Fra Holbæk Amt« og i Privattryk, er dér forsynede med fyldige Kildehenvisninger – optrykt i nærværende Bog uden Ændringer. Til de øvrige Afhandlinger har jeg – paa Grundlag af min Morfars Forarbejder – søgt at bringe de Kildehenvisninger, som Læseren synes at have Krav paa; i adskillige Tilfælde har min Morfar dog meddelt de vigtigste Kilder i selve Teksten, der saaledes ingen Henvisninger kræver. Noterne oplyser, hvor Afhandlingerne første Gang har været trykt, hvor større Rettelser og Tilføjelser er sket o. lign.

For gode Raad under Tilrettelæggelsen takker jeg Professor, Dr. phil. F. J. Billeskov Jansen og min Ven Henrik Moltke-Leth. Ikke mindre hjerteligt takker jeg Holbergsamfundet af 3. December 1922, der har paa-
taget sig Udgivelsen.

Charlottenlund, Oktober 1958

JES OLRİK

Ludvig Holbergs Fødselsdag

I Dag hejses Dannebrog paa den høje Flagstang paa Ludvig Holbergs Herresæde Tersløsegaard, i Sorø, hvor Klosterkirken gemmer hans Støv, og paa Det kgl. Teater i København, hvor man i Aften opfører en af hans Komedier – og det sker altsammen, fordi det i Dag, den 3. December, er Holbergs Fødselsdag.

Men hvorfra ved vi nu det? Selv vidste han det ikke; i hvert Fald har han intetsteds mælet et Ord derom; han vidste knap rigtig Besked med, hvad Aar han var født. Da han skrev sin 319. Epistel og »havde opnaaet mine 65ve Aar«, siger han: »thi jeg er fød udi det Aar 1685«; men da han tog fat paa sin 447. Epistel, har han faaet at vide, at han var et Aar ældre, end han hidtil havde troet, og nu hedder det: »thi jeg er fød udi det Aar 1684«. Saa meget interesserede dette ham, at han vier Forholdet en ny Omtale i den 476. Epistel: »Min Herre forlanger at vide min Alder . . . Jeg haver selv paa et Haar ikke vidst det rette *Datum*, men alleeneste sat det Aar 1685, hvorudi jeg meenede at være kommen til Verden. Men da jeg for kort Tid siden lod mig tilskikke Udskrift af Kirke-Bogen i Bergen udi Norge, merkede jeg min Vildfarelse, og fandt, at jeg er fød Ao. 1684, saa at jeg nu ikke er langt fra 70 Aar«.

Epistlen maa altsaa være skrevet i et af hans sidste Leveaar, thi han døde, før han var fyldt de 70 – hvis 1684 altsaa *er* hans rette Fødeaar! – men hvorfor havde han paa dette Tidspunkt Brug for en Kirkebogs-Udskrift? derom ved vi intet; maaske har det været for derved at dokumentere den høje Alder, der nu berettigede ham til at frasige sig det besværlige Kvæstor-Embedet ved Universitetet, som han nedlagde i 1751 med en bitter Bemærkning om, at »Konsistorium er ikke tjent med en gammel Krøbling« – men dertil har han vel næppe behøvet nogen Aldersattest. Hvorom alting er – Udskriften er længst forsvundet, rimeligvis brændt sammen med hans øvrige Privatarkiv, og Kirkebogen for Bergens Nykirke-Sogn er det ikke gaaet bedre; den mangler for Aarene 1677-1702, men kan ikke, som det er formodet, være gaaet tabt ved Bergens Brand i 1702, siden der kunde præsteres en Udskrift af den o. 50 Aar senere.

Enten vi nu havde Kirkebogen selv eller Udskriften deraf, vilde vi næppe have faaet noget sikkert at vide om, hvad Dag Ludvig Holberg var *født*, thi de ældste danske og norske Kirkebøger angiver som Regel kun Børnenes Daab – ikke naar de er født. Ganske vist synes Fødslerne at have været det, Staten forlangte oplyst af Kirkebogsføreren, Præsten, thi i det kgl. Missive af 17. Maj 1646, hvormed man kan sige, at Kirkebøgerne er indført, paalægges det Bisperne alvorligen at tilholde Præsterne hver i sit Stift, »at de herefter holder rigtig Kirkebog ved daug og datum paa huor mange udj dieris Sogner *fødes*«, men ved den senere Kodifikation af alle herhen hørende Lovbestemmelser i Danske Lov af

1683 og Norske Lov af 1687 gaar de enslydende Bestemmelser i 2. Bog, 8. Kapitel, Artikel 7, ud paa, at »hver Præst skal have een Bog at tegne ved Dag og Tid deris Navne udj, som han trolover og vier tilsammen, saa ogsaa de Børns, som han *døber* i sit Sogn, Egte og Uegte, tillige med Faddernis Navne«. Og Følgen af denne Bestemmelse, der ogsaa i Praksis har været anvendt før 1683, uanset Ordlyden af Kongebudet i 1646, er, at man nærmest kun rent undtagelsesvis vil finde ogsaa Barnets Fødselsdag anført i de ældste bevarede Daabsregistre, og bedre har det næppe været i Bergen omkring 1684. Nu hjælper det jo noget, at ifølge de gældende Bestemmelser skulde Børnene, hvis de da ikke var saa svage, at de hjemmedøbtes, føres til Kirke og døbes senest otte Dage efter Fødselen, og Kirkedaaben fandt som Regel Sted ved den ugentlige Gudstjeneste, for Ægtefolks Børns Vedkommende »naar Tienisten er ude«; fra et Notat om en Daab vil man da ofte kunne slutte, at Barnet er født kort Tid før.

Iøvrigt laa det ikke i Tidens Aand at lægge Vægt paa Fødselsdagene. Fra Fødslen til den fuldbyrdede Daab var Børnene smaa Hedninger, af hvem den urene Aand ved en kraftig Besværgelse skulde uddrives, før de overhovedet maatte døbes (Exorcismen); først ved Daaben var de indlemmede i Menigheden, og derved kom Daabsdagen til at spille en større Rolle end Fødselsdagen. Ludvig Holberg har bestemt ikke paa dette Punkt været indstillet anderledes end sin Samtid – det har været ham ret ligegyldigt, hvad Dag han var født, og længe efter hans Død saa man saadan paa det, baade den enkelte Person og Autoriteterne.

I den pompøse Indskrift paa hans Kisteplade, forfattet paa Latin af hans mangeaarige Husfælle, Professor H. P. Anchersen, nævnes hans Fødselsaar, 1684, men ikke Dagen; i Joh. Adolph Scheibes Biografi over ham (paa Tysk), som udkom i 1764, hedder det: »Baron Ludvig Holberg er født i Aaret 1684. – Hans Fødselsdag finder man hverken angiven i hans egne Skrifter eller i Efterretningerne om hans Død«; Worms Leksikon over lærde Mænd, der afsluttedes med en Række Tillæg i 1784, kender naturligvis heller ikke Dagen – og beklager ikke sin Uvidenhed; men Sandheden byder at tilføje, at ved mangfoldige af de lærde Mænd, selv blandt de yngre, mangler ogsaa deres Fødselsdag. Først ved den omkring 1800 vakte Holberg-Interesse vaagner ogsaa Ønsket om at faa Rede paa Fødselsdagen; Rasmus Nyerup skriver derom til sin Bekendt, Justitiarius Jørgen Schydtz i Bergen, men han kan ikke give Besked; han lover at tale derom med Klokkeren i Nykirke Sogn, men har vel af ham faaet at vide, at Kirkebogen for 1684 mangler, og dermed dør Sagen hen. Mærkeligt nok har en tysk Encyklopædi, der udkom i Leipzig 1833, en positiv Oplysning derom og opgiver, uvist med hvad Hjemmel, Fødselsdagen til 6. *November* 1684, medens det københavnske Dagblad »Dagen« i 1824 anfører Holberg som født 1. *April* – det sidste er dog vist nærmest en Spøg, ligesom naar Professor Torkil Badens Mor, der som Barn har kendt Holberg, kunde mindes, at »hans Fødselsdag var blevet erindret den 1. April« – Narredagen! Bedre Grundlag var der for Tidsskriftet »Clio« og senere for Fr. Barfod i »Fædrelandet« 1854 til at angive 1. Juli som Fødselsdagen, thi i Vor Frue

Sogns Liigbog for 1727-76, hvori er antegnet, at Holbergs Lig blev bragt fra Hjemmet til Kirken efter hans Død den 27. Januar 1754, og i Frue Kirkebog for den 5. Februar s. A. er hans Alder angivet til 69½ Aar; derfor angiver J. G. Welhaven ogsaa forsigtigt i sin lille Afhandling fra 1854 »Om Ludvig Holberg«, at Digteren »er født i Bergen 1684, *formodentligt i Juli*; Fødselsdagen er ubekjendt«.

Endelig synes der dog at komme fuldt Lys i Sagen. I 1862 finder den norske Personalhistoriker, Provst J. F. Lampe – og offentliggør den 30. August s. A. i det norske »Illustreret Nyhedsblad« – et Uddrag af Skiftet efter Holbergs Forældre, hvori det i April 1701, da Skiftet sluttede, er anført, naar hver især af deres seks overlevende Børn (af tolv) var født, nemlig: »*Peder* fød A. 1681 den 24. Septbr., *Friderich Christian*, fød 1683 den 24. Martij, *Ludvig Holberg*, fød den 3die December 1684, *Ædel Holberg*, f. 2den Septbr. 1673, *Abell* den 29de Octbr. 1674 og *Sophia Holberg* den 4de Febru: 1676«.

Her havde man da endelig Dagen! Uden nærmere at undersøge Sagen og anlægge en kritisk Alen paa Fundet fastslog man den 3. December som Holbergs Fødselsdag og kunde derfor paa hans snart paafølgende 200 Aars Dag fejre den med Fynd og Klem, baade i Norge, i København og i Sorø. Men av! et Par Aar ind i dette Aarhundrede maa den meget fortjenstfulde norske Holbergianer Johan Nordahl-Olsen i Bergen gøre Verden bekendt med, at helt godt stod det vist ikke til med Paalideligheden af det Lampeske Fund.

At Skiftebogen ikke var nogen primær Kilde, kunde

man jo allerede have sagt sig selv i 1862, og man kunde ogsaa dengang nok have hittet paa at sammenligne dens Angivelser – som Skifteretten utvivlsomt har haft fra de Holbergske Børns Morbror og Formyndere, den brave Købmand Peder Lem, afgivet efter hans Hukommelse og bedste Viden – med *den* Kirkebog for Nykirke Sogn, der gik til Aar 1676, og som var bevaret, hvori de inden dette Aar fødte Børn kunde findes. Nu viste det sig, at Datteren *Abel*, der angaves *født* d. 29. Oktbr. 1674, var *døbt* s. D. i 1672, medens *Sophia*, som skulde være *født* d. 4. Februar 1676, var *døbt* allerede den 8. Februar 1674 – og *Ædel*, den ældste, som opgaves at være født 1673, fandtes slet ikke i Kirkebogen. Dette kan nu komme af, at hun er født og døbt under Forældrenes Ophold i et andet Sogn; værre er det, naar Skriveren i Skiftebogen først har angivet Sophias Fødeaar til 1675 og rettet dette til 1676 og ligeledes rettet Peders Fødeaar fra 1682 til 1681! Mon det ikke hænger sammen med, at Peder Lem ikke har været videre stiv i sin Viden om Søsterbørnenes Data?

Nogen synderlig Tillid til, at han netop skulde have husket helt rigtigt, hvor Talen er om Ludvig Holberg, tør man derfor ikke nære. Skiftebogen er paa dette Punkt en endogsaa grumme sekundær Kilde. 3. December 1684 var en Onsdag og da der dengang holdtes Ugedagsgudstjeneste i Provinsbyerne, taler noget for, at hvis denne Dag overhovedet kan komme i Betragtning, er det som den, paa hvilken Ludvig Holberg er *døbt*; Daabsdagen kan Morbror Peder Lem maaske snarere have husket, eller endda antegnet et eller andet Sted. Efter hvad der ovenfor er nævnt om Tidsforholdet

mellem Børns Fødsel og Daab i gammel Tid, vil man da kunne regne saa nogenlunde med, at Holberg kan være født sidst i November 1684. Maaske er den tyske Encyklopædi fra 1833 da den, der i sin Angivelse kommer Sandheden nærmest – gid man vidste, hvorfra den paagældende Artikels Forfatter, Benichen, har haft sin Viden! Nu maa vi slaa os til Taals med den smukke Sætning om, at det er bedre at ramme ved Siden af end slet ikke at ramme . . .

Og vi bliver herefter ved med at lege, at det i Dag, den 3. December, er Holbergs Fødselsdag. Ved Festen i Sorø i December 1884 skrev Digteren Michael Rosing et Sted i sin smukke Kantate:

Skade, det er Vinter, Rosen blomstrer ikke,
ellers skulde Holbergs Grav nu skjult i Roser ligge!

Ja, det havde jo været smukt – en Holberg-Mindedag i de friske Rosers Tegn! Blot ikke saa morsomt for Teatret, der ikke plejer at spille i Juli, og da det nu engang er Skuepladsen med de Holbergske Mindeforestillinger, som holder lidt Liv i den visselig ikke store Interesse i vore Dage for Digterbaronen, er det nok bedst, at vi lever videre paa den ret upaalidelige Tradition om et lille Lyspunkt i Vintermørket: Holbergs Fødselsdag.

Brorupgaard

i Ludvig Holbergs Eje

LUDVIG HOLBERGS Skiften fra at være Byboer til, i hvert Fald delvis, Landboer og fra at have sin økonomiske Interesse i københavnske Ejendomme til at være Ejer af to vestsjællandske Godser skete i Aarene 1740-45 og var saaledes fuldbyrdet ifjor for to hundrede Aar siden. Alle, der kender lidt til ham og til hans Liv, ved noget om, at han ejede og boede paa Tersløsegaard Nord for Sorø, langt færre kender noget til, at han dog først ejede og i nogle Aar havde sin Sommerbolig paa Brorupgaard Nord for Slagelse – de aller færreste ved, at han ogsaa ejede en lille »ufri« Gaard, Orebogaard, i Stenlille Sogn. Men saa stor Betydning fik disse Ejendomsforhold for ham i hans sidste Levetid, at der vel kan være Grund nok til kortelig at opridse de første Linier for denne afgørende Ændring i Holbergs Tilværelse – hans Køb af Brorupgaard – den, der endte med, at alt hans Jordegods kom i offentlig Eje, men hvoraf Størstedelen for længe siden igen er udgaaet.

*

Den 1. Maj 1740 overtog Ludvig Holberg, Professor ved Københavns Universitet og Assessor consistorii samt Universitetets Rentemester eller Kvæstor, Hoved-

gaarden Brorupgaard i Slagelse St. Mikkels Landsogn, godt 5 km Nord for denne Købstad, en Gaard og et Gods af ret ung Alder, samlet og bygget op i Aarene 1674-1684 af en dygtig Kancelliembedsmand Poul Nielsen, adlet med Navnet Rosenpalm (som han dog ikke selv førte). Holbergs anden store Hovedgaard er for selve Hovedbygningens Vedkommende ved et Sammentræf af lykkelige Forhold bevaret som et Mindesmærke for ham til idag – og forhaabentlig længe endnu! – men hvor Holbergs første Landbolig laa, gik i Tidens Lob i den Grad i Glemme, at Holberg-Aarbogen for 1920 saalidt som Trap's Danmark, 4. Udgave 1921, havde opfattet, at vore Dages Brorupgaard ved Slagelse siden o. 1860 har ligget paa et helt andet Sted end den gamle Herregaard, som engang husede Holberg. I hans Tid laa Gaarden umiddelbart Syd for Tude Aa og et Stykke Øst for Landevejen, der nu som dengang løber fra Slagelse mod Kalundborg og hinsides Aaens to Strømme passerer Havrebjerg Vandmølle, der hører til det Gods, Holberg i 1740 erhvervede; nu ligger Brorupgaard 1,5 km sydligere, langt fra Aaen og umiddelbart Vest for Kalundborgvejen. Det lille Kort i Trap, Bind III, S. 168, over St. Mikkels Landsogn og Generalstabens Kort i Størrelse 1:100.000 viser dog, hvor »Gl. Brorupgaard« ligger, men finder en eller anden ud til Stedet, vil han ikke af saa meget som en simpel Mindesten paa Gaardens Tomt se noget Tegn til, at her har Ludvig Holberg engang levet og virket.

Det var et Spring ud i noget helt nyt, da Holberg i 1740 blev Ejer af dette Landgods, men villet eller uvilligt var det en Følge af den Pengeanbringelsesmaade,

han var henvist til, efter at han lidt efter lidt var kommet til saadanne Midler, at de maatte følge Tidens Vilkaar og for at afkaste en passende Rente og yngle til Ejerens Tarv maatte udlaanes direkte med Pant i fremmed Ejendom – eller bruges til at erhverve faste Ejendomme til egen Drift eller Bortforpagtning. I en Aarrække havde Holberg sat sine Penge som Smaalaan i Summer fra 200–1500 Rdl. mod Pant i københavnske Ejendomme og derved indvundet en Rente paa 5 pCt., men Renten var nu faldende og Sikkerheden ikke al for god; i Oktober 1735 gik han da ad nye Stier og forstrakte den sjællandske og jyske Herremand, tidligere Sekretær i Danske Kancelli, Johan Severin Bentzon til Brorupgaard (fra 1714) og Estvadgaard (fra o. 1726) med et Laan paa 1000 Rdl., som Bentzon havde nødig til dermed at klare det Afdrag, han skyldte Roskilde Jomfrukloster, som havde ydet ham et Prioritetslaan paa opr. 6550 Rdl., der hastigt skulde afvikles. Hermed har det fremdeles knebet for Sekretær Bentzon, og Aaret efter, i Juni 1736, træder Holberg helt i Klosterets Sted ved yderligere at laane Bentzon 6000 Rdl. til Indfrielse af hele det gamle Laan. Gunstigere var Vilkaarene ellers ikke: 2000 Rdl. skulde allerede afdrages i Juni 1737, og for Laanet, der ydedes mod 5 pCt. Rente, maatte Bentzon give 1. Prioritets Panteret i hele sit sjællandske Jordegods: Brorupgaard, den lille Orebogaard i Merløse Herred, i Havrebjerg Kirketiende og i løst Gods i St. Mikkels og Havrebjerg Sogne.

Den, som bragte Bentzons Laan hos Holberg i Stand, var utvivlsomt Holbergs Søstersøn, Christian Tostrup, der fra o. 1730 havde været Ridefoged – d. v. s. Gods-

forvalter – paa Brorup og baade kendte sin Principals Pengetrang og sin velstaaende Morbrors Evne til at gaa ind paa Ydelsen af Laanet. Over det første Laan paa de 1000 Rdl. undrer man sig ikke, men det 6000 Rdl.s Laan viser Professor-Kapitalistens helt nye Pengepolitik; han havde paa denne Tid andre Penge staaende i københavnske Ejendomme og maa med dette store Beløb have gjort et alvorligt Greb i sin Pengekasse. Men det har han selvfølgelig ikke gjort uden Hensigt efter alvorlig Overvejelse, og hans (og Søstersønnens!) kan kun have været een: ikke at holde Liv i den Bentzonske Økonomi, men at sikre sig selv det pantsatte Gods. Bentzons Midler var paa Tilbagegang, det har ikke kunnet skjules; i 1722-25 havde han havt et slemme Sammenstød med Myndighederne, en hel lille Michael Kohlhaas-Roman, der havde kostet ham o. 3000 Rdl. klingende Mønt, og kort Tid efter overtog han Estvadgaard sydøst for Skive, hvor det var hans Agt at opføre en ny, anselig Hovedbygning. I 1727 havde han prøvet at sælge Brorupgaard, som han i 1711 havde købt af Roskilde Jomfrukloster, der da stod som ufyldstgjort Panthaver for 14.000 Rdl., og havde vel nærmest gjort det af Familiehensyn og for Skams Skyld, thi Brorupgaards daværende Ejer, Admiral Andreas Rosenpalm, der var en yderst slet Økonom og havde sat dette sit fædrene Gods overstyr, var Bentzons Svoger, gift med hans Søster Sophie Amalie fra Skærsø paa Møls. Og skønt Bentzon siden, naar Lejlighed gaves, havde afrundet sin sjællandske Ejendom ved flere Tilkøb, var denne dog vist hverken ham eller hans Kusine og Hustru, Frederikke Louise Glud, kærere, end at dette barnløse Ægtepar nu uden større Sorg vilde

skille sig af med deres sjællandske Gods og helt hellige sig det, de havde i deres jyske Hjemland.

Det første store Afdrag paa Laanet af 1736 hos Holberg faldt ikke, som det burde og skulde, i Juni 1737; naar Holberg baade i 1739 og 1740 kvitterer efter Fuldmagt for Udbyttet af Bentzons to Portioner i Kurantbanken, har dette muligt været et Arrangement, som skulde sikre Holberg noget af hans Tilgodehavende hos Bentzon. Men i 1740 har Frugten altsaa været moden; som det lod sig forudse, kunde eller vilde Bentzon ikke præstere præstanda, og Holberg kunde derfor have gjort Indførsel i sit Pant. Han har foretrukket en forligsmæssig, udenretlig Ordning, og Forhandlingerne mellem Parterne er resulteret i den Købekontrakt om alt det Bentzonske Gods i Sjælland, opgjort til 441 Tdr. 2 Skp. 3 Fdk. Hartkorn, der oprettedes d. 13. April 1740. Købesummen blev sat til 16.000 Rdl. grov Kurant-Mønt – d. v. s. store (hele) Mønter, modsat Skillemønt – eller o. 37 Rdl. pr. Td. Hartkorn, en ikke høj, men dog antagelig Pris paa Salgstiden. Heraf udbetalte Holberg ved Kontraktens Underskrift 1000 Rdl. kontant samt kvitterede og udleverede de to Pantebreve paa tilsammen 7000 Rdl., hvis Renter til Juni Termin 1740 Bentzon betalte; hermed var Halvdelen af Købesummen bragt i Orden. Den anden Halvdel afvikledes ved, at Holberg i den følgende December Termin skulde indfri to andre af Bentzon udstedte Panteobligationer med Sikkerhed i mindre Dele af Godset: en paa 1000 Rdl. til Købmand Lorentz Petersen i Skjelskør og en paa 600 Rdl. til Slagelse Herreds Præster. Restkøbesummen, 6400 Rdl., med det halve Aars paaløbne Rente fra Juni,

skulde udtælles Bentzon, naar han ved Attest fra Landstingsprotokollen godtgjorde »ej at have gjort nogen anden Pantsættelse end de ovenfor nævnte, hvorefter han paa det solgte giver et lovligt Skøde«, hvis Stempeling paahvilede Køberen, mens Sælgeren betalte det stemplede Papir til Købekontrakten.

»Sit gjorde Køb tiltræder Velædle Hr. Professor Holberg til næstkommende 1. Mai« hedder det i Kontraktens Post 3, og han har straks taget Tøjlerne – bl. a. ved at udbyde Gaardens Avling til Forpagtning; det skete to Dage efter at Købekontrakten var underskrevet. Men der var ogsaa nok at paase ved Overtagelsen, bl. a. med at faa rømmet op efter de tilstedeværende Beholdninger af utærsket Sæd samt af Hø og Halm, der var Sælgerens Ejendom og skulde føres bort; heller ikke Gaardens Besætning medfulgte. Det gjorde derimod »ald Husbonds Restans hos Bonden til Contractens Datum«, mens Sælgeren friholdt den nye Ejer for al Restance af kgl. Kontributioner – altsaa Skatter og Afgifter – forfaldne til 1. Maj. Gaardens Bygninger har nok været i maadelig Stand; det nævnes udtrykkeligt, at »14-15 Bind Sparreværk paa Fæhuset er ved Blæst bleven aftagne, som Bentzon lovede at indemnisere sin Køber . . . med anden merkelig Skade, der yderligere kunde være skeet«. Kontrakten er vistnok typisk for Holbergs kortfattede Dokumenter, klar og let tilgængelig, som han ønskede det (Epistel 85). Den blev udfærdiget i to Eksemplarer, hvoraf det ene eksisterer (i Landsarkivet); det bærer Holbergs »borgerlige« Segl og Bentzons Kvittering for den halve Købesum.

Havde Holberg nu gjort et fordelagtigt Køb, eller var

Fordelen paa Sælgerens Side? Til sit sjællandske Godskøb brugte Bentzon i 1714 o. 19.500 Rdl.; han bortsolgte senere af Godset for o. 7000, men tilkøbte andet for o. 1900 Rdl.; ialt stod det Gods, han solgte til Holberg, ham i 14.750 Rdl., og da han fik 16.000 for det, gik han nominelt derfra med et lille Overskud. Holberg har paa sin Side næppe gjort en helt daarlig Handel; den gennemsnitlige Pris paa Hartkorns-Tønden var, som ovenfor nævnt, lav, men de mange Jorder i Havrebjerg Sogn var ringe af Naturen, og Bønderne, især de, som boede paa de aabne og sandede Blæsingebakker, var fattige. Da Holberg nu sad paa Brorupgaard, skaffede han den allerede i Juli 1740 nyt Tilliggende ved at tilkøbe sig nærliggende Bøndergods i Aarslev By for ialt 4000 Rdl., hvoraf kun $\frac{1}{3}$ udbetaltes; derved lettede han Byrden for de til Hovedgaarden hidtil hoveripligtige Bønder i Havrebjerg og Blæsingebakker. I August s. A. forpagtede han Havrebjerg Kongetiende (Kirketienden ejede han selv), som tilhørte Slagelse Hospital, og i 1745 tilkøbte han Stillinge Kirketiende, som før i Tiden havde ligget til Brorup, men disse Afrundinger af Godset vedrører ikke, hvad der skete i 1740. Det samme gælder ogsaa den endelige Udstedelse af Skødet fra Bentzon, som først efter ubehagelige Passager kom i Stand i Marts 1741, hvorom der hidtil kun er offentliggjort utilstrækkelige og ofte misvisende Oplysninger (i den af Verner Dahlerup i 1926 udgivne Samling af Holbergs Breve, S. 99-112), der bl. a. skyldes, at man ikke har ulejliget sig med at undersøge tilstrækkeligt, hvad der staar i Købekontrakten, og i Stedet taget den Sladder for gode Varer, som den lærde Hans Gram i et

Brev af 21. Maj 1741 til Grev Chr. Rantzau bragte til Torvs – uden at han har kendt de Dokumenter, han udtaler sig saa afgjort om. Bentzon har næppe været nogen helt let Mand at handle med – Jyde helt igennem, stædig, stejl og snu – men man skal vist ogsaa være forsigtig med at idealisere Holberg som Forretningsmand. Saameget skal blot siges her, at hans Indvendinger mod det Skøde, Bentzon i December 1740 gav ham Udkast til, er delvis baade ret urimelige og urigtige, og det endelige Skødes Realitetsindhold kom ikke til at ligge langt fra Bentzons Udkast. Man har i for høj Grad ved Dommen i denne Sag støttet sig ensidig til Holbergs hidsige Indlæg – desværre har man ikke tilsvarende Udtalelser fra Bentzons Side, de havde nok været værd at kende, men selve Sagens Akter er i saa stort Omfang bevaret, at en ganske objektiv Dom meget vel lader sig fælde.

*

I Maj 1740 sad Holberg nu som Godsejer i Vestsjælland. Det var et ganske smukt liggende Herresæde han overtog – lige forbi det strømmede den da utæmmede Tude Aa i bredere Slyng end nu; mod Nord hævede sig de vældige Blæsingebakker og mod Øst det høje Bavnebjerg med sin Gravhøj øverst oppe; lidt østligere flød Gudum Aa i side Engdrag paa Vej til Tude Aa; hvor de mødtes, var Godsets Skel mod dette Vindhjørne. Skovløst var og er Landet her; lidt Krat langs Aaen fra Brorup hen mod Havrebjerg Vandmølle, Gaardens nærmeste Nabo, er nu alt, og stort mere var der vel næppe i 1740. Men mod Syd ser og saa man ogsaa da langt over de aabne Valdbæksmarker, gennemstrøm-

mede af den lille Valdbæk, nu en stinkende, aaben Kobstads-Kloak, som grundig tilsviner Tude Aa paa dens sidste Stræk ud mod Store Bælt, og der er frit Udsyn mod og over Slagelses Huse og Kirker, til Blikket standses af fjerne Skovbryn i Sydøst og, mere vestlig, af Slots-Bjergbys høje Bakkedrag. Helt mod Vest ligger Landet aabent ud til Store Bælt, skovløst, med højtliggende, store bølgende Marker.

Men det har næppe været paa Egnens Naturskønhed, Holberg dengang rettede sin Opmærksomhed; mest har han vel set paa sine brede Marker og paa sin Gaards Bygninger, Midtpunktet for hans nye Virksomhed. Et Par gamle Kort, det ældste fra 1769, og de bevarede Godsregnskaber fra Aarene efter Holbergs Død (hans egne er desværre gaaet tabt som hele hans Privatarkiv) oplyser, at Gaarden havde et simpelt Vaaningshus, opført af Grundmur, men straatækt, dog med Tegl i Tag-skægget, o. 30 Alen langt og paa 12 Fag, eller o. 18 Alen dybt; det laa nærmest Aaen, sydvendt, og var rimeligvis opført af Gaardens Opretter, Poul Nielsen (Rosenpalm) o. 1680. Huset har enten været bygget af røde Sten eller rødkalket, siden det kaldes »det røde Borggaardshus«; det havde 16 Vinduer med smaa Ruder, lagt i Bly, og en Indgangsdør paa Sydsiden, ud mod Borggaarden; det rummede i Bentzons Tid og sikkert ogsaa i Holbergs – han var ikke den, der ofrede Penge paa Ombygninger! – en stor 8 Fags Stue, en Gæstestue paa 2 Fag og et lidet Kammer næst ved, derhos en Daglig-Stue, Køkken, Bryggers og et Spise- eller Skabekammer; under Køkkenet var en Jordkælder og i hele Huset kun to 2-Etages Vindovne med Rør og Tromle.

Da Holberg i 1751 slutter en Forpagtningskontrakt med Claus Jessen (i 1745 hed Forpagteren Johan Adolph Løppentin), forbeholder han sig »til Logemente de 2de Værelser i den østre Ende paa det røde Borggaards Huus den Tiid ieg er der ved Gaarden om Sommeren«. Her har han da siddet og set over det korte, aabne Engstykke ned mod Aaen, hvor hans Blik har mødt den Brink, der stadig danner det sydlige Affald af Tors- eller (vist rigtigere) Taasemarken, som den Tid længst mod Nord kronedes af en Vejrmølle, der o. 1740 nævnes som nyopført, men længst er flyttet hen til Vandmøllen og nu nedlagt.

Maaske har den nye, flittige og lærde Hovedgaardsejer allerede fra 1740 i disse Stuers landlige Stilhed foruden med Godsets Sager syslet med nogle af de Skrifter, som saa Lyset i den næstfølgende Tid – med Korrekturen paa Niels Klim (1741), med sine Noter til den jødiske Historie (1742), med Manuskripterne til det 3die Levnedsbrev, der dateres 1743, og til de Moralske Tanker, som udkom i 1744. Hvad der er sagt i hans Skrifter om Livet paa Landet efter 1741 og før 1745, da han købte Tersløsegaard, og hans Forhold til Landboerne, har alene med Brorupgaard at gøre og kan ikke efter sin Bogstav tages til Indtægt for Tersløsegaardtiden.

Til Brorup maa ogsaa knytte sig hans kendte Ytring i Epistel 49 om, at for han tog sig for at rense sine Fiske-Parker, anlægge Frugthave ved Gaarden, hvor ingen var, eller pynte paa Værelserne, lod han de forfaldne Bøndergaarde enten forbedre eller af Grunden opbygge, lod Bønderne faa, hvad der krævedes af Heste og

Koer, og lettede deres Hoveri. Thi Værelserne paa Tersløsegaard, der havde huset den velhavende Landsdommer, Etatsraad Johannes Christensøn og hans fornemme Frue, har sikkert ikke trængt til Holbergs Pynt, og en Frugthave, omend med vel gamle Træer, var der allerede ved Tersløsegaard, men Fiskeparker var der ikke; de fandtes derimod ved Brorupgaard – de ses tydeligt paa Kortet fra 1769, og deres Spor kan endnu idag paavises i Engstykket Vest for Valdbækken, lidt Sydøst for det Sted, hvori Gaardens Udlænger laa – og af Holbergs Breve til sin Ridefoged, Frederik Bierre, ses, at der var en særlig Fiskemester ved Brorupgaard.

Gaardens Udhuse og deres Tilstand har selvsagt spillet en stor Rolle for den nye Ejer; i 1740 som længe efter bestod de især af tre store Huse. Paa hver Side af den trapezformede Gaardsplads, o. 30 Alen bred i Nord og o. 50 i Syd, strakte sig imod Sydøst og Sydvest de to o. 80 Alen lange og kun 20 Alen brede Længer, straatækkede og med skraa Gavle, den vestre indrettet til Lade, den østre til Stald og Fæhus med Plads, i 1725, til 120 Køer eller Stude, 3 Tyre, 5 Heste og 1 Hoppe; i den ene Længe var der en Vognport, og en af dem rummede Bolig og Skrivestue for Ridefogden. Paa Holbergs Tid var Ladegaarden aaben mod Syd, maaske med et Stakitværk som Afslutning, hvorigennem Indkørslen gik, og saaledes med fri Udsigt fra Hovedbygningen mod Syd; efter hans Tid byggedes her en særlig Port- og Staldlænge. Nordvest for Gaarden laa, isoleret, »Hollænderiet«, Gaardens Mejeri, samt Kølle, Bagerovn og Svinehus, ganske nær Aaen, hvis dengang rene Vand Hollænderen her havde lige ved Haanden. De to

lange Udhuse var allerede gamle paa Holbergs Tid, og de krævede megen Vedligeholdelse; den ene Længe skal være ført fra Borreby til Brorup, solgt til Poul Nielsen (Rosenpalm) af Alkymisten Valdemar Daa, kendt fra H. C. Andersens Historie, »som Vinden har fortalt ham om Valdemar Daae og hans Døtre«. Det gamle Sagn har, om Holberg har kendt det, næppe i hans Øjne gjort den skrøbelige Længe den mindste Smule mere interessant og værdifuld!

I disse Omgivelser udfoldede Holbergs administrative og ordnende Evner sig i den kommende Tid – her var nok at gøre for den, som holdt af at »give et raat og uformeligt Kaos en Form«, og det lykkedes ham virkelig, siger han selv, at faa Ejendommen til at staa »i den misundelsesværdigste Flor«. Ærgrelser har ikke manglet ham – som den med Præsten i Havrebjerg, Hr. Jochum Gynther, der var insolent nok til at klage til Kongen over, at Holberg ikke var at formaa til at holde Staklebroen over Valdbækken lige Øst om Gaarden i saadan Stand, at Præsten trygt kunde passere den, naar han kørte til Annekskirken i Gudum; idag ligger Broen støt og sikker over Skidenrenden (det ikke upassende Navn for Bækken, efter at den er bleven en hæslig, aaben Kloak, som nu mere end nogensinde kræver en solid Bro), og kommer man til den, undrer man sig med Føje over, at Holberg i sin Erklæring af 26. Febr. 1753 til Kancelliet over Præstens Klage har den Dristighed at udtale, at han »hverken veed, at det tilkommer mig at holde Broen vedlige, ej heller veed jeg, hvor den ligger«, al den Stund den ligger og laa knap trehundrede Meter fra Brorups Bygninger paa Vejen, som

fører lige forbi Gaarden. Mod at skulle ofre noget paa dens Istandsættelse vægrede han sig tappert og saa længe som muligt d. v. s. til hans Død; hvad der kunde spares, var jo tjent, og mere har Brorupgaarden i det hele taget ikke kostet sin berømte Ejer, end at han efter fem Aars forløb igen havde Midler til at fordoble sit Jordegods. Det groede altsammen under hans kloge Styre og ofte karrige Haand; han kendte Kunsten selv at nøjes med lidt og dog have nok. Utilfreds med sine økonomiske Kaar har han vist heller ikke været paa sine gamle Dage, bare han selv maatte bestemme over det, som var hans. Derfor gik han f. Eks. ogsaa med til at fritage de sølle Hovbønder paa de magre Jorder i Havrebjerg og Blæsinge for en Del af deres Byrder (Landgilden), hvoraf han roser sig selv i et Brev i 1753 til Biskop Hersleb; i 1749 havde Ridefogden Frederik Bierre ellers faaet Paalæg om »i Tide at tage noget Korn fra de svage Mænd udi Blæsinge og Havrebjerg til Skatter og en maadelig Landgilde« – men Erfaringen har jo nok siden vist, at de heller ikke kunde betale noget!

Der foreligger da ogsaa paalidelige Vidnesbyrd om, at Holberg stod højt i Bøndernes Omdømme – dog maaske især sammenlignet med hans Forgænger som Ejer og de strikse Ridefogder, som hans Efterfølgere – Overhofmestrene paa Sorø Akademi – jo holdt til at faa det mest mulige ud af Godsets Bønder, der i Holberg havde faaet at gøre med en ualmindelig Godsherre, der gerne talte med dem, var jævn og lige til og ikke holdt sig for fin til at aabne et Vejled for en Bonde paa sit Kornlæs . . .

Af den gamle Brorupgaard er nu kun Hovedbygningens Tomt igen. I 1804 brændte hele Gaarden paa Stuehuset nær, og det blev o. 1809 sat i ny og bedre Stand paa sin gamle Plads, efter at Gaarden i 1805 var solgt som Arvefæste af Sorø Akademi. En vældig Tordenvejrs-Ildbrand lagde igen i August 1856 hele Bygningskomplekset i Aske, og efter at Ejeren af den nærliggende Valdbygaard, Proprietær A. V. Bech, havde købt Gaarden, som endnu er i hans Efterkommeres Eje, genopførtes Brorupgaard andetsteds, som foran omtalt. Nu ligger paa den gamle Tomt, mellem spredte Træer og Spor af fordums Huse og Haver, et Par Arbejderboliger, ikke skønne at skue. Men stemningsfuldt er Stedet endnu, og i Tankerne kan den, der færdes paa Tomten, som kender Stedets Historie og ved lidt om Bygningernes Plads, genrejse den gamle Herregaard og se Professor og Assessor consistorii Holberg trippe om paa sine Ene-mærker. Det eneste Levn fra gammel Tid og vel næppe saa langt tilbage som til hans Dage, skønt, hvem ved, er to smukke Linde, der vist engang har staaet som Vagt ved Gaardens Hovedindgang, paa samme Maade, som Tilfældet endnu er med Lindene paa Tersløsegaard. Der burde kæles lidt for disse to ædle Træer, Stedets eneste Vidner om fordums Tid og Herlighed, om en dansk Herregaard, som engang husede en af Danmarks største Sønner, og ingen vilde vel finde det urimeligt, om der mellem dem en Dag blev stillet en simpel Sten, hentet fra Gaardens Syld, med den enkle Indskrift:

LUDVIG HOLBERG

1740

Ludvig Holberg og Ridefogederne

STILLER man sin Næste det Spørgsmaal, hvad *han* nu egentlig ved om Begrebet: en Ridefoged, vil han antagelig straks tilstaa sin Uvidenhed, men faar han Lov at tænke sig lidt om, vil han dog vist fra sin Hukommelses ikke helt ryddede Pulterkammer hente noget frem, der peger i Retning af *Holberg* – jo vist kan han huske, at en Ridefoged forekommer i et Par af Komedierne, i »Erasmus« og i »Jeppe paa Bjerget«! Men saadan noget nærmere om, hvad en Ridefoged tog sig til og betød paa *Holbergs Tid*, ja derom ved selv den, der ellers er ganske godt belæst, jo nok ikke ret meget, naar det kommer til Stykket.

Ønsker han, da nu Spørgsmaalet engang er rejst, at vide lidt bedre Besked, slaar han maaske op i Den danske Ordbog, XVII. Bind, og finder da der følgende Definition: en Ridefoged er den Person, der i det 17.-18. Aarhundrede paa Godsejerens (Herremandens) Vegne forestod Avlingen paa Godset, Fordelingen af Hoveriarbejdet, Inddrivningen af Afgifter o. s. v.; han vil endvidere se, at Betegnelsen Ridefoged i Slutningen af det 18. Aarhundrede, særlig efter Stavnsbaandets Løsning 1788, afløstes af Ordet Forvalter, og at de Steder i Litteraturen, hvortil Ordbogen henviser den, som vil

læse om Ridefogeden, netop findes hos Holberg. Og det er vist: naar en holbergsk Komædie foregaar paa Landet, mangler Ridefogeden ikke blandt de Rollehavende; ligesaa sikkert er det, at han heller ikke hører til dem, der skildres med Sympati. I »Erasmus Montanus« gaar det endda an; ganske vist er Erasmus selv ikke, saaledes som hans brave Forældre, imponeret af Ridefogeden, der er en enfoldig, ulærd Mand, som den kloge Student ikke kan komme i Disput med, men i »Plutus« giver Holberg gennem den fattige Bonde Besked om, hvorledes den, som er Landmand og forstaar Landmandskab, ser paa Ridefogeden: en Foged er den, som med en absolut Magt regierer Gaard og Gods og lader Herren allene beholde den pure Titel. Derfor er vel ingen skreven Lov, men en almindelig Vedtægt, som siger: I Herrer, værer Eder Ridefogeder hørige og lydige. Med eet Ord: naar Fogeden er os imod, kan Herren intet godt giøre os, forklarer Bonden . . . Paa hvert Gods er tvende Herskaber, nemlig Husbonden og Ridefogeden. Bonden staar under Husbonden, og Husbonden igien under Fogden, uden hvis Tilladelse han intet formaaer!

Og i den tragisk-komiske Scene i »Jeppe paa Bjerget«, hvor Jeppe spiser og navnlig drikker ved Baronens Bord, spilles Themaet *Ridefogeden* ud for fuldt Orkester; han kommer ind »udi en sølvknappet Kiøle med Gehæng om Livet« og faar straks Besked om, at han skal hænges. »Jeg har jo intet ondt giørt, Eders Naade!« svarer han; »hvorfor skal jeg hænges?« »Est Du ikke Ri'foged?« spørger Jeppe, »og du spør endda, hvorfor Du skal hænges? . . . ja, vist har du været flittig i dit Embede,

det kan man jo see paa dine støbte Sølv-Knapper; hvad faaer du aarlig til Løn?» »Et halv-Hundrede Rixdaler aarlig«, er Svaret. Og Jeppe bliver ved sit: »Just derfor skal du hænges, efterdi du faaer kun et halv Hundrede Rixdaler. Du har Penge til sølvknappet Kiøle, til Krusedoller for Hænderne, til Silkepung bag i Haaret . . . maa du da ikke stjæle fra mig arme Mand; thi hvor skulde det ellers komme fra?» – Og Jeppe taler sig op i et helt lille Raseri: »Jeg veed nok, hvad I er for Karle, I Ri'fogder . . . jeg veed eders Væsen og Handtering saa vel paa mine Fingre, at jeg selv kunde være Ri'foged, om det skulde giælde. I faaer Fløden af Mælken, og Herskabet faaer en Lort (med Tugt at sige). Jeg troer, om Verden staaer længe, saa bli'r Ri'fogder Junkere, og Junkere igien Ri'fogder. Naar Bonden stikker jer eller jere Koner noget i Næven, saa hedder det, naar I komme til Herskabet: Den stakkels Mand er villig og flittig nok, men adskillige Ulykker slaaer ham til, at han ikke kan betale; han har en ond Jord, der er kommen Skab paa hans Qvæg, og andet saadant, med hvilken Snak Herskabet maa lade sig afspise . . .«

E. C. Werlauff's »Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil«, 1858, lader forstaa, at Holbergs Samtid ikke saa stort anderledes paa Ridefogeder, saadan taget over en Bank, og at Landsbypræsten og Digteren *Jørgen Sorterup* i 1702 ramte det rigtige, naar han siger, at

en ærlig Foged er at see
saa rar et Dyr paa Jorden . . .
som Raven, naar han findes hvid.

Men havde nu Holberg sin Viden om Ridefogeder og deres Væsen fra andres, trykte eller mundtlige, Meddelelser eller af Selvsyn og Selvhør? Hans Komedier er skrevne under hans »poetiske Raptus« i 1720'erne; ganske vist var han allerede da Professor ved Universitetet i København og var som saadan vel interesseret i Forholdene paa de Jordegodser og i de Tiender m.v., Universitetet ejede, og hvorfra Lønningerne til dets Lærere kom, men det var dog vel først, da han i 1737 blev Universitetets Rentemester eller Qvæstor, at han fik Lejlighed til selv at komme Landboforholdene paa nærmeste Hold. Hans Skildring af de Kaar, hvorunder Jepperne levede, har imidlertid i den Grad det selvsetes Præg, at man vel ikke tør betvivle, at han har gjort sine Studier i Marken – i bogstavelig Forstand – og endda brugt baade Øjne og Øren godt, lidet anende, at der skulde komme en Tid, da han personlig som Gods-ejer og Baron skulde gøre Erfaringer om Ridefogedvæsen og -uvæsen, som i en pinlig Grad bekræftede, hvad den komedieskrivende, københavnske Professor havde digtet om.

I 1740 købte han Brorupgaard-Godset en Mils Vej Nord for Slagelse og i 1745 Tersløsegaard Nord for Soro, og begge Steder maatte han som alle andre Godsejere, hvis Jorder dreves ved Bøndernes Hoveri, holde Ridefogeder. Det var en Ridefoged, endda hans egen Sosterson *Christian Tostrup*, der havde været en Slags Mellemand mellem Holberg og Ejeren af Brorupgaard, i hvis Tjeneste han stod til 1735, da han (takket være sin Morbror?) blev Universitetets Ridefoged i Roskilde, men som i Holbergs første Godsejersaar hjalp

ham ved en, maaske ved flere Lejligheder; med ham har han sagtens levet paa den bedste Fod. Og som den Filosof han var, opstillede han tidligt smukke Principer for, hvordan en Godsejer skulde manøvrere mellem Omgivelsernes farlige Skær. »Jeg haver selv paa mit Landgods merket Virkningen af Samdrægtighed og Usamdrægtighed«, skriver han i de i 1744 udkomne »Moralske Tanker«, Lib. III. »De Tvistigheder, som reise sig imellem Forpagter og Ridefoget, gjøre mig vel Hovedet undertiden kruset; dog søger jeg, naar de samme tage Overhaand, hellere at moderere end ganske at hæve dem: thi aabenbare Kriig incommoderer, men en bestandig Foreening vil incommodere end meere. Der maa være noget mellem aabenbare Kriig og fortroelig Venskab, om Sagen skal gaac vel«.

Men til »aabenbare Kriig« kom det rigtignok mellem Holberg og hans jydsk Ridefoged paa Brorupgaard, *Lars Windersleff* (*Vindersløv*), som Holberg saa sig saa gal paa, at han, der dog i 1748 havde givet Ridefogeden Lov til at opkalde sin Søn efter Godsets Ejer, i Maj 1749 satte ham fra Bestillingen og derefter indviklede sig i en Proces med ham, tilsyneladende om en hel Række Bagateller, der førtes lige op til Højesteret og sluttede med en for Holberg højst ubehagelig Dom (af 10. Maj 1752), der ikke alene ramte ham stygt paa Pungen, men ovenikøbet paalagde den hidsige Godsherre at give den Tjener, som efter Holbergs Mening havde forset sig saa grovelig, »et ærligt og velfortient Pass« [d. v. s. Skudsmaal]. Og endda havde han maattet dølge den offentlige Tort, at Advokat *Andreas Lowson*, Ridefogedens Sagfører for Højesteret, til Tak for Holbergs Gennem-

hegling af Prokuratorstanden ved forskellig Lejlighed, ikke undlod at minde Højesteret om, hvorledes Holberg i »Jeppe paa Bjerget« havde lagt sit Syn paa Ridefogeder for Dagen gennem Jeppest Trusel om at ville hænge Baronens Ridefoged – blot fordi han havde denne slemme Bestilling! Det var jo Nemesis i en frygtelig Grad; intet Under at Holberg, da Dommen var faldet, følte det ubehageligt at være i Byen. »Holberg kan jeg ikke hilse fra«, skriver Historikeren *Jakob Langebek* den 24. Juni 1752 til *P. F. Suhm* i Trondhjem, »siden han er paa Landet, hvor han har opholdt sig, siden han tabte sin process for Høieste Ret«.

Sandsynligvis er han taget til Tersløsegaard, hvor imidlertid andre Ridefoged-Bekymringer nu ventede ham, thi her var et Par Maaneder før den Ridefoged død, til hvem han synes at have haft en vis Tillid, om man tør dømme efter de seks bevarede Breve, som Holberg i Tiden fra September 1748 til Oktober 1751 skrev til Ridefoged *Frederik Larsen Bierre*, der antagelig omkring April 1748 havde afløst *Hans Lylløv* som Ridefoged paa Tersløsegaard. »Jeg haaber, at ieg ikke bliver bedragen udi de tanker jeg har om Eders agtsomhed og troeskab«, skriver Holberg saaledes til ham i Septbr. 1748 og tilbyder i samme Brev hans Broder *Johannes Plads* som Ladefoged paa Brorup – han blev imidlertid Skytte paa Tersløse; Brødrenes Far, *Lars Hansen*, levede samtidig paa Holbergs ufrie Gaard Oreboe, som han maaske har bestyret.

Nu var *Frederik Bierre* altsaa død, og gennem det bevarede Skifte efter ham, som det paahvilede Holberg i hans Egenskab af Baroniets Besidder at foretage, selv

eller ved en Fuldmægtig, faar man meget at vide, direkte og indirekte, baade om Godsherren og om hans Tjenere. Skiftet udførtes af *Sieur Carsten Flashbye*, som nyantaget Forvalter ved Baroniet og konstitueret Skifteforvalter og indleddedes med en Registrering af den afdøde og ugifte Ridefogeds Ejendele, der hverken var faa eller ringe. Det ses heraf, at han ligesom Baron Nilaus' Ridefoged i »Jeppe paa Bjerget« havde baade fine Klæder, grønne, røde og hvide Klædes Kjoler, Veste og Bukser og Krusedoller (Manchetter) med behørigt Garniture af mange smaa og store Sølvknapper; som sin Kollega i Komeden havde han til sit Haar en udsyet Pung med Baand; han kunde skifte med ikke mindre end tolv Par Støvle-Manchetter, en ny og to gamle Piske-Parykker; han havde Læder-Gehæng med Sølvbeslag og til Stads et Sølv-Skildt og Sølvbeslag med 16 store og 6 smaa Bukler til at bære den Sølv-Hirschfænger i, som naturligvis heller ikke manglede – kort sagt: han var Ejer af et personligt Udstyr af første Skuffe og af saa mange gode Sager, baade gamle og nye Sølvpenge, Vaaben, Værktøj (men grumme faa Bøger!) og andet, at det ikke vilde gøre Jeppe Formodning om, at det var et indbringende Metier at være Ridefoged, til Skamme. Holberg, som holdt af at gaa paa Auktioner, i hvert Fald paa Landet, og købe sig de mærkeligste Sager, sikrede sig paa Auktionen efter Frederik Bierre den 8. Juli 1752 paa Tersløsegaard som personlige Minder om sin Ridefoged hans gamle Fløjels Kasket for 1 Mark og 10 Skilling, og fire Hørgarns Støvle-Manchetter for 2 Mark og 12 Skilling – begge Numre adskilligt over Vurderingsprisen.

Men det interessanteste ved Skiftet er unægtelig de Oplysninger, det bringer om Ridefogedens Regnskabsvæsen og hele Embedsførelse. Det var ikke Smaabeløb, Baron Holberg mente at have tilgode hos ham – hans Fordring, der blev gjort op af Forvalter i Kirke Eskildstrup, *Sieur Sørensen*, og derefter revideret af Birkedommer *Broegaard* fra Roskilde, beløb sig til ikke mindre end 621 Rdl. 3 Mk. og $11\frac{1}{8}$ Skilling – et Beløb, som i den Grad slog den Afdødes brave Fader og Arving med Rædsel, at han foretrak at fragaa Arv og Gæld i Boet.

Men til Opgørelsen gjorde Holberg dog selv saadanne »Antegnelser« og Indrømmelser, og Skifteretten deciderede saa mange tvivlsomme Poster i Boets Favør, at det endte med en helt ny Opgørelse, hvorefter ikke blot Herskabets Krav blev slaet ned, men det blev Baron Holberg, der skyldte sin Ridefogeds Bo 18 Rdl. 5 Mk. og $3\frac{7}{8}$ Skilling! Dette ser jo ganske mærkeligt ud, men det rimer paafaldende med Holbergs hidsige Faren løs paa Ridefogeden Lars Vindersløv i 1749 med en hel Mængde Beskyldninger og Krav, hvis Bedømmelse af Domstolene faldt ud paa en for Baronens saa højst uheldig Maade. Et særlig pinligt Forhold var det, at Holberg efter den Brorup-Ridefogeds Afsked i 1749 havde faaet Frederik Bierre paa Tersløse til ogsaa at bestyre Brorup og nu under Skiftet efter ham først bestemt hævder, at han ikke skulde have særlig Betaling derfor og til Slut maa krybe til Korset og indrømme Boets Krav paa et Tilgodehavende – tilmed overbevist ved sit eget Tilsagn derom i et Brev af 7. Juli 1750 til Bierre, der blev fremlagt paa Skiftet!

Og hvad var saa den Løn, en Ridefoged fik paa et Holbergsk Gods? Den var saamænd kun 50 Rigsdaler aarlig eller nøjagtig det samme Beløb som Baron Nilaus i Komeden gav *sin* Ridefoged, hvisaarsag Jeppe paa Bjerget, da han fik Lønnens Størrelse oplyst, øjeblikkelig afgjorde Sagen derhen, at saa fortjente den velklædte Ridefoged ganske ubetinget at blive hængt!

Det var nok værd at vide, om Holberg i 1752 har husket, hvad han tredivede Aar før havde skrevet og fra Scenen ladet forkynde om den Ting. Imidlertid stak han nu Fingeren i Jorden og lugtede, hvor det bar hen; han aqviescerede i alt Fald ved den af ham selv beskikkede Skifteforvalters Afgørelser, hvad der unægtelig tjener ham til Ære – men ogsaa var det mest praktiske, thi ganske vist trak Skiftet efter Frederik Bierre længe ud og sluttede først den 25. Juni 1753, men var der kommet noget nærmere ud paa denne Tid om, hvordan det var gaaet med Baronens og hans Ridefoged paa Tersløse, havde Godtfolk bestemt godt kunnet huske den kun et Aar ældre Dom i Sagen mod Lars Vindersløv – og hvilket Støv kunde der saa ikke være hvirvlet op! Lynende gal i Hovedet har den gamle mistroiske Herre utvivlsomt været, og helt har han ikke kunnet lade være med at give sin Vrede Luft; det fremgaar af hans Protest mod at skulle betale Frederik Bierre de ekstra 50 Rdl. for at forvalte Brorup Gods, der har fundet Vej til selve Skifteprotokollen – Bilagene dertil med Holbergs egne Antegnelser til Regnskabet er desværre ikke bevaret – og indeholder en bitter Udtalelse om, at »Salig *Bierre* ikke hafde opvartet sin Tieniste som han burdte«.

Det vidtløftige Skifte efter Ridefogeden Frederik

Bierre, der ikke før har været omtalt i Holberg-Litteraturen – kun Holberg-Forskeren *Th. A. Müller* har derfra hentet nogle faa Oplysninger til sin værdifulde Holberg-Afhandling i Festskriftet til Niels Møller i 1939 – fortjente engang at blive offentliggjort i sin Helhed. Det er et kulturhistorisk Aktstykke af Betydning, og ikke mindst, fordi det giver et saa ypperligt Bidrag til vor Viden om *Ludvig Holbergs* Forhold til en af hans Tids ejendommelige Typer: Ridefogden.

Ludvig Holbergs Venner

HAVDE *Ludvig Holberg* Venner? Uvenner havde han i hvert Fald, det kan man jo ikke undgaa at faa, naar man er Satiriker i stort Format og paatager sig at revse sin Samtid efter Noder, elegant og morsomt, men hojst ubehageligt for dem, som føler Snerten ramme, eller af andre faar at vide, at de er opdagede. Men Venner skaber man sig ikke netop paa den Maade (desto mere værdifulde og kærkomne er derfor vel nok de, man vinder!), og kan der nævnes Navne paa Holbergs Uvenner, er det langt sværere at udfinde, hvem der var hans personlige Venner. Men selv taler han, endda meget ofte, om sine »Venner«, endda stundom om sine *gode* Venner, ja de dukker op, og altid navnløse, saa tit Talen er om, at der i hans Liv og Virksomhed sker noget, hvormed han kan have Brug for Venners Hjælp, for deres Tilskyndelse, deres Raad eller Opmuntring. Den gamle Holbergianer, Overbibliotekar *Chr. Bruun* har med Føje viet et Afsnit i sit Skrift: *Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre* (1895), til Undersøgelse af dette Forhold, og han nævner mange Eksempler paa, hvornaar de navnløse Venner er paa Tale – saasom da Holberg har hittet paa at veje af, hvad han skal spise, saa raader »Vennerne« ham indstændigt til at holde op

med noget saa taabeligt; »Vennerne« opmuntrer ham snart til at gifte sig, snart til en bedre Levemaade; de opfordrer ham til at skabe et Moralsystem, og formaner ham indtrængende til ikke at tie til Andreas Højers Fornærmelser, til at udgive sine latinske Epigrammer, til at fortsætte med Peder Paars, til at skrive Komedier – og skrive endnu flere Komedier! – og til at udgive Niels Klim. Om alt dette fortæller han selv i Epistler og Fortaler til sine Skrifter, men intetsteds faar man at vide, *hvem* »Vennerne« er. Man faar uvilkaarligt det Indtryk, at det hele er en Taleform, en Maner, eller maaske noget værre: at disse »Venner« føres i Marken, for at Holberg selv kan staa ren og uskyldig – forudsat, at Trediemand tror paa Historien med Vennerne, der i sidste Instans maa have Ansvaret for baade dette og hint – i Virkeligheden altsaa en Slags Fejghed, »en noget sygelig Side i Holbergs Karakter: at ville søge et Dække«. »Vennerne« er derfor efter Chr. Bruuns Mening en Fiktion, ligesom den »højfornemme Mand«, til hvem Holberg skrev sine berømte selvbiografiske Breve, er en fingeret Person.

*

Overfor denne Tvivl om, at der staa virkelige Venner bag den megen Tale om dem, er det da ganske fornuftigt at kunne løfte en lille Flig af det tætte Slør, der skjuler disse ellers navnløse, og det sker tilmed paa et Punkt, hvor det har nogen Betydning; det drejer sig om, hvem de Venner – de *gode* Venner – var, som fik Holberg til at dotere sine Midler til det Akademi i Sorø, der i en halv Snes Aar havde været paa Tale, men hvor til det forarmede Sorø Klostersgods' Indtægter ikke helt

slog til. Selv omtaler han Sagen i sin 447. Epistel, der maa være skrevet o. 1751 og er en Slags Fortsættelse af Brevene til den højfornemme Herre. Han fortæller her, hvorledes han ved sit første Testamente (o. 1735) havde tænkt paa Stiftelsen af et lærd Selskab, især for det danske Sprog, og ved sit andet, hvorved det første kasseredes, paa at stifte en Fond til fattige Jomfruers Brudeudstyr. Men, skønt dette sidste var medundertegnet »af nogle gode Venner« (der vel altsaa skulde dele Skylden med ham, hvis det var et Misgreb), blev han ked af Planen, som andre drillede ham med, fordi »de ansaa saadan Stiftelse som en *Auction*, hvorved fattige Jomfruer skulde bydes tilfals«. Da dukker Planerne om det sorøiske Akademi op, og »nogle af mine gode Venner, som af mine Skrifter havde set, hvor inderligen jeg havde ønsket at se saadant *Academies* Stiftelse og de *Motiver*, hvorpaa jeg saadant Ønske havde grundet, meenede, at jeg intet bedre kunde gjøre end ved mine Midlers *Donation* et saadant Værk at understøtte og bestyrke. Jeg bifaldt uden megen Betænkning straks saadant Forslag, thi det var, som man siger: *Calcaria sponte currenti addere* [o: at give den Hest Sporen, som gerne vil løbe], helst saasom mit Jordegods udi *Faveur* af det nye *Academie* blev *priviligeret* og til et Friherskab *erigeret*« – med den deraf følgende delvise Skattefrihed for o. 300 Rdl. om Aaret; i høj Grad Mad for Mons!

Paa hvem »de gode Venner« i dette Tilfælde var, har enhver, der syslede med dette Kardinalpunkt i Sorø Akademis Stiftelse i 1747, ikke kunnet undgaa at spekulere, og man har lige fra Holbergs Samtid (*J. A. Scheibe* i hans Holberg-Biografi fra 1764) til vore Dage,

senest i *Alfred Glahns* Afhandling: Sorø Akademi og Holberg (1925) ment, at der bag de navnløse Venner i dette Tilfælde stod »en Herre af høj Rang« eller, som Glahn skriver: »at [Amtmanden i Sorø og Akademiets første Overhofmester, Grev *Heinrich VI* af] *Reuss* var en af »de gode Venner«, synes at være selvindlysende, som allerede Chr. Bruun har paavist«, nemlig i sit polemiske Skrift 1905: Ludvig Holberg og Tersløsegaard. Slet saa afgjort udtaler Bruun sig nu ikke paa dette Sted; han hævder kun, at Greven var »den vigtigste Person i denne mærkelige Episode i Holbergs Liv«, men derfra og til at gøre ham til en af »de gode Venner«, er der et langt Spring. Denne virkelig meget fornemme Herre, der fra 1742 havde været Stiftamtmand i Norge, kom først til Sorø 1746, hvor han fra sine Forgængere arvede det prekære Forhold med den gamle Skole i Sorø, man havde taget Livet af, og det nye Akademi, man vilde oprette i Stedet, men ikke havde Midler nok til; mellem ham og Holberg kunde der næppe være Tale om nærmere Bekendtskab, end sige Venskab; han kunde virke i Sagen, gaa direkte til Kongen med Forslag og søge Forhandling med Holberg, naar Tiden var inde, men selv maatte han have det hele forelagt og anbefalet af sted- og personkendte Mellemmænd, af »gode Venner« af Holberg!

*

Men en saadan fandtes netop: Vicelandsdommer fra 1746 i Sjælland og Møn *Peder Evensen Kraft* (1711-64), Aaret efter – maaske efter Holbergs Ønske – Inspektør ved Sorø Akademi; Justitsraad 1752 og fra 1751 Ejer af Hovedgaardene Nørager og Kattrup i Holbæk Amt,

men hvad der i denne Forbindelse betyder mere: dansk Digter (i al Beskedenhed) og derfor en gammel Kending af Holberg, i hvis Præmieæskning om smukke danske Vers han i 1738 havde deltaget, dog uden at vinde Præmien; iøvrigt som Holberg en Nordmand og Oberstsøn.

Naar der i denne Sammenhæng kan peges paa Peder Kraft, skyldes det Fundet af et Læg Dokumenter i »Antegnelserne udi Sorøe Ridderlige Academies Oeconomie og Sorø Kirkes Regnskaber for Aaret 1788«, som atter viste hen til andre Fonds og handler om nogle Udsættelser til Krafts Regnskaber i Aarene 1753-61, da han trak sig tilbage fra sin Inspektør-Stilling, ked af at slaas med den vanskelige Overhofinester, Grev *Frederik Danneskiold-Samsø* og ude af Stand til at faa Akademiets Økonomi til at balancere. Det var kun smaa Beløb, Revisorerne vilde have ham til at tilsvare, ialt 225 Rd. 8 Sk., men Justitsraad Kraft havde gode Grunde til ikke at ville betale dem, og han havde tilmed et Modkrav paa et langt større Beløb, 665 Rd. 12 Sk., for tilgodehavende Rejseomkostninger gennem alle de femten Aar, han havde været Akademiets Inspektør; dette Beløb var nok fort Akademiet til Udgift, men Revisionen vilde ikke godkende det, fordi Kraft manglede en udtrykkelig Legitimation fra Overhofmestrene til at oppebære disse Diæter – han havde kun et mundtligt Tilsagn derom fra en af dem, der nu var borte (*Carl Juel*, død 1767).

Selv døde han, før Sagen var endelig afgjort, men hvem der hverken vilde tilsvare de udsatte Beløb eller frafalde hans Modfordring, var hans Enke Fru *Birgitta Borthuus*, født 1722 i København og gift 1748 med Peder

Kraft, en velhavende Dame, ogsaa af norsk Æt, for hvis Midler det vist var, at hendes Ægtefælle havde købt sine sjællandske Godser. Hun boede nu som Enke i Sorø, i »Herrernes Gaard« paa Storegade, og hun havde straks bestemt protesteret mod, at der af hende og hendes Mands Bo skulde betales noget til Akademiet. Posterne var ganske vist deciderede, og Akademiets Forvalter krævede hende ærbødigt, men bestemt for Pengene, men hun, som sikkert havde gode Forbindelser her og der, gik til Finants-Collegiet og fik det virkelig til at love at ville forelægge Sagen for Kongen. Men hermed trak det bestandig ud, hun fik ikke den ønskede allerhøjeste Afgørelse, og da man havde træneret Sagen til 1789 (!), og hun atter blev rykket af Forvalteren, skrev den gamle Dame d. 12. Novbr. s. A. et meget høfligt, men ogsaa meget mandhaftigt Brev til Rentekammeret, der nu havde Overbestyrelsen af Akademiets Affærer, forklarede kort og klart Sagens Sammenhæng, mindede om, at der var lovet hende en allerhøjeste Afgørelse, og anmodede om dog nu at »faa bevist den Retfærdighed, som hun efter Tingenes Natur turde haabe«. Hun henholdt sig i et og alt til, hvad hun allerede før havde godtgjort; krævedes der mere (hvad hun dog ikke kunde tro!), da skulde hun nok føre ydermere Bevis til Styrke for sit Andragende, da, som hun skriver: »*det var min sal. Mands Indffydelse, Flid og Arbejdsomhed, der tilvejebragte Sorø Academie Baroniet Holberg* og efterlod det en anselig besparet Capital ved at fratræde [Ϸ: da han fratraadte] sin Inspektion«. Harmfuld slutter hun sit Brev: »Fortjener jeg da til Belønning, at [jeg] skal behandles uretfærdigen?« – og underskriver sig, uden

at tilføje noget »ærbodigst« eller »underdanigst«:
B. Krafts.

Det skal lige nævnes, at selv denne kraftige Salut kunde ikke straks ruske Myndighederne op; først sidst i Maj 1792 faldt den kgl. Resolution, der i Hovedsagen gav hende Ret, men da var den tapre gamle Dame allerede død; den 3. Januar 1791 lukkede hun sine Øjne i Sorø. Og først henved halvandet Hundrede Aar efter finder vi det Brev, hvori hun røber, at det er hendes Mand, som har anvendt sin Indflydelse paa Ludvig Holberg til at bringe »Baroniet Holberg« til Sorø Akademi. Thi anderledes kan hendes Ord vist ikke forstås, og alle Forhold, stedlige og personlige, styrker denne Opfattelse. Peder Kraft, som fra gammel Tid kender Holberg, bliver Landsdommer i Sjælland ikke længe efter, at Holberg har købt Tersløsegaard – Landstinget holdtes i Ringsted; han kan næppe undgaa at møde Godsejer-Professoren, fælles Bekendte har de paa Stedet: Landsdommer *Bolle Luxdorff* Krafts Kollega i Landsretten og selv baade Digter og Godsejer (de tre kan have haft meget at tale sammen om!) og Amtmand *Thomas Lillenskiold* i Ringsted; fra Luxdorffs Dagbog ved vi, at han og Lillenskiold var Holbergs Gæster paa Tersløsegaard allerede i 1745, og selv havde Luxdorff vistnok været med ved Holbergs Køb af Tersløsegaard, der tilhørte en tredie Landsdommer, den gamle Etatsraad *Johannes Christensson*, ogsaa en Ven, i hvert Fald en god Kending af Holberg.

Vi tør da tro, at vi her har en lille Kreds af Mænd, som Holberg virkelig med nogen Føje har kunnet kalde sine Venner, og som beviste ham deres Venskab i Gerningen

ved at raade ham – netop paa en Tid og paa et Punkt, hvor han havde Lyst til at blive raadet, og i den ønskelige Retning – og hjælpe ham tilrette med at faa de Planer ført ud i Livet, som de lagde i Fællig. Naar tre Landsdommere gik til Amtmanden i Sorø om en Sag, maa den have været værd at lytte til, og Grev Heinrich VI. af Reuss-Köstritz har forstaaet baade at lytte og derefter at handle – man tør sige: til alle Parters Tilfredshed. Og Ludvig Holbergs Venner, for engangs Skyld *ikke* navnløse, fortjener at komme frem i fuldt Dagslys og faa vor Tak for deres gode Raad.

Da Ludvig Holberg blev Lensbaron

KORT efter den 6. Marts 1747 – i Aar for to Hundrede Aar siden – var et Rygte sivet ud i Hovedstaden om, at Professor og Assessor consistorii *Ludvig Holberg* af Kong Frederik V var blevet gjort til Lensbaron. Folk modtog Rygtet med Undren, nogle med utilsløret Forargelse, andre med en Blanding af Skadefryd og Misundelse. Den unge Hofjunker og senere store Historiker *P. F. Suhm* hørte først derom af sin Musiklærer, Organist ved Helliggejsts Kirke *D. Chr. Decker* og bestred det straks paa det heftigste: Holberg var for fornuftig til sligt, han havde jo selv spottet dem, der led af honnet Ambition. Da han hos Holberg havde set det friherrelige Diplom – og maaske faaet hvisket et eller andet i Ørerne fra indviet Side – tog han dog Forargelsen i sig og forsvarede af al Magt den nybagte Baron – det var paa høje Tid, at Regeringen havde erkendt Mandens Fortjeneste . . . (*Suhms Samlede Skrifter*, 14. Del, 1798, S. 257-58).

Lige til vore Dage er man blevet ved at søge efter Forklaringen til det mærkværdige Forhold, at Holberg havde ladet sig baronisere – thi mod hans Vilje kunde det jo dog ikke være sket – men hvorfor? En ny For-

klaring gav den højt ansete Holbergianer, Overbibliotekar *Chr. Bruun*, da han 1905 i sit polemiske Skrift: Ludvig Holberg og Tersløsegaard støttet til »nye Oplysninger« vilde slaa fast som Sagens Kerne, at her simpelt hen forelaa en Handel. »Holberg har ikke tilbudt sine Godser til Akademiet i Sorø; han har saa at sige solgt dem til Akademiet. Prisen var Baron-Udnævnelsen. Kun ganske uegentlig kan det siges, at Holberg ved en Donation har skænket sine Godser bort« – saaledes lød Bruuns Resultat efter en Afvejning af Holbergs Interesser og Sorø Akademis, repræsenteret ved dets Overhofmester, Grev Heinrich VI af Reuss. Mod denne kyniske Tale om en Handel blev der straks fra anden Side nedlagt bestemt Protest – det besørgedes med ærlig Harme af cand. mag. og Lærer i Historie, senere Lektor og Dr. phil. hon. causa *Th. A. Müller*, ja man kan vist sige, at det var Indignationen over Bruuns Postulat, der gjorde Müller til den fremragende Holberg-Forsker og -Kender, han derefter blev. Senere er Bruuns Opfattelse af Forholdet vist ogsaa helt forladt; den blev dog endnu i 1928 opretholdt af afd. Professor *W. Norvin* i hans Afhandling i Sorø-Værkets 2. Del, hvori han om Holbergs Medvirken ved det nye Sorø Akademis Oprettelse ikke mindre end fire Gange paa faa Sider nævner Ordet Handel. Senest har Bibliotekar *Albert Fabritius* 1946 i sin Doktordisputats om Danmarks Riges Adel (S. 54) udtalt, at Holbergs Optagelse i Friherrestanden »som bekendt er Vederlaget for hans testamentariske Gave til Sorø Akademi og maa opfattes mere som en Belønning end som solgt«. At der fra Holbergs Side forelaa en testamentarisk Gave, er positivt urigtigt; at der ikke

mere var Tale om et Salg end om en Belønning skal nævnes i det følgende.

Ønsket om at passe Holbergs Baronisering rigtigt ind i den berømte Mands Tilværelse, baade i hans menneskelige og i hans litterære, vil altid være til Stede – for den *var* jo noget ualmindeligt! Derfor burde man maaske gøre omtrent som P. F. Suhm: se paa selve Dokumentet, Friherre-Patentet, og paa, hvad det siger. Blot bør man naturligvis gøre det ikke med den uindviede Samtids Øjne, men med dem, saa vidt muligt, hvormed man i Regeringens Inderkreds og i Danske Cancellis Lenskontor i 1747 har set paa Udnævnelsen, paa dens egentlige Grundlag og paa de Direktiver, der blev givet for Patentets Udfærdigelse. Selve dette Dokument eksisterer ikke mere, men i Rigsarkivet, i Lægget: Ikke indførte Patenter og Bevillinger (3: ikke indførte i de kronologisk ordnede Protokoller over disse) samt andre Sager vedr. Adelskab, i en Pakke med saadanne for Tiden 1671-1848 vil man finde Konceptet til det Kongebrev, hvorved Professor Ludvig Holberg den 6. Marts 1747 ophøjes i den friherrelige Stand.

Patentet falder i fire Dele. Først Professor, Assessor i Consistorio og Rentemester ved Universitetet Ludvig Holbergs Udnævnelse til Lensbaron »i Henseende til den langvarige Tjeneste han saavel Os« – det er Arve-Enevoldskongen, der taler! – »som Vores Elskelige kjære Herr Fader og Farfader . . . beviist haver og som hand endnu herefter Os allerunderdanigst agter at bevise«. Til »et besynderligt Naade-Tegn« er han for denne Tjenestes Skyld »antaget og ophøjet iblant vores Lehn-Friherrers Tal«. Man vil her mærke sig: ikke et

Ord om Holbergs litterære, digteriske og videnskabelige Fortjenester, intet om den danske Skueplads m.v.: det er udelukkende hans Embedsgerning, der har kvalificeret ham til Naade-Tegnet; lige saa lidt er der Tale om nogen Tak eller Gengæld for nogen Gave »til publici Nytte«, specielt ikke om nogen Donation til Sorø Akademi, som paa dette Tidspunkt jo heller ikke in forma var genoprettet. For saa vidt kunde Kongen have nøjedes med, ud fra samme Motivering, blot at optage den velfortjente Embedsmand i Adelstanden. Saa kommer Patentets 2. Led, der handler om hans Godser. Det indledes med et: til hvilken Ende og udtaler, at »Vi . . . have bevilget, at forbenævnte Fri-Herre Ludvig Holbergs 2de udi Vort Land Siælland beliggende adelige Sæde-Gaarder Tersløse og Brorup maae . . . erigeres og ophøyes til et Friherligt Lehn med Navn af Friher-skabet Holberg«; herefter indføres – eller skulde i Patentet indføres, men den ligger løs ved Konceptet, Gods-ernes Jordebog, og det noteres, at Hartkornet er ialt 1006 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Og nu følger Patentets 3. Led, som grant viser, at det ikke var saa meget for Holbergs Fortjenesters Skyld, at han blev Lensbaron og hans Godser »til den Ende« et Baroni – det skete ganske simpelt af praktiske Grunde for at sikre sig, at de Holbergske Godser kunde holdes ubrydeligt sammen baade nu og siden. Thi, hedder det her: Friherskabet »skal af bemelte Friherre Ludvig Holberg hans Livs-Tiid med alle Friherlige Prærogativer, Immuniteter, Herligheder og Friheder besiddes og det fra dette Vores Erections Patentens dato af, men efter hans dødelige Afgang og ikke for skal dette Friherskab Holberg uskiftet og udelt,

upandsat og uafhændet, intet undtagen aldeles være henfalden til Vores Ridderlige Academie i Sorøe til et evindeligt Eyendom, dog skal det i saa fald alle Tiider have og beholde det Navn af Friherskabet Holberg«; derefter følger, som et 4. Led, Bevillingen til at føre det i Patentet afmaalede Vaaben, der baade skal føres af den nye Friherre og af Friherskabet med hans Navn.

Man forstaar jo nok, hvorfor det var Regeringen saa magtpaaliggende at gøre et Baroni ud af disse Godser: det var simpelthen for at hindre, at Ejeren, hvis han blot var blevet nobiliteret og beholdt sine Ejendomme uden at tage dem til Len af Kongen, selv med et Løfte om at testamentere dem til f. Eks. Sorø Akademi, en skønne Dag traf en anden Bestemmelse, solgte noget fra eller maaske disponerede helt taabeligt med sit Eje – set fra Regeringens, Løftemodtagerens Side. Holberg har selv fattet eller af andre – Vicelandsdommer Peder Kraft synes her at have været primus motor – faaet den Idé at realisere Tanken om at lade sin Rigdom komme det Offentlige til gode, in casu ved at bidrage dermed til Genoprettelsen af en højere Lærestalt i Sorø, og det har Regeringen jo kun kunnet være tilfreds med; men skulde der kunne bygges paa dette Lune hos Holberg – han havde jo før skiftet Ideer og Planer – saa skulde der sandelig ogsaa være Sikkerhed for, at han ikke en skønne Dag sprang fra. Derfor er det, at Godserne omgærdes med alle et Lensbaronis Baand; det var den nemmeste og tillige den sikreste Maade at gøre det paa, og for at runde den hele Ordning smukt af var det altsaa nødvendigt – skønt det jo *var* temmelig meget at gøre

ud af en Professor, selv om han ejede lidt over 1000 Tdr. Hartkorn! – at gøre Manden til Lensfriherre. Det kan godt være rigtigt, hvad Chr. Bruun skrev i 1905, at Forslaget herom maa være kommet Holberg overraskende, og at han maa overtales til at gaa ind paa det. Thi for de udenforstaaende og uforstaaendes Kritik af denne tilsyneladende Inkonsekvens mod hans Principer var han jo temmelig værgeløs, og de reelle Fordele, Baroniskabet førte med sig: den lovbestemte Skattefrihed for 100 Tdr. Hartkorn, nogle patrimoniale Rettigheder, Godsernes Forlening med hans Navn, ogsaa naar han var død – disse Smaafordele turde man, hvis her virkelig var Tale om noget, der blot nærmede sig Begrebet Handel, kalde en meget daarlig Forretning, set fra *hans* Side. For den Titel han, som hverken havde villet være Justits- eller Etatsraad, nu fik paasat – *den* kan ikke for Holberg have været noget særlig tiltrækkende. Det Navn, han allerede havde skabt sig, var ham sikkert nok, allerede længe før 1747.

Derimod var der maaske andre, for hvem den bestemt betød noget, nemlig den Adel, der skulde sætte sine Sønner i det nye Akademi, som jo alene var bestemt for adelig Ungdom. Den har det ikke kunnet smage, at Akademiet kun kom i Drift ved en borgerlig Persons Tilskud, al Ære og Respekt iøvrigt for hans Evner som Skribent og Rentemester. Noget andet var det, naar Midlerne stammede fra en, selv nybagt, Lensbaron; ham kunde man jo nok acceptere og glemme, at han til for nylig havde været en Bourgeois og tilhørt en hel anden Verden end den lensfriherrelige . . .

Ukyndige Folk taler endnu i Dag om, at det var Ludvig Holberg, der »stiftede Sorø Akademi« – derfor er det, man ogsaa bliver ved at herpe i den gamle Skrøne om, at »Stifteren« blev sjoflet ved Stiftelsens Indvielse den 7. Juli 1747 – i Aar for 200 Aar siden. Denne taabelige Snak kan det nu være lige meget med. Men ogsaa Talen om, at det var som Tak og til Gengæld for sin Donation, at Holberg blev Baron, dør vel bort efterhaanden. Og endelig maa det vist være Slut med, at der forud for Baroniseringen gik et af Holberg oprettet Testamente med Sorø Akademi som Arving; et saadant har aldrig eksisteret. De efter hans Død kgl. konfirmerede testamentariske Dispositioner har intet med Lensbaroniet at gøre; *det* var en Kendsgøring, længe før disse Bestemmelser blev til, hvad deres Datering tilfulde godtgør.

Holberg havde villet et Maal: Overdragelsen af sin Ejendom til det Offentlige – og maatte nu ogsaa ville andres Midler for at naa det. Men *et* opnaaede han dog, som han saa meget ønskede: at holde sine Jordegodser fast sammenknyttede; her faldt hans eget Ønske sammen med den Regeringsmagts, han havde indladt sig med. Han havde handlet efter sit bedste Skøn, men ud over at lade sig binde en tosset Titel om Halsen fik man ham ikke til at gaa. Han var blevet Baron, men levede fremdeles sit tilvante Professor-, Assessor- og Rentemesterliv i København og var Godsejer paa Landet. Han svigtede hverken gamle Venner eller gamle Vaner, men blev den samme til sin Død. Han lod sig ikke gaa paa af Drillerier med hans nye Værdighed, men skrev baade i Alvor og skæmtende om den sidste, mærkelige Begivenhed i

hans Liv. Han vedblev endnu i syv Aar at være den Ludvig Holberg, han længe havde været – og paa denne 3. December, som vi regner for hans Fødselsdag, selv om det er uden Hjemmel, siger vi et oprigtigt: Gud ske Lov for det!

Holberg og Møllerkonen

SKØNT *Holberg* kun i henved 14 Aar var Godsejer i Vest-sjælland, var der paa hans Ejendom, i hvert Fald paa Tersløsegaard, allerede ved at danne sig en til Godset knyttet og ved Blodets Baand indbyrdes forbundet lille Stab af fast Personale, der ønskede at hævde sig som saadan med alle deraf flydende Fordele. Skovfogden ved de til Godset hørende Skove, *Lars Hansen*, som boede paa Oreboe i Stenlille Sogn, var Oldermænd inden for denne Klan, men det fornemste Medlem var hans Søn, Ridefogden *Frederik Larsen Biere* eller *Bierre*, der dog allerede døde i April 1752, og hvis Skifte giver en Mængde gode Oplysninger baade om Godsherren selv og om Livet i Gaarden i hans Tid. En anden Søn, *Johannes Larsen*, var Skytte paa Tersløse og boede i Brandstrup, allerede før *Holberg* købte Godset; i et Brev fra 1748 nævner *Holberg* ham som muligt Emne for en Ladefogedplads paa Brorup, hvad der dog ikke synes at være kommet noget ud af. Endelig var der en tredje Bror til *Frederik* og *Johannes*, *Hans Larsen*, der 1752-53 var hjemme hos Faderen, endnu i 1757 boede paa Oreboe, og som ikke ses at have haft noget Employ paa Godserne. Men efter det – og maaske efter noget endnu bedre – stræbte han, og derfor nævnes ogsaa han

i et af de seks bevarede Breve fra Holberg til Ridefogden Frederik Biere, som, desværre ikke i nogen helt paalidelig Gengivelse, er meddelt i Tidsskriftet »Politik og Historie« 1820 og genoptrykt af *Verner Dahlerup* i hans Samling af Holbergs Breve 1926. Paa anden Vis var Fæsterne af Vand- og Vejrmøllerne i Havrebjerg under Brorupgaard knyttet til dette Gods; Fæstet var saa at sige arveligt paa Spindesiden, og just derved kom Skytte- og Skovfogedfamilien paa Tersløse engang i Berøring med Møllerfolket, saaledes som nedenfor skal fortælles.

*

I April 1742 døde Møller i Havrebjerg *Anders Sandager*, 52 Aar gl.; hans Enke, *Margrethe Pedersdatter*, fik Fæstebrev paa Møllerne og ægtede i Oktober s. A. Møllersvenden *Jens Johansen Widerich*, men døde allerede i December 1745, hvorefter Enkemanden i August 1746 giftede sig med den 25-aarige *Kirsten Hansdatter Holm* fra Slagelse og døde selv kun 33½ Aar gl., i Septbr. 1751. Der sad nu den unge Enke med to smaa Børn samt en 16-aarig Steddatter og var jo selv et attraa-værdigt Parti, hvis hun, Traditionen tro, kunde blive ved Fæstet. Og det opnaaede hun ved, lige saa snart Manden var død, at rejse til København, opsøge Baronnen i hans Residens – desværre for hende uden at have en kyn-dig Hjælper med sig – og derfra hjembringe et Fæstebrev, som hun, uskriftkyndig som hun var, troede – og vel var berettiget til at tro! – var udstedt paa samme Vilkaar som det, hendes Forgængerske i Maj 1742 havde faaet. Det gamle Fæstebrev lød »saavel paa En-

kens Person som, ifald hun vilde træde i andet Ægteskab paa saadan hendes Mand«, fastsatte en Indfæstning paa 70 Rigsdaler og en aarlig Afgift af Vejrmøllen (en Stubmølle paa Bakkerne Nord for Tude Aa) paa 60 Rgd. og lige saa meget for Vandmøllen, ialt 120 Rgd. at betale aarlig i fire Terminer. Men da sal. Jens Møllers Efterleverske og Efterfølger som Møllefæster kom hjem i 1751, viste det sig, at saadan lød *hendes* d. 17. Septbr. daterede Fæstebrev ikke! Nu var Indfæstningen sat til næsten det tredobbelte, 200 Rgd., og der var i selve Fæstet slettet baade fire Stk. Jord i Kirkemarken og den saakaldte Kirkeholm i Krenkerupmarken, som de tidligere Møllerfolk havde haft til Brug for en ringe Afgift.

Var dette følelige Afbræk i Møllegaardens Tilliggende og den mægtig forhøjede Indfæstning nu et Udslag af Holbergs egen økonomiske Sans og Hang til Havesyge – eller laa der andres Intriger bag ved? Det sidste antyder vor første Holbergianer, *Th. A. Müller*, i sin Afhandling i Festskriftet til Niels Møller i 1939, idet han mener, at det var Ridefogden Frederik Biere, der paa sin Broders, Hans Larsens Vegne underhaanden er fremkommet med et Tilbud – og det maa altsaa være fremsat *før* Havrebjerg-Møllerens Død! – om at yde en meget højere Indfæstning, »enten det nu har været redeligt ment, eller han har, for sit Herskabs Skyld, villet lægge et Pres paa Møllerfolkene«, hedder det hos *Th. A. Müller*. Dette sidste lyder usandsynlig ædelt – Tilbudet har i alt Fald været knyttet til et Ægteskabsforslag fra Hans Larsen, der var Enkemand og her har vejret sit Livs store Chance; takket være Bror Ride-

foged har han sikkert haft det store Indfæstningsbeløb parat som sit Indskud i Forretningen.

For den arme Enke, som vist allerede havde en ny Mand, tilmed af Møller-Slægt og selv faglært (hos Møller *Lars Ortved* i Suserup Mølle) i Kikkerten, var dette jo en slem Historie, og hun er derfor atter rejst til Staden for at se at paavirke sit Herskab til at afværge den truende Ulykke, thi den 14. Okt. 1751 skriver Holberg et Brev, som tydelig røber, at han ved nærmere Eftertanke har følt sig ilde berørt ved det Spil, han var blevet indblandet i. Brevet lyder saaledes:

A Monsieur Mons. Frid. Bierre, Ridefoget ved Baronnet af Holberg à Tersløsegaard,

»Møllerkonen er færdig at døe af gremelse, om hun skall bindes til Hans Larsen og lover at indgaae same vilkor som han. Dette har bragt mig udi stor tvilraadighed, saasom jeg tænkte, at foreening imellem dem allerede var sluttet, og eftersom hun tilbyder samme vilkor, vill ieg saa vel som I underkastes domme, om man driver hende derfra. Det meste, som ellers kand staae for øiene, er at Hans Larsen derved selv kan blive ødelagd, saasom han alleene er vant til bondearbeide og derfor ikke kand begaae sig saa vel som en, der er oplært udi handverket. Det vill og blive vanskeligt for ham at gjøre noget fordeclagtigt parti, efterdi han er kommen udi udraab at have været haard imod sin forrige kone. Jeg beder derfor, at I vill tage dette udi nøie betænkning og indeholde med fæstet indtil ieg hører eders videre tanker herom. Imidlertid, indtil ieg faar svar, bliver Enken ved Møllen og arbeidet strax maa foretages ved Vand-

stuen af saadane arbejdsfolk som kand giøre det forsvarligt. Jeg venter straks herpaa Ed[ers] betænkning og forbliver

E. beredvillige

L. Holberg.«

Familien Larsen fandt det herefter raadeligst at trække sig tilbage; deres kønne Plan røg i Lyset – efter paa Møllerenkens Bekostning at have skaffet Baron Holberg en Ekstraindtægt af 130 Rgdl. (6 Aar efter var Indfæstningen helt nede paa 50!). Ridefogden søgte dog til det sidste at genere Enken ved at trække Skiftet i Langdrag, men det skaffede ham blot et ubehageligt Monument i Havrebjerg Kirkebog, hvor Enkens og hendes nye Mands Forlovere i deres Kautions-Attest misbilligede »Ridefogden *Friderich Bieres* Efterladenhed«. Den hjalp ham da heller ikke – den 29. Decbr. 1751 »blev Sieur *Palle Pedersen Bidstrup* i Hafrebjerg Mølle og dydædle Enke ibid. *Kirstine Hans D. Holm* efter forrig. Konge-Bref copuleret« og Vielsen betalt Præsten med 8 Rgdl. og 3 Mark.

Men den nye Møller, som tilhørte en i Vestsjælland ret udbredt Møllerslægt, glemte ikke den Fare og Behandling, hans Hustru og derved han selv var kommet ud for fra Herskabets og dets Tjeners Side, og næppe var Holberg død i Januar 1754, før Møller Palle Pedersen d. 9. Febr. s. A. sendte sit nye Herskab, Grev *Henrik VI af Reuss*, Overhofmester for Sorø Akademi, hvorunder Baroniet Holberg og dermed Mølleren i Havrebjerg nu hørte, en hidtil utrykt Skrivelse, hvori det hedder – i Tidens bedste Klagemaals-Tone :

»Som Deres Høy-Grævelige Excellence er den Eeniste nest Gud Jeg kand vente Hielp fra, saa understaar Jeg mig i dybeste ydmyghed at aabne mit anliggende /: allerheldst, da det har behaget Gud ved Døden at hiemkalde mit forrige Herskab Høyædle og Velbaarne Hr. *Baron Holberg* :/ der saa yderlig, som nogen-sinde skee kunde opspendte det Fæste, som min Hustrue, da hun sad Enke, maatte udbetale nemlig 200 Rgdr., da dog hends Formand ey gav meere end 70 Rgdr. Men for ikke at lade Haureberg Mølle gaac fra sig og saaledes med 2de smaae u-myndige Børn at være Brødløs og Huusvild, maatte Hun nødes til at give det samme til Fæste, som da værende Foget her ved Godset, afg. *Biere*, for sin Broder paa Oreboe hafde anbudet at give til Fæste, som melt 200 Rgdr., derved min Hustrue blev lige som Bunden og nødtvungen til at udbetale saa høy Fæste, og formedelst at hun ingen Lauværge hafde enten med sig i Kiøbenhafn, eller faaet mindste Raad af tilforn, Bekom hun saa slette Conditioner i Fæste Brevet, som Hosfølgende Copie udviise, som daglig svie til mig med Hustrue og Børn, der aldrig er i Stand [til] paa en Tid [o: paa eengang] at afclarere mine saa store Udgifter, naar Quartalen er forfalden, men altid maae søge Delation« . . .

Nu var den urimelig høje Indfæstning jo dog kun en Eengangs-Skat, og Kvartalsafgiften var den samme som i Formandens Tid. Men til Gengæld hørte der dengang adskillig mere Jord til Fæstet, og derfor klager han, ikke uden Føje, over, at de Agre og den Eng, som hans Formand havde i Fæste og Brug, var blevet ham, d. v. s.

hans Hustru, frataget i det nye Fæstebrev, og Agerjorden, som Formanden ved Gjødskning havde bragt i god Stand, givet i Fæste til en Husmand uden for Godset for samme Afgift, han selv gerne havde givet, saa meget mere, som han højlig behøvede Agrene for Halmfoderets Skyld, som han nu maatte tilkøbe sig, mens en Eng tæt ved Møllen, som Formanden havde havt i Fæste for 6 Rgdl., vel var blevet ham tilbudt, men med Afgiften skruet op til 16 Rgdl., som han umulig kunde svare – saa havde Forpagteren paa Brorup faaet den. Men naar Afgiften ellers stadig var den samme, burde »Conditionerne« ogsaa formildes, d.v.s. enten ringere aarlig Afgift for det forringede Fæste eller, naar Afgiften var den samme, et mere omfangsrigt Tilliggende for rimelig Pris.

Og, slutter han: »I høystgunstigst Betragtning, at min Hustrue som et Fruentimmer, der ei ret vel kand læse Skrift, og aldrig forestillede sig andet, end at Fæste Brevet blev stillet lige som det gamle, førend hun kom hjem, og derom af andre blev underviist, [er det] at Jeg tager mig den Frihed at fremkomme for Deres Høygrævelige Excellence med denne min allerydmygste Bøn og Ansøgning«, hvortil det høystgunstige Løfte giver ham Frimodighed, som han fik, da han nød den store Naade at have Besøg af Greven og Akademiets Inspektør, Justitsraad *Kraft* i Haurebjerg Mølle. Han henlever derfor i det faste Haab om en naadig Bønhørelse – men fik, man fristes til at sige: naturligvis intet ud deraf. Hans smukt skrevne Andragende paa et helt Folio-Ark findes i Dag i, hvad man kan kalde Soro Godsinspektør-Arkivs Rodepakke, en Kirkegaard for ujournaliserede og henlagte Bonskrifter o. lign., hvis

Skæbne med det samme var afgjort. Kort efter rejste ogsaa den højgrevelige Excellence fra Sorø, der kom en ny Overhofmester, *Carl Juel*, som mindst af alt turde tænke paa at ændre eller forringe det allerede økonomisk daarligt kørende Akademis Indtægter – den stakels Havrebjerg-Møller har sikkert ikke faaet noget ud af sin submitte Klage. Mere Held havde han med et Krav paa »høyædle og Welbaarne, nu Sal. Hr. Baron Holberg« paa 12 Rgd. 4 Mk. for en Aksel og et Kokkehjul til Vejrmøllen, købt i 1751, hvorpaa Sal. Hr. Baronen »havde traineret med at give Udgiftsordre«. Nu fik Mølleren dog sin Fordring betalt med 10 Rgd.

Om det nu var det fejlslagne Haab om en revideret Fæstekontrakt, der lagde Palle Pedersen Bidstrup i en tidlig Grav, ved vi ikke, men vist er det, at i Febr. 1757 døde han, kun 36 Aar gl. – de blev ikke gamle, Møllerne i Havrebjerg. Men Enken maatte holde ud, i Septbr. s. A. fik hun sin 3. Mand, Sr. *Erich Hansen* fra Lystrupgaard, der fik Fæstebrev paa Møllerne (med 50 Rgd. i Indfæstning!) og hvem hun fødte to Børn – med Palle Pedersen havde hun kun et – en Søn, Peder, der blev Bager i Ringsted. Men allerede 1765 afstod Sieur Erich sit Fæste til *Rasmus Hansen* fra Aarhus (som inden et Aar var baade gift og død), og hermed glider foreløbig baade Kirsten Hansdatter Holm og hendes sidste Mand ud af Personforskningens Søgelys; kun dukker hun, i 1776, op som Enke og Gudmoder til et Møllerbarn i Suserup ved Sorø. Vi maa haabe, at hun har glemt Ærgrelserne fra sin Ungdom, før hun selv gik ind til en bedre Verden, hvor man ikke har at gøre med lumske Ridefogder og gamle, gerrige Godsejere . . .

Havrebjerg Vindmølle blev med Tiden flyttet fra Bakken, hvor den oprindelig laa højt, ned i Nærheden af Vandmøllen og senere helt nedlagt. Men Vandmøllen eksisterer den Dag i Dag, omend baade brændt og genopført og ændret fra primitivt gammelt Brug til ny Mølle-Teknik, og Tude Aa strømmer, skønt i reguleret Leje, stadig forbi baade Brorupgaardens triste Tomt og Møllebygningerne ved Slagelse-Kalundborg Vejen. Der er vist ingen, som ellers skænker det en Tanke, hvem der for to Hundrede Aar siden boede i Møllegaarden og havde deres Gang ved Aaen, saa lidt som, hvem der dengang færdedes paa Tersløsegaard eller i Skoven ved Oreboe – men for *Ludvig Holbergs* Skyld er nogle af dem i Dag, paa hans vedtagne Fødselsdag, et Øjeblik manet frem af deres Glemsel, fordi deres smaa Skæbner engang var knyttet til hans store Navn.

Ludvig Holbergs sidste Skovrejse

DA Ludvig Holberg den 20. April 1737 blev udnævnt til Universitetets »Qvæstor eller Rentemester«, var denne Embedsmands Virksomhed nærmere bestemt ved den nye, forbedrede Foundation og Stiftelse af 31. Marts 1732 for det kongelige Universitet i København. I Henhold til Fundatsens Artikel 84 skulde en af Professorerne bestride Kvæstorembedet, »paa det de øvrige Professores med des større Roelighed kunde beobagte deres Profession«; Rentemesteren skulde være »een af Philosophis« : en Professor inden for det filosofiske Fakultet; han skulde stille en Kaution paa 3-4000 Rdl. og, i Henhold til Artikel 85, inden hvert Aars 1. Oktober aflægge rigtigt Regnskab – med Trussel om en Bøde paa 30 Rdl., hvis det ikke skete. Før 1732 havde det været Universitetets Rektors Opgave at forvalte dets Formue, og blandt de Pligter, der gjorde ham Hvervet brydsomt, men som nu gik over til Kvæstoren, var ogsaa Tilsynet med Skovene, der oprindeligt skulde udføres fire Gange aarligt, og som ved Vintertide, med hin Tids Befordringsmidler og Bekvemmeligheder, kunde være særdeles ubehageligt, selv om det var gjort Skovfogederne til Pligt at sørge for Vogne til dem, der foretog Skovudvisningen. Ved denne skulde, i Henhold til en kgl. Re-

solution af 26. April 1725, Overførsteren 3: Statens Tilsynsførende være til Stede »for at se derhen, at Skovene ikke skulde forhugges til Upligt«. Ved en Konsistoriebeslutning af 28. Juni 1721 bestemtes, at en vis Mængde Brænde og Gavntømmer skulde anvendes til hver Professors Bønder (Professorernes Lønninger bestod væsentligst i Afgifterne af de dem tillagte Dele af Universitetets Gods, medens Skovene var fælles), som han selv kunde fordele imellem dem, og samtidig vedtoges, at ingen Udvisning skulde ske før 1724 og fremdeles hvert 3. Aar; i Ludvig Holbergs Kvæstortid fandt der dog i Reglen Udvisning Sted hvert 2. Aar, sidste Gang 1751-52, med hvilket Aar han nedlagde Kvæstorembedet; som det skal ses, kom han dog endnu engang til at foretage en Skovudvisning. For sin Ulejlighed med Udvisningen tillagdes der Kvæstor en Fjerdedel af det udviste Tømmers og Brændes samlede Værdi.

Om Omfanget af Udvisningen giver de aarlige Regnskaber Oplysning; de gaar fra 1. Juli det ene til 1. Juli det følgende Aar. I Regnskabsaaret 1749-50 blev der til de 13 Professorer udvist 46 Læs til hver, ialt 598 Læs, Gavntømmer og Brænde tilsammen, der androg en Værdi af 99 Rdl. 4 Mark, idet hvert Læs sattes til 1 Mark; i 1751-52 udvistes 44 Læs til hver og derhos 9 Læs til Kvæstor, ialt 581 Læs à 1 Mark foruden $9\frac{1}{2}$ Læs til »de fælles Bønder«. I Aaret 1753-54 – det Aar, hvorom der i det følgende bliver Tale – opgjordes Værdien af de udviste Skoveffekter til ialt 93 Rdl., svarende til 558 Læs; i 1755-56 androg Udvisningen ialt $782\frac{1}{2}$ Læs til en Værdi af 130 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. Udbyttet af Skovene var saaledes i disse Aar ret konstant.

Universitetsregnskabet for 1754-55 giver tilfældigvis i et Regnskabsbilag lidt Oplysninger om Skoven paa det Sted, hvorom der nedenfor bliver Tale. Ifølge en Erklæring af 26. November 1754 fra Universitets-Ridefoged Sørensen i Kirke Eskildstrup var efter Tingsvidne af 11. Oktober 1753 Universitetets Skov ved Trønninge i Holbæk Amt anført og takseret til 4 Stk. Oldensvin – det var altsaa kun en lille Skovpart, idet Enheden ved Skovenes Beskatning, 1 Td. Skovskylds-Hartkorn, ved Matriklen af 1688 var fastsat til det Areal, der kunde føde 24 Stk. 3 Aar gamle Svin. Selve Justitsprotokollen for Merløse-Tudse Herred, hvori Tingsvidnet vilde være at finde beskrevet, mangler desværre for 1753, men til Sammenligning med Værdien af Trønninge-Skoven tjener, at Universitetets Skove i det daværende Ringsted, nu Sorø Amt, i Allindelille og Svalmstrup tillige med Hammershus i Holbæk Amt, i Kyringe By, Tostrup Sogn, takseredes til 84 Stk. »fulde Oldensvin«, medens Universitetets Skove i det daværende Korsør Amt – Sneslev og Højbjerg Skovparter i Forslev Sogn i det nuværende Sorø Amt – var anset og takseret til 24½ »fulde Oldensvin«.

At Ludvig Holberg som tilsynsførende med Universitetets Skove har lagt de samme Synspunkter til Grund, som kendes fra hans Bestyrelse af hans egne Godser og Skove, fremlyser af et og andet af hans Vota som Assessor consistorii; ogsaa efter at han har frattraadt Rente-mesterstillingen, passer han godt paa, at ingen gaar Skovene for nær; hans kloge Blik for, hvad der bidrog til Skovenes Ruin, ses bl. a. af et Par Sider af hans lille Afhandling fra 1746 om »den nu regierende Qvæg-Syge«.

Han er øjensynlig meget vred, da der er indgaaet Meddelelse til Konsistorium om, at Præsten i Fakse, Hr. Laurentius Frølund, i 1752, som ogsaa Aaret før, har ladet fælde og hjemskove et Træ i Fakse Strandskov paa Universitetets Grund – begge Gange i Skovfogedens Fraværelse. Han udtaler da, at »Skovfogden maa *udj rigueur exequere* efter Skovforordningen, saasom man seer, at Præsten *continuerer* udj sit slette forhold og agerer *desperat*«. Og da Universitetets Foged P. Bruun i August 1753 har indberettet, at en Mand ønsker at opføre et Hus paa 3-4 Fag paa Abbetved Overdrev, tilhørende det filosofiske Fakultet, og tilføjer, at der i Nærheden ligger et næsten udhugget Skovstykke, som Fogden mener passende kunde gøres Husmanden til Pligt at efterplante, erklærer Holberg herom:

»Huusmænd som skall fortiene deres brød ved arbejde hos bonden søge efter boeliger udj byerne. Hvorudover denne fattige huusmand som paa egen bekostning vill lade bygge et huus paa et saa ubeqvemt sted, synes at ville benytte sig af skoven i fremtiden, og kunde derfor hans begjæring ham afslaaes«.

Den paa Regnskaber og Mennesker lige kloge gamle Universitetskvæstor, Baronen til Tersløsegaard og Brostrup, skulde en desperat Præst og en snu Husmand ikke saa nemt løbe om med – og Efterslægten, for hvem Holberg er blevet et Forsknings-Objekt af første Rang, synes, at man har den strenge, gamle Herre med hans bidske Lune lyslevende i et Par Vota som disse.

Den, som i Arkivernes uhyre Hølæs forsker efter en enkelt Knappenaal, ser af og til udenfor det Spor, han

forfølger, Glimt af et og andet, der lokker bort fra det stillede Maal. Især gælder dette, naar et af Fortidens store Navne paa et ganske uventet Sted blinker frem som et Guldkorn mellem Graasten, og da er det i Regelen Umagen værd at søge dets Forekomst nærmere opklaret.

Ludvig Holbergs Navn i en hvilken som helst Forbindelse hører til dem, der altid under en Arkivundersøgelse i anden Anledning vil fange Opmærksomheden, og naar der f. Eks. i Holbæk Amts Journal for 1789 anføres en Skrivelse fra Kancelliet vedrørende en Bondekones Forespørgsel om Indholdet af Baron Holbergs Testamente, vilde det være nærmest uforsvarligt ikke at søge oplyst, hvorledes det hermed forholder sig. Thi hvor uhyre meget der end foreligger om Holberg og hans Gerning, saa er vort Kendskab til *Holberg intime* – ud over hans egne, ofte noget tendentiøse Udtalelser – i Virkeligheden saa ringe, at selv de mindste Bidrag til at øge vor Viden faar Betydning. En lille Sten til denne Bygning lægges da ogsaa, naar Notatet i Holbæk Amts Journal forfølges til sin Rod, saa vidt det er muligt.

Og det *er* muligt, fordi et Lykketræf – maaske netop Forekomsten af det berømte Navn i Dokumentet – har bevaret *dette* Andragende under den skammelige og utilbørlige Kassation af originale Aktstykker, som i første Halvdel af forrige Aarhundrede har hærget Danske Kancellies Arkivalia. Andragendet fortjener at gives in extenso og lyder saaledes:

»Afgangne Niels Olsens og Erich Andersens Enke Kirstine Michaelsdatter af Trynninge ansøger aller-

underdanigst om Gienpart af Sahl. Hr. Baron Holbergs Testamente.

For omtrent 36 Aar siden var Salig Baron Holberg i mit Huus, da min 1ste Mand Niels Olsen Levede og beboede Universitets Gaarden her i Byen. Salig Hr. Baronen var dend gang kommen fra Skovudviisning og af meget vaadt Veyr var bleven udmattet og syg.

Da hand ved saadan Leylighed blef efter min og Salig Mands Ævne omhyggelig og gott behandlet, Sagde hand ved hands afreyse, Jeg skulde blive belønnet derfor og dette skulde blive Indført i hands Testamente.

Jeg blev anden Gang gift med Erich Andersen, der og er død, og altsaa sidder Jeg nu som en gammel Kone Enke; nu da jeg trænger til hielp erjndrer ieg mig Sal. Baron Holbergs Løfte; men med ald dend unage jeg har gjort mig har icke kunnet erholde Copie af hands Testamente.

Allernaadigste Konge, aarsagelig for at viide enten jeg har Ret, eller Urætt, beder jeg allerunderdanigst Deres Kongelige Majestæt allernaadigst ville bevilge og tillade mig Copie af Sal. Baron Holbergs Testamente, der i Cancellie Protokollen maa fjndes.

Allerunderdanigst forventende allernaadigst Bønhøring.

Trynninge den 14. Majj 1789.

Allerunderdanigst af

Kirsten Mikals Dater

Sal. Erik Andersens Enke.«

Conciperet af Enkens Laug Værge *Bergen.*

Boer i Slagelse.

Paa denne ydmyge Supplik resolveredes i Kancelliet: Testamentet, om det er her [!], eftersees, for at give Supplicantinden heraf Underretning – og desværre for hende blev Resultatet, da man havde ladet efterse de af Baronen oprettede Testamenter og Gavebreve, »at samme ikke indeholde det mindste, som kunde have Hensigt til nogen Fordeel« for Sal. Erik Andersens Enke! Herom er Andragerinden da vel blevet underrettet af Amtskontoret.

Den allerunderdanigste Ansøgning havde kunnet været sparet, thi Holbergs testamentariske Dispositioner forelaa allerede paa Ansøgningens Tid trykte to Gange, nemlig 1755 i Wille Høibergs: Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer, I. Bind, og 2. Gang i Tidsskriftet »Paketbaaden«, for Februar 1777, men disse Skrifter har Kirsten Michaelsdatter eller hendes Lavværge, Hr. Albrecht Godsche Bergen, der 1787 boer i Slottensgade No. 90 hos Værtshusholderenken Susanne Ortved i Slagelse og betegnes som »Commisionær«, men i 1801 som »Procurator i Sæbygaards etc. Amter«, og som har konciperet Andragendet, enten ikke kendt eller ikke anset for udtømmende. Imidlertid har der næppe ved Holbergs Død foreligget andre gyldige testamentariske Bestemmelser fra hans Haand end de tre trykte og kgl. konfirmerede: det egentlige Testamente af 20. Januar 1748, Codicillen af 28. December 1753 og »Dispositionen« af 16. Januar 1754, opsat 12 Dage før hans Død. I de to sidste, der netop indeholder Smaabestemmelser, som det aabenbart har været salig Baronens magtpaaliggende at faa med, da han for Alvor mærkede Dødens Komme, kunde der i og for sig godt have været

Plads for en Erkendtlighed til den flinke Bondekone paa Universitetsgaarden i Trønninge, men Opholdet hos hende og det Traktement, den syge Baron dér har nydt, er, som det jo tit gaar med gamle Mennesker, hastigt gaaet ham af Minde, medens det – og for hende har det jo været en Begivenhed af Rang – har bidt sig grundig fast i den da kun 22 Aar gamle Kirsten Michaelsdatters Hukommelse.

Men, spørger man, har hun da husket rigtig? Har Holberg virkelig været i hendes Hus, og har han udtalt sig, som hun 36 Aar senere forklarer? Er det hele ikke en Skrøne, opstaaet paa et løst Grundlag og udviklet ved Erindringsforskydninger, navnlig fremkaldt ved, at salig Baronen i den Menneskealder, som hengik, inden Konen kom frem med Historien, var blevet noget af en Sagnfigur, hvis Berømmelse nu var trængt helt ned til de jævne Folk i Trønninge?

For Udtalelsen om den lovede Belønning og Indførelsen i Holbergs Testamente har vi kun Kirstens Ord at holde os til. Men de bærer egentlig ikke Præg af Usandsynlighed. Ganske vist er det jo lidt mærkeligt, at Baronen under sit Ophold paa et fremmed Sted, der dog laa en god Vej – omtrent 25 km i Luftlinie – fra hans Landgaard, Tersløse, ikke skulde have haft saa mange Dalere hos sig, at han ikke nok straks kunde give en passende Ducør; men med vort Kendskab til Holbergs økonomiske Sans og sikkert ikke store Tilbøjelighed til at flutte sig med Drikkepenge, kan det godt tænkes, at han har kviet sig ved at rykke ud med et kontant Beløb, og endelig kan Anvisningen paa en Plads i Testamentet jo have været en behagelig Spøg fra den vittige, gamle Herres Side!

Derimod viser de Angivelser i Kirsten Michaelsdaters Andragende, som vi kan kontrollere, sig at være rigtige nok. Det virker ved første Øjesyn paafaldende, at Holberg, der i April 1751 efter et ret voldsomt Sammenstød med sin bidske Landsmand, den teologiske Professor og d. A. Rektor ved Universitetet Peder Holm nedlagde sit Kvæstor-Embede – og nedlagde det netop under Hensyn til Alder og Svagelighed, og med en bitter Bemærkning om, at »Konsistorium er ikke tjent med en gammel Krøbling« – at han desuagtet endnu i Sommeren og Høsten 1753 skulde have foretaget de anstrengende Skovrejser og -udvisninger.

Men at han har gjort det, er rigtigt nok, thi Regnskabet over Universitetets almindelige Indtægter og Udgifter for Regnskabsaaret 1. Juli 1753 til 1. Juli 1754 – afleveret 26. November 1754 – indeholder under Titl. XI følgende Bemærkning: »Da salig Baron Holberg forleden Aar forrettede Udviisningen i Universitetets Skove, saa er derfor fra hans Stervboe indkommen . . . 59 Rdl. 3 Mk. 8 Sk.« Antagelig har Holbergs Efterfølger i Kvæstor-Embedet, den senere Gehejme-Statsminister, i 1753 Professor juris, Generalprokurør og Assessor i Højesteret Henrik Stampe, haft daarlig Tid til disse Forretninger netop i dette Aar (i 1752 foretoges ingen Udvisning), hvor han under 16. Febr. tiltraadte Generalprokurør-Forretningerne og i denne Egenskab bl. a. var blevet Medlem af Kancellikollegiet, ligesom han første Gang mødte i Højesteret ved dens Aabning 1. Marts og kort efter fik overdraget to omfattende Hverv: d. 26. Marts Affattelse af en Instruks for Stokhuskommissionen og d. 27. April Kommissorium til

at paakende en langvarig Trætte mellem Næstved By, Herlufsholm og Rønnebæksholm om et Overdrev.

Som ovenfor omtalt indbragte disse Udvisninger i Universitetets Skove den, som foretog dem, $\frac{1}{4}$ af det samlede Provenu; Holbergs – eller nu hans Dødsbos – Part androg 23 Rdlr. 1 Mk. og 8 Sk., og dette lille Beløb var altsaa alt, hvad den gamle, svage Baron med den ukuelige Energi og Pligtfølelse fik for at sætte sine sidste Kræfter over Styr ved at rejse rundt til Universitetets Skove i den danske Sommers ustadige Vejrlig, der i 1753 formodentlig har været lige saa ubehageligt som f. Eks. i 1931. At Holberg har været daarlig og indisponeret under Udvisningsarbejdet, synes at stemme med den Kendsgerning, at der i 1753, som det vil frengaa af de ovennævnte Regnskabstal, er skovet et adskilligt mindre Kvantum Tømmer og Brænde end i de nærmest foregaaende Aar, og at Antallet af Læs er steget med +0 pCt. ved den nærmest efterfølgende Udvisning. Fra hans samtidige Biograf, Kapelmester J. A. Scheibe, véd vi, at han vendte hjem i August, og den akute Sygdom, der nogle Maaneder efter lagde ham i Graven, skyldes, erfarer vi da paa denne Maade, hans sidste Skovrejse, bl. a. til Universitetets Skov i Holbæk Amt, hvor han under Regnvejret søgte ind hos »de højlerdes Bønder« i Trønninge By.

Ludvig Holbergs Søstersøn

JUST i disse Dage, da *Ludvig Holbergs* fjerne Slægtninge melder sig med Ønsket om at faa en Smule Plads i Aktualitetens Solskin, eller i hvert Fald i Det kgl. Teater, skulde det være sært, om ikke nogen skulde grave den gamle Historie op om Professor-Baronens Forhold til sine Søskenbørn, og da især til et af dem, nemlig ham, hvis Fornavn Holberg havde glempt, da han skrev en Paategning paa sin »sidste Villie« om, at hans svage Søstersøn *Tostrup* skulde nyde en aarlig Pension efter Holbergs Død.

Allerede Samtiden havde ondt af, at Holberg ikke sørgede bedre for sine fattige Slægtninge. I Maj 1754 skrev Biskop *Frederik Nannestad* i Bergen et vredt Brev derom til Københavns Universitet og skildrede Søstersønnen som »det uskyldigste, frommeste og sagtmodigste Menneske«, han nogen Tid har kendt, og hvis Tilstand altid havde været yderlig fattig; i 20 Aar havde han været rørt af et Slag paa den højre Side, »saa Gud har nægtet ham Lejlighed til baade tydelig at kunne tale og i nogen Maade ved sit Arbejde fortjene det allermindste«. »Hans Forhold«, fortsætter Bispem, »hverken er eller har været anderledes, end at hans Morbroder jo baade burde og kunde kendes ved ham«, og havde ikke nogle fromme

Præster dør i Stiftet taget sig af ham, havde han været aldeles nødlidende. Biskop Nannestad haaber derfor »at denne hans Morbroders Ubarmhjertighed, der for Gud og den ærbare Verden aldrig lader sig undskyldes«, paa muligste Maade ved de Herrer Professorers Godhed og Forsigtighed maa oprettes.

*

Nu kunde Bispem vel daarligt vide, at Holberg allerede *havde* tænkt paa den svage Søstersøn; thi den testamentariske Bestemmelse om, at *Hans Ulrich Tostrup* – det var Søstersønnens fulde Navn – for sin Livstid skulde have en aarlig Pension paa 30 Rdl., havde først faaet kgl. Konfirmation den 1. Marts 1754 og blev næppe bragt til Offentlighedens Kundskab før Aaret efter, da Holbergs forskellige Testamenter blev trykt i Wille Høibergs »Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer«. Men af selve denne Disposition fremgaar det, at Holberg hidtil »aarligen har pensioneret« til Søstersønnen, og selv om Holberg maaske ikke hvert Aar har givet ham netop 30 Rdl. – han har i sin testamentariske Disposition rettet Tallet fra 20 til 30! – saa kan det dog næppe bestrides, at hjulpet ham, det har han! I øvrigt var 30 Rdl. i hin Tid et ikke helt ringe Beløb; i 1771 var Prisen for en brugbar Bondehest 15 Rdl., og den Pension, Søstersønnen fik, svarede i 1754 omtrent til en Ridefogeds Pengeløn paa et mindre sjællandsk Gods; omsat i vore Dages Penge har det vel været ca. 5-600 Kroner, maaske mere.

*

Men dertil kommer, at *saa* elendig har Søstersønnens Forhold nu dog næppe været; i hvert Fald giftede han sig o. 1760 og satte straks to Pigebørn i Verden, hvis Efterslægt – Familierne *Warncke* og *Nitter* – endnu blomstrede for 50 Aar siden; selv levede han da ogsaa til 21. December 1776. Derimod er det rigtigt nok, at han var svag; i Skiftet efter sin Moder fik han af Skifteretten tillagt ekstra 10 Rdl. forud for sine Søskende, fordi han var »baade døv og uden mæle«, men derfor kan han jo godt have været legemlig arbejdsfør. Naar Holberg særlig havde taget sig af Hans Ulrich Tostrup, var det sikkert nok, fordi han i 1719, da Hans Ulrich mistede sin Fader, af Skifteretten blev beskikket til den syvaarige Drengs Værge og derefter antagelig har fulgt hans senere Udvikling og Livsskæbne. Sandt at sige var Holberg ikke glad over Værgemaalet og prøvede at ryste det af sig, men det gik nu ikke; hans Værgeligt, i Henhold til Norske Lovs 3-19-2, var givet. Men for den altid nøgterne og praktiske Holberg var det unægtelig indlysende urimeligt, at han, der sad som ung (og slet lønnet) Professor i København, skulde værge og varetage de økonomiske Interesser for en næsten døvstum Dreng, der havde hjemme i et af Norges mest afsides Hjørner, Lillefossen, nu Kristianssund, i Nordmøre Provsti – man maale selv Afstanden paa et Kort! *Skulde* han være Værge for Drengen og røgte hans Fædrearv – den var paa knap 35 Rdl. – foreslog han Skifteretten at sende ham Kapitalen til København, men naturligvis varetoges Myndlingens Tarv bedre paa det Sted, hvor Barnet var, nemlig hos Moderen. Og at faa Drengen selv overladt til Opdragelse og Forsørgelse –

det skulde Holberg som Ungkarl meget have sig fra-
bedt. Mon nogen kan bebrejde ham dette?

*

Dertil kom, at hvor grumme smaat Holbergs Søster *Sofie*, Præsten *Nikolai Tostrups* Enke, end sad i det, saa havde hun da vistnok bedre end nogen Evne og Vilje til selv at sørge for sin Flok; i Løbet af 10 Aar havde hun sat 9 Børn i Verden! Man maa ikke regne med, at hun i sine Andragender om Pension fremstillede sine Kaar som ufattelig slette; det har altid hørt til i den Slags Bønskrifter. Da hun døde i 1734, efter 15 Aars Enke-stand, kunde hun efterlade sine dalevende Børn en Arv paa i alt 220 Rdl. Hun har været en god Økonom og heri nok lignet sin yngste Broder – ogsaa deri, at hun brugte at laane sine Penge ud til smukke Folk, sikkert mod pæne Renter. Desværre for Børnene brændte hun ved sin Død inde med to af den Slags Laan, 68 Rdl. til en Apoteker *Pram* og 36 Rdl. til en Kaptajn *Wessel*, hvis Panter ikke gav Boet fuld Dækning ved deres Realisation, men det afkortede i øvrigt ikke Boets Nettoprovenu, de nævnte 220 Rdl. Nævnes maa det ogsaa, at Boet indeholdt for ikke mindre end 70 Rdl. Sølvtoj. Da hendes Mand, den fattige Vicepastor til Grip, et øde Fiskerleje helt ude i Nordatlanten, døde, efterlod han sig Sølvtoj til 170 Rdl.s Værdi, og hans Bos Aktiver var over 600 Rdl., Passiverne 153 Rdl. Enkens Part heraf blev lidt over 223 Rdl. – og denne Kapital eller dens Værdi har hun altsaa forstaaet at bevare.

*

Ellers er det rigtig nok, at Holberg besad »en Slags Kaaldsindighed mod Slægtninge og Paarørende«, som han nærmere har udviklet det i sin 119. Epistel. Han vil, hedder det her, hellere række *dem* Haanden, der er hans Velgørere og »have ladet se Kierligheds Prøve mod mig« end dem, som allene grunde deres Prætensioner derpaa, »at de ere *fabriqverede* udi samme Værksted som jeg«. Men, siger han, naar en anden Slægtning end Forældre og Børn fremkommer med Fordring paa Hjælp og »anfører saadan *Syllogismum*: eftersom *A* haver gjort mig, og *B*, som er en Broder af *A*, haver gjort dig, saa kan jeg formedelst Fødselen paastaae visse Ting som en Ret« – ja, da begriber Ludvig Holberg ikke saadan *Logica*. Her har vi hans Forhold til den svage Søstersøn i rene Ord. Og med dette Princip for Øje maa det dog siges, at han egentlig har været særdeles hensynsfuld og gavmild over for Søstersønnen – vel ogsaa netop fordi han *var* svagelig. Glemmes maa det da heller ikke, at Hans Ulrich Tostrup havde en Broder, Ridefoged ved Københavns Universitet, *Christian Tostrup*, som sad ganske godt i det og kun havde eet Barn (den *Frederikke Tostrup*, der arvede Holbergs Løsøre); han kunde jo passende hjælpe og *har* maaske ogsaa hjulpet sin Broder Hans Ulrich.

*

Som ovenfor nævnt efterlod denne sig ved sin Dod i Bergen, hvor han var Handelsmand, Enke og to Døtre. Han var knap død, før Enken, *Cathrine Balentin*, der med sine Døtre befandt sig »i største Armod« (naturligvis!), androg om at maatte beholde de 30 Rdl., hendes Mand

havde nydt i Henhold til sin Morbroders Bestemmelse, indtil Børnene var forsørgede. Andragendet gik til Erklæring hos Overhofmesteren for Sorø Akademi, Geheimekonferensraad *W. V. v. Reitzenstein*; han fandt, at skønt Pensionsbestemmelsen egentlig ikke hjemlede det, var Enkens Bøn saa billig, at der fra Akademiets Side ikke kunde indvendes noget derimod. Og Cancelliet, der forelagde Sagen for den daværende Regent de facto, Arveprins *Frederik*, var ikke blot af samme Mening, men gik endnu videre: det anbefalede, at Pensionen maatte vedvare for Enken, saa længe hun befandt sig i Enkestand, og i Overensstemmelse hermed faldt den kgl. Resolution den 2. April 1777.

Cathrine Tostrup, født *Balentin* giftede sig ikke igen – hun var dog i 1776 kun 41 Aar gammel – og hun fik længe Gavn og Glæde af Holbergs Omsorg for sin Sostersøn og af de danske Myndigheders velvillige Indstilling; først i Marts 1813 døde hun, 78 Aar gammel, og da var hendes Døtre forlængst baade gift og hjemfarne; den yngste *Malene Barbara*, som havde ægtet en Bødkermester *Schrøder* i Bergen, var endda død to Aar før; den ældste, *Sophie Holberg*, der altsaa bar Familiens Velgørers Navn, var gift med Guldsmed J. F. Warncke og levede til 1853. I de urolige Aar omkring 1813 fik Sorø Akademi slet ikke Meddelelse om, at Madam Tostrup var død; endnu i 1815 havde man intet Kendskab dertil, og de 30 Rdl. – som endda skulde udbetales i Sølvværdi – var til hendes Disposition, men blev nu ikke beregnet til Udgift.

Ludvig Holbergs Brudeudstyrs-Legat

I den latinske Indskrift paa en Plade, som efter Tidens Skik blev lagt paa *Ludvig Holbergs* Kiste, fremhæver dens lærde Forfatter, Professor, Dr. juris *H. P. Anchersen*, at denne ugifte Mand, som her er Tale om, ved at skænke sit Gods til Sorø Akademi var blevet en anden Far for en ædel Ungdom, og ved at stifte et Legat, hvis Renter skulde gaa til Udstyr for fattige Jomfruer, maatte regnes som den, der efterlod sig en stor og lykkelig Efterslægt. Der siges intet om, at Holberg ved at stifte et Enkesæde paa Tersløsegaard ogsaa efterlod sig en uoverskuelig Række Enker; da Professor Anchersen vel nok har kendt den afdødes Disposition herom, støtter dette den Formodning, at Holberg vist ikke har tænkt sig, at de Værelser, han havde bestemt til »en skikkelig Enke« – Fru *Magdalene Mylius*, født *Holman* – skulde blive til en varig Enkestiftelse, saadan som det nu engang er sket. Gaven til det nye Akademi i Sorø er jo langt den største af de Holbergske Donationer og bestaar forsaavidt endnu, som Værdien af hans forlængst bortsolgte Jordegods er indgaaet i den soranske Stiftelses store Kapitalformue, ihvorvel en modsvarende Værdi i 1811 udgik af den til Oprettelsen af det norske Universitet, der paa denne Maade fuldt saa meget kan

takke Holberg for sin Eksistens, som det hurtigt mislykkede og forlængst skrinlagte Akademi i Sorø. Hans Legat paa 12,000 Rdl. til tre fattige Akademisters Underhold er derimod helt forsvundet og Kapitalen formodentlig usporlig indgaaet i Akademiets store Pulje, hvad sikkert aldrig har været Holbergs Mening; men da der dog stadig gives en Del Gratistpladser til Drengene i den Skole i Sorø, som for snart hundrede Aar siden helt afløste det uigenkaldelig sidste Akademi, har man dog her handlet i den gamle Donators Aand – i hans, der forgæves prøvede paa en beskeden Demokratisering af den Stiftelse for Adelen, han havde ladet sig overtale til at dotere saa rigt.

Helt uændret i Form og Aand og saa samvittighedsfuldt administreret efter hans Ønske, som det med menneskelig Skrøbelighed lader sig gøre, staar af de oprindelige Holbergske Donationer nu kun det Brudeudstys-Legat tilbage, som han Maanedsdagen før sin Død oprettede ved en Testaments-Kodicil af 28. Decbr. 1753 og deri selv skrev en kort Fundats for det med saa klare og detaillerede Regler, at Meningen med Legatet ikke godt kunde misforstaas eller ændres ved Fortolkning. Dette fulgte ogsaa rent umiddelbart med hans »venlige Begæring til Rektor og Professorer ved det kgl. Universitet her i Staden« om »at de ville paatage sig *curam* for denne min Stiftelse«, til hvilken Ende han endnu legerede en Kapital paa 1000 Rdl. »hvoraf den aarlige Rente maatte antages som en liden Kendelse for deres for denne Stiftelse havende Omhu, hvorfor og Kapitalen stedse forbliver under deres Disposition«. Det var en baade fin og klog Maade at ordne Sagen paa; Holbergs

Tillid til sine fordums Kolleger og deres Efterfølgere er da heller aldrig blevet skuffet, og Legatet blomstrer og gavner den Dag i Dag ganske efter sin Opretters Ønske og paa en Maade, som ikke alle lignende Stiftelser har kunnet gøre.

Et Brudeudstys-Legat – hvordan faldt den gamle Pebersvend nu netop paa den Idé, da han mærkede, at det lakkede mod Enden med hans Jordeliv, og at nu skulde han skynde sig lidt, hvis han endnu trængte til at faa et eller andet realiseret? Er der mon i den Tid, da han syg og træt laa ene og ensom i sin Professorgaard paa Hjørnet af Fiolstræde og Kannikestræde, dukket en Følelse op hos ham af, at han dog maaske i sit lange Liv havde levet for meget kun for sin rastløse Trang til at skrive og skrive, arbejde sig frem og op, tjene Penge og administrere Gods? »til publici Nytte«, javel! men dog altid med sig selv som Udgangspunkt og Ene-Bestemmer, ikke sandt? har han tænkt grundigt paa, hvad det vilde have været værd nu, netop nu til Slut, at have en Hustru hos sig (selv om hun snorkede, hvad han engang fandt vilde være aldeles uudholdeligt og Grund nok til at sky et Ægteskab med een, der ellers var villig og værd at vælge!) – at have haft en, der venligt vilde følge hans Virksomhed, give gode Raad og passe ham med Mad og Varme? er der maaske i ensomme og pinefulde Nætter, naar Aandenøden og Angsten var ovre, dukket et Minde op fra gamle Dage om et friskt Pigeansigt, en sød ung Jomfru, som nok gerne vilde have taget den unge lærde Professor til Mand, men som ikke dengang saalidt som han selv ejede Midler til at sætte Bo for . . . og saa gik det hele overstyr,

og han fik aldrig at vide, om et lille Pige hjerte ikke havde følt sig uendelig skuffet af ham og sin egen onde Skæbne? Nej, om hvorledes han til allersidst er kommet paa den Tanke ved nogle af sine mange Penge at ville bane Vejen for nogle unge Menneskers Lykke ved at yde dem en Hjælp til Starten af deres Ægteskab, ved vi aldeles intet og faar det aldrig at vide; vi ved kun, at han realiserede sin Tanke og nok selv har været glad ved den, siden han fjorten Dage efter saa sig om efter en Udvej til at forhøje Legatkapitalen.

Man har tidlig gransket efter Grunden til dette mærkelige Legat, og i et pseudonymt Skrift fra 1771: Om Stiftelser, af *Philomusus*, hvori Universitetets Stipendieuddeling blev kritiseret og som (dog mod hans Protest!) blev tillagt Mag., senere Dr. theol. og Sognepræst *Rasmus Fleischer*, fortaltes en af *J. K. Høst* i Ugebladet »Statsvennen« for 18. Aug. 1822 gentaget Anekdote om, at det skulde være Holbergs Vikar og siden hans Efterfølger i det historiske Professorat, Etatsraad, Dr. juris *Bernhard Møllmann*, der havde givet Stødet til Holbergs Udstyrslegat ved at drille ham med, at han havde forsømt at gøre en fattig Pige lykkelig og formere sit Lands Folkemængde, saa at baade Landet og det smukke Køn nu havde en billig Fordring paa ham!

Nok om det, Legatet blev i den halvtolvte Time stiftet af Holberg med en Kapital paa 16,000 Rdl. og endnu i hans allersidste Kodiciel, skrevet tolv Dage før hans Død, oget til 18,000 Rdl. ved Hjælp af det ventede Overskud ved Auktionssalget af »mine Oplager af Skrifter udi raa Materie«. Dets aarlige Renter blev »til evig Tid perpetuered og henlagt til en fornemme og skikkelig Jom-

frues Udstyr, naar hun træder i Ægtestand, med Condition 1) at hun er dansk født, det er at sige i Danmark eller Norge, 2) af danske eller norske Forældre paa begge eller i det mindste en af Siderne, 3) at hendes Herkomst er fornemme og reputerlig, omendskiønt den ey var saa høj af Rang, og hun selv har levet tugtig og skikkelig og har et ustraffeligt Navn og Rygte, samt 4) at hun er ikke saa formuende, at hun bekvemmelig kan udstyres af sine egne Midler«. »Saadan en Jomfru skal hvert andet Aar udstyres af dette Legat, saaledes at to Aars Rente og Indkomst af Kapitalen sammenlægges, paa det at hendes Udstyr kan blive desto tilstrækkeligere, nemlig 1600 Rdl.« – en o. 1760 ret betydelig Sum: en god Arbejdshest kostede da o. 15 Rdl.! – og Holberg regnede med 5 pCt. i Rente af Kapitalen. »I en dertil indrettet, igennemdraget og forseglet Protokol«, bestemmes det, »skal Navnene paa tre Jomfruer indtegnes og Bevis gives derfor; flere maa ikke indtegnes paa eengang, og de maa være over 15 Aar; naar en af dem er udstyret, maa en anden i hendes Sted indtegnes«. Var der gaaet to Aar, før en af de indtegnede kom i Ægtestand, skulde en anden i deres Sted dog udstyres hvert andet Aar efter Stiftelsens Regler, og traf det sig, at de alle tre i et Aar »blev forsynede« med en Mand, saa at kun en af dem straks kan nyde det lovede, skal de andre tvende af dem, der er indtegnede, »saa visselig og tilforladelig være forsikrede om at nyde i de paafølgende Aar deres Del uvægerlig, at, om de endog ved Døden skulde afgaa, efterat de var kommen i Ægtestand, og før deres Udstyr var betalt dem, skal deres Efterlevende dog have fuldkommen Adgang og uimodsigelig Rettig-

hed til samme i deres Sted at nyde«. Man maa sige, at den gamle Legatstifter har været yderst samvittighedsfuld i sin Omsorg for, at ingen af dem, der havde Udsigt til at faa Legatet, skulde blive skuffet.

Legatet har derefter gaaet sit Skud gennem gode og onde Tider, det blomstrer støt og stadig, blot med en lidt mere praktisk Ordning af Indskrivningen end for to Hundrede Aar siden. Kapitalen er vel forvaltet; den var i 1890 40,950 Kr. med en Udbetalingsportion paa 2952,76 Kr. – i Aar er Legatet vokset til 47,405 Kr., og dets Renter udbetaltes i Sommer med 3500,77 Kr. til en lykkelig Brud.

Den samme onde Skæbne, der har ramt saa at sige alt, hvad Holberg efterlod sig af Bøger og Papirer, hans private og hans Godsarkiv, hans bedste Portræt og Akterne i Skiftet efter ham, har ogsaa været ude efter den første Legatprotokol – den brændte i Københavns Bombardement 1807. Gamle Professor *Jacob Baden* har benyttet den til sin Artikel om Legatet i 1. Hæfte af »Kiøbenhavns Universitets-Journal« for 1794; derfra kan hentes et og andet, foruden Badens egne Betragtninger, hvorom mere i det følgende, men gode Oplysninger om de indskrevne Jomfruer kan ogsaa faas i de bevarede Acta consistorii i Rigsarkivet. Fra disse Kilder og den bevarede Legatprotokol, der blev begyndt i 1808, stammer det, som meddeles her.

Holberg brød sig, som man ved, ikke synderligt om sin egen Slægt, men i de ovennævnte Regler for Legatet siger han dog, at »om mine afdøde Brødre eller Søstre skulde have efterladt sig giftefærdige Døtre (som er mig uvitterlig), bør de for det første til Udstyrs Nydelse

frem for andre være berettigede«; iøvrigt overlodes det til Rektor og Professorens »efter Kodicillens Indhold dertil at udnævne og lade dem indtegne, som de efter bedste Skøn og per plurima vota for ret og billigt eragte«. De første Jomfruer udnævnte han selv – de nævnes ikke i Kodicillen; hvor Jacob Baden har denne Oplysning fra, siger han ikke – maaske var det noteret i den brændte Protokol – det var Døtrene af tre Mænd, Holberg har kendt: af »Zahlkasserer«, Etatsraad *Gabriel Linde*, af Kommitteret, senere Deputeret i Rentekammeret og Direktør for Øresunds Toldkammer *Otto Georg Pauli* samt af Professor, Dr. theol. *Marcus Wøldike*. Derved har Holberg »givet ligesom en autentisk Forklaring paa, hvad han forstaar ved fornemme Jomfruer, nemlig Døtre af kgl. Betjente i Rangen«, og, tilføjer Baden, »den Forklaring er for kort Tid siden bleven stadfæstet ved en kgl. Bevilling, som i 1790 blev givet en Præstedatter af Sjælland, for at hun kunde konkurrere til dette Legat: at hun i Henhold til dette maatte anses lige med Rangspersoners Døtre«; hendes Navn fremgaar af Konsistoriums Forhandlingsprotokol, det var Jomfru *Dorothea Albeck*, hvis Far havde været Præst i Munkebjergby og Bromme Nord for Sorø; hun var forlovet med en Officer, Kaptain *Klaumann*, der udvirkede den kgl. Bevilling. I nyere Tid har flere Præstedøtre faaet Legatet uden saa mange Omstændigheder.

*

Naturligvis er Konsistoriums Tildeling af Legatet ikke i Aarenes Løb gaaet af uden Kritik; allerede Philomusus Rasmus Fleischer siger i 1771, at »efter Holbergs Død ved jeg ikke, at nogen har faaet dette Stipendium, som

ej har været af Consistorial-Familie, alt efter Principet: proximus suum egomet mihi«, d. v. s. enhver er sig selv nærmest. »Men«, forklarer Jacob Baden, »jeg ved vel, at Konsistorium maa høre ilde for denne Nepotismus [af de til 1790 beneficerede 18 Jomfruer var 6 »fremmede«, de øvrige alle Professordøtre!]; jeg vil heller ikke forsvare den aldeles, især naar en Professor ikke har ladet sig nøje med at faa een, men vel undertiden erhholdet tvende Døtre udstyrede«, noget, der dog ikke let har kunnet finde Sted og kun naar ingen af de indskrevne efter to Aars Forløb er blevet gift, og der derved har været Lejlighed for en uindskrevet til at nyde Legatet – »hvorvel jeg endog i dette Tilfælde ikke vilde, det skulde være skeet. Men forresten kan jeg ikke for-tænke Professorerne i, at de sørge først for dem selv, naar deres Døtre trænge ligesaa højt til dette Udstyr som andre, og Fundators Villie ikke derved overtrædes. Holberg kendte Mennesket alt for vel, at han ikke skulde vente, at naar han gav sine Kolleger Korset i Hænde ved at give dem Fuldraadighed over sin Gaves Udde-lelse, de da vilde korse sig selv først« – og ved selv at udnævne en Professordatter havde han vist dem Vejen. Men dertil kom, efter Badens Mening, at »Holberg havde fortjent den største Del af sine Midler ved Uni-versitetet, især i den lange Tid, han forvaltede Kvæsturen« – heri skal der forhaabentlig ikke ligge nogen Insinuation fra den gode Badens Side! – »og da han havde disponeret over sine betydeligste Ejendomme til Fordel for en fremmed Stiftelse [!], vilde han formo-dentlig ved dette Legat holde sig i kærlig Erindring hos sine Kolleger, allerhelst, da han i sin Ungdom havde

nydt store Velgerninger af Universitetet [!] . . . Jeg ser derfor ikke, at Professorerne behøver at undskylde Valget af deres egne Døtre, undtagen naar disse have saa mange Midler af sig selv, at de deraf bekvemmelig kunde udstyres, eller at Forældrene er notorisk bemidlede. Det gør i denne Henseende Hr. Capitain-Lieutenant [senere Ejer af Kalundborg Ladegaard, *Otto Friedrich*] *Stub*, Ære, at da hans Frue, en Datter af Professor [Dr. med. *Chr. Gottlieb*] *Kratzenstein*, var indskrevet for dette Legat og, før hun kom i Ægteskab med ham, fik en betydelig Arv, han da frivillig paa sin Frues Vegne frasagde sig Udstyret, hvorved en fattig norsk Jomfrue af Testators Familie, som sildigere var indskreven, kom til at hæve Legatet to Aar tidligere«.

I 1794 var indskrevet to Professor-Døtre og en Datter af en norsk Major, *Karen Sophie Gaarder*; i det 18. Aarh. fik norske Piger altsaa jævnt hen Part i Legatet; dette er fortsat i den følgende Tid, baade før og efter at man fra norsk Side ad officiel Vej i 1861 havde rejst Spørgsmaalet, om norske Piger efter 1814 var udelukkede, og havde faaet Svar i en af Professor *A. Aagesen* formuleret Fremstilling (Univ.s Betænkning af 3. Febr. 1862), som konkluderede i, at »der ikke er noget til Hinder for, at norske Piger, der opfyldte Kvalifikationerne, kommer i Betragtning«. Denne Opfattelse kom ogsaa til Udtryk i en Udtalelse fra Universitetets Rektor i 1908, da Spørgsmaalet blev rejst i Dagspressen; han havde Sympati med det norske Syn paa Sagen og stillede sig imødekommende overfor norske, berettigede Krav. Formodentlig er Universitetets Indstilling den samme i vore Dage.

Det er ikke saa helt faa unge Ægtepar, der i Aarenes Løb har nydt godt af Holbergs smukke Omtanke for de giftefærdige Jomfruer – blandt de kendteste kan nævnes *Adam Oehlenschlägers* Datter *Charlotte*, der blev indskrevet Juleaften 1830 og et Par Aar efter fik udbetalt de for hendes Fars altid slunkne Pung sikkert velkomne Udstyrspenge, efter at hun i 1832 havde ægtet Skuespiller *Ludvig Phister*. Hun var Nr. 29 i Rækken af de udstyrede Jomfruer; Nr. 39 var *Carsten Hauchs* Datter *Christiane Georgine Elisabeth*, som i 1855 blev gift med Digter-Præsten *Jens Chr. Hostrup*. Alle har de sikkert været glade og taknemmelige for Gaven; men ikke alle har paa en saa smuk Maade kunnet udtrykke det som Portrætmaleren *N. P. Holbech*, der 1837 søgte Universitetsdirektionen om Lov til i Sorø at kopiere det saakaldte Roslinske Holberg-Portræt, som han gerne vilde have en Gengivelse af paa sin Væg, fordi Holbergs Legat i 1836 havde muliggjort hans Ægteskab med den i 1833 afdøde Professor og Regensprovst *Anders Gamborgs* Datter *Caroline Louise Amalie*.

Men der lever sikkert adskillige, som i Dag paa den gamle Pebersvends og Brudeudstyrs-Legatstifters Minnedag hver paa sin Vis vil vide ham Tak i hans Grav, fordi han engang ydede *sit* Bidrag til deres Lykke.

Holbergs Grav

i Sorø Klosterkirke

SORØ KLØSTERKIRKE blev i Aarhundredernes Løb et uhyre Lighus, hvor Støvet gemtes af læg og lærd, af baade berømte og lidet kendte danske Mænd og Kvinder. I 1754 blev Kirken det sidste Hvilested for en af vort Aandslivs Stormænd, hvis Navn ogsaa derved i særlig Grad blev knyttet til Sorø, og for hvis Skyld mange siden har valfartet til Stedet. Som en af de Penneprøver fra Emil Aarestrups Ungdom, der først saa Lyset efter hans Død, findes et Digt, bygget over Indtryk fra et saadant Besøg i Sorø, antagelig o. 1824, hvor han i Kirken har dvælet ved Ludvig Holbergs Sarkofag:

Din Grav, Holberg, er smuk; vor Wiedewelt har
bygget
Dig ret et prægtigt Skriin, af Kirken overskygget.
Godt, at man satte dig blandt gamle Heltens Been;
Dog taler ei din Aand fra disse kolde Sten,

hedder det her, og den unge Digter skildrer nu, hvorledes han bedre end i disse strenge og alvorfulde Omgivelser kunde tænke sig Holbergs sidste Hvilested paa en dansk Landsbykirkegaard som en smal Høj i et Hyldetræs Læ og hegnet af Arv med tætte Buksbomhække;

Did gaaer Pernille tidt, bevæget, sælsom rort,
Om Morgenen med Sand og Blomster i sit Skjort.
Men fjernt, fra Hyttens Qvist, naar Dæmringen
indbryder,

En sagte, dæmpet Klang af Violinen lyder;
I aabent Vindue da Henrik spiller der
Det kjære Instrument, som var hans Holberg kjær.

I hvor nær Forstaaelse med en Side af Holbergs Liv og Tilbøjeligheder dette end er tænkt, er der dog vistnok kun Grund til at anerkende, at netop han efter sin Død er blevet hædret med et saa smukt og anseligt Gravmæle, som det, der i den gamle Klosterkirke omslutter hans Støv, men unægtelig vil vel mange dele Aarestrups Mening, at af det, vi er mest fortrolige med af Holbergs Aand, moder der os ikke meget, naar vi i Sorø Kirkes nordre Korsarm staar overfor hans Gravmonument, der nu i 151 Aar har indtaget sin Plads i det sydlige af de to Sidekapeller paa Korsføjens Østside, hvis Tondelhvelving engang løftede sig over et Alter, viet Johannes Døberen.

En og anden vil maaske studse lidt over de 151 Aar, thi Holberg døde jo i Natten til den 28. Januar 1754, hvorefter hans Lig blev midlertidig bisat i Frue Kirke men allerede sidst i December samme Aar ført til Sorø. Enkelte af Samtiden fandt, at dette skete paa en noget for uceremoniel Maade. »Baron Holbergs Lig blev hentet herfra af 4 siællandske Øg, de tvende Bønder udgjorde Comitaten« hedder det noget bittert i et Brev til P. F. Suhm fra Holbergs Landsmand, den tidligere Rektor i Trondhjem, Mag. Benjamin Dass, som paa

dette Tidspunkt opholdt sig i København. Det har dog næppe været Bønder fra Sorøegnen, der hentede Holbergs Lig til Sorø, thi af den bevarede Regning over Udgifterne derved ses, at Akademiets Inspektør, Landsdommer Peder Kraft gennem Regimentskvartermester Mich. Bredahl havde akkorderet med Vognmand Anders Bentsen i Wibens Hus ved København om at besørge Transporten for en Betaling af 22 Rdl. og 1 Daler til de Folk, som i København satte Liget paa Rustvognen. Og i Sorø blev ialfald Akademiets store Donator modtaget med al skyldig Homnør og stedet til Hvile i Kirken, saaledes som Overhofmester for Akademiet, Grev Heinrich VI. af Reuss allerede i 1749 havde udvirket det hos Kong Frederik V. ved et kgl. Reskript af 15. September »til et Erkendtlighedstegn for Holbergs mod Akademiet beviste Gavnildhed« – maaske ogsaa som en Slags Erstatning, fordi Holberg ikke ved Akademiets Indvielse i Juli 1747 havde opnaaet den Hædersbevisning, det hvide Baand, hvormed Kongens nærmeste Raadgivere formodentlig ikke har fundet det nødvendigt yderligere at hædre den samme Foraar med Barontitlen benaadede Universitetsprofessor.

Da Holbergs Kiste hin Aften ind under Jul – den 24. December – naaede Sorø, manglede der intet i passende Festivitas. Liig-Lauget i Sorø indsatte den i Kirken og fik derfor 12 Rdl.; til Kirkens Oplysning medgik halvandet Lispund Lys à 14 Pund, og den 28. December om Formiddagen Kl. 11 fandt der i Akademiets Auditorium en Sørgehøjtid Sted efter et Dagen forud udstedt latinsk Program, hvor Professor Christopher Lysholm for en talrig Forsamling af indbudte holdt en latinsk Tale, der

sammenstillede Holberg med et andet af Fædrelandets store Lys, en anden Sorø-Velgører, Ærkebiskop Absalon. Men dette skete altsaa sidst i 1754, hvilket i December 1931 giver 177 Aar og ikke 151 Aar.

Og dog er det sidste Tal det rigtige, thi Holbergs jordiske Rester har ikke altid haft deres Plads, hvor hans Sarkofag nu staar i Sorø Kirke. I 1754 blev Kisten nemlig stillet i Højkoret bag Alteret og Absalons Ligsten, og det var med ikke ringe Anstalter, at den anbragtes her, thi for dens Skyld var der, efter Tegning af Professor i Matematik ved Akademiet Jens Kraft, blevet opført et helt Gravkammer af Tømmer »i to Etager, den første af Colommer og den øverste af attiske Piller«, der havde en Længde af henved 14 Fod og hvis Dobbelt-række af ialt 16 Søjler støttede sig til Højkorets Østvæg midt mellem dennes to høje Vinduer. Det var Rejsningen af dette med perlegraa Oliefarve overmalede Gravkammer, som Snedker J. D. Lembcke havde taget i Entreprise, som af en Sorø Billedhugger ved Navn Johan Eiben var prydet med »Capitæler og behørigte Festons efter jonisk Orden« og hvis mægtige Portal med et kronet Navnetræk over Dørenes Spydgitter aabnede sig mod Alterets Bagside, der havde medført, at Holbergs Lig i henved 11 Maaneder maatte blive staaende i Frue Kirke i København. Mellem Søjlerne hensattes nu den stærkt udsvejfede, sortbetrukne Trækiste, der var 6 Fod 5 Tommer lang, 2 Fod 7 Tommer bred, men kun $25\frac{1}{2}$ Tomme høj, paa et firkantet, lavt Fodstykke betrukket med $10\frac{1}{2}$ Alen sort, noppet Baj (à $2\frac{1}{2}$ Mark Alenen); over Laaget laa en oval Metalplade med en af Holbergs yngre Ven og Universitetskollega, Justitsraad J. P.

Anchersen forfattet Indskrift, som havde følgende pom-
pøse Ordlyd:

Vix bene implet capulum
Quicquid
De Magno, Generoso, & Perillustri Viro,
Libero Barone LUDOVICO DE HOLBERG
Rapere mors potuit, & prædæ facere,
D. XXVII. Januar, nocte intempesta A. MDCCCLIV.
Debito vitæ Eum solvens,
Animamque Deo reddens.
Personat autem orbem eruditum & implet
Potior Ejus, quæ Libitinam vitavit, pars,
Ingenium felicissimum & cultissimum,
Cujus monumenta multa & maxima,
Locupletantia patriam & ornantia,
Ad invidiam exterorum usque atque admirationem,
Mortem rident & Sepulchrum.
Volitat per ora hominum HOLBERGIUS,
Postera recens crescet semper laude ingenium,
Quo,
Propitia Dei dirigente Providentia,
Ex orbo neglecto & paupere,
Natus Bergis in Norvegia A. MDCLXXXIV.
Patre Tribuno militum,
Alter generosæ juventutis Pater,
Legatis Academia Soranæ Equestri Regiæ latifundiis,
LXX. mill. Imper. pretio excedentibus,
E cælibe,
Data XVI. mill. Imper. ad virgines dotandas sorte,
Multæ lætæque posteritatis post mortem futurus,
Ex errone atque peregrinatori pedestri
Professor Universit. Reg. Hafniens. scriptis celeberrimus,
A. MDCCXIV constitutus,
EX humili
Potens, d. VI. Mart. MDCCXLVII, factus Liber *Baro*.
Vivitur ingenio, cætera mortis erunt.
Amico defuncto amicus posuit.

I en samtidig Oversættelse til dansk klinger den rette
Barok-Tone :

Alt det,
Døden,
Af den store, Velbaarne, og Høyædle
BARON LUDVIG AF HOLBERG
Kunde rove og giøre til Bytte,
Da den
Den 27. Januar efter Midnat Λ . 1754
Befriede hannem fra den Gield, han var Naturen skyldig,
Og leverede hans Sjæl til Gud igien,
Fylder kuns lidet udi denne Kiiste,
Men
Den ædleste Deel af hannem,
Som undgik Døden,
Hans lykkeligste og arbejdsomste Genie,
Opfylder den heele lærde Verden,
Og høres udi den:
Hans store og mange Verke,
Med hvilke han beriigede og prydede sit Fæderneland,
Endog indtil Misundelse og Forundring hos Fremmede,
De udlee Døden og Graven.
HOLBERG *lever* og er i alle Folkes Munde,
Hans Rygte grønnes altid og skal voxe hos Efterkommerne,
Det han haver forhvervet sig ved sit Genie,
Ved hvilket,
Under Guds Forsyns naadige Direction,
Han
Hvis Fader var Obriste,
Og er født i Bergen i Norge Λ . 1684,
Fra et Fader- og Moderløs fattig og forsømt Barn,
Da han det Kongelige Ridderlige Academie i Soroc
Haver legeret sit Baronie og Herregods,
Over for 70,000 Rdlr.s Vardie,
Kand holdes som en anden Fader
For saa stor en Adelig Ungdom :

Af en ugift Mand
Som han altid levede
 Ved at testamentere 16,000 Rdlr.s Capital
 Til Udstyr af Renterne for fattige Jomfruer,
 Vil blive anseet, som han havde efterladt sig
 En stor og riig Afkom:
 Af en, som paa sine Udenlands-Reyser
 Maatte saa godt som betle sig frem,
 Og gaae til Foeds,
 Blev han Professor A. 1714.
 Ved det Kongelige Kiøbenhavnske Universitet,
 Riig og bekiendt ved sine Skrifter,
 Og tilsidst
 Af ringe og Middel-Stand
 Blev han d. 6. Marts A. 1747
 Ophøyet i den Frie-Herrlige Stand og Baroniseret.
Man lever ved sit Genie
Allt det andet er dødeligt her i Verden.
 Sin aflode Ven til Æreminde,
 Opsat af hans Ven.

Af dette Gravkapel (der sammen med Udgifterne til Kistens Transport, Klædet under denne og Trykning af Programmet til Sørgefesten, trykt af F. H. Lillie, stod Akademiet i tilsammen 422 Rdl. 4 Mk. 12 Sk.) har Wiedewelt under et Besøg i Sorø taget en Skitse, som senere, stukket i Kobber af I. F. Clemens, er benyttet til Illustration i Pragtudgaven af Peder Paars 1772 og dér forsynet med en Underskrift, hentet fra Holbergs Skæmtedigt: Critique over Peder Paars:

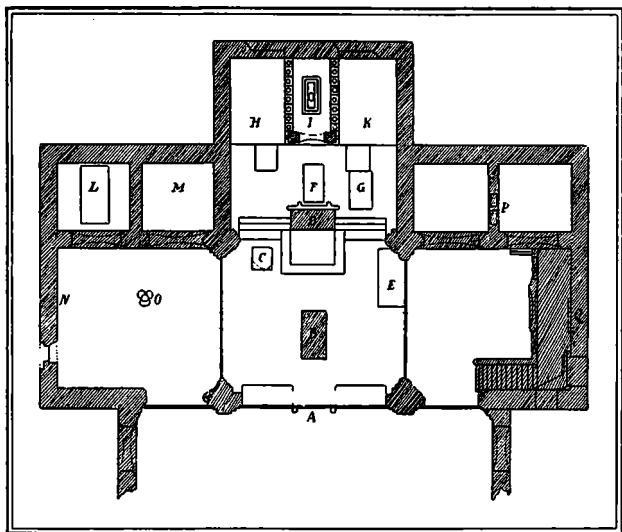
Maaske, i Graven, naar forraadnet er hans Krop,
 man slaaer paa anden Streng, i anden Tone spiller.

Gravkappellets Anbringelse i Højkoret, Søjlernes nøjagtige Antal m.v. fremgaar endnu tydeligere af en

Plan, der i December 1775 af Akademiets daværende Overhofmester, Geheimeraad Wolff Veit v. Reitzenstein gennem Bygningsdirektionen indsendtes til Kongen, efter at der allerede i nogle Aar havde været Tale om en ændret Anbringelse af de kongelige Gravmonumenter, Sorø Kirke rummer, hvorved det da ogsaa var blevet overvejet at give Holbergs Kiste en anden og værdigere Indfatning. Thi henimod et kvart Aarhundrede efter, at man med saa stor Bekostning havde indrettet et Gravkammer for ham paa det fornemste Sted i Kirken, var Glansen allerede gaaet af den hele Herlighed. »Holbergs Begravelse har hidtil bestaaet af en fattig Colonnade af Træ, der næsten var lige saa raadnet som Kisten, den indesluttede«, hedder det i den Indstilling af 25. November 1778, hvori Overhofmesteren foreslaar, at der dog omsider skaffes Holberg et virkelig smukt og Akademiets Velgører værdigt Hvilested, men da var Trækolonnaden rigtignok allerede forlangst nedbrudt og Kisten flyttet hen i det Sidekapel i nordre Korsfløj, hvor Sarkofagen senere anbragtes. Dette var sket for at udføre den i Oktober 1773 fattede men først i Januar 1776 endelig udformede og den 23. Februar s. A. approberede Plan, hvorefter baade Kong Christopher II.s og Dronning Eufemias Malmbilleder, der havde henligget i den nordligste af de to Alternischer i den nordre Korsfløj, hvor der engang havde staaet et Alter for St. Peder og St. Povl, og Valdemar Atterdags mægtige men sit Alabasterudstyr længst berovede Sarkofag, som til stor Ulempe for Altertjenesten stod omtrent midt i Kirkens Korsskæring mellem Alteret og Korsranken, skulde anbringes i Kirkens Højkor – dér,

hvor de nu har deres Plads. Men for at dette kunde ske, maatte den Holbergske Begravelse altsaa helt fjernes, og en Plads til et nyt Hvilested for hans Støv var allerede forlængst fundet: Johannes Døberens Kapel i Kirkens nordre Korsfløj. Foran dette Rum, hvor den møre Trækiste nu sattes, blev foreløbig rejst et af den Sorø-Snedker Hans Dyrborg forfærdiget 3 Alen højt Gitterværk af Træ, bestaaende af »6 Calummer og imellem hver Calumme . . . Spartesaner . . . med durch gebrochene tremstycker i mitten og for neden; for oven behørig Gesimsværck, som er sveift efter Fordybningen af Spartesanerne«; de tvende »Calummer« var prydede med udskaarne Lamper, de øvrige med fire Kugler. Med Henblik paa det ønskelige i snarest at tilvejebringe et varigt Monument foretoges der paa dette Tidspunkt ikke andet ved Holbergs Kiste – Gitterværket, der kostede 16 Rdl., var færdigt inden Maj 1777.

Det tog derefter nogle Aar, inden Overvejelserne af, hvad der nu burde gøres, var tilendebragt og Arbejdet paa det endelige Gravmonument for Holberg kunde afsluttes. Drøftelsen foregik foreløbig mellem Geheimeraad W. V. v. Reitzenstein, Professor matheseos & philosophiæ Jeremias Wöldike i Sorø, der allerede i Juni 1776 havde udarbejdet sin Plan til et Gravmæle for Holberg: »en Marmorkiste, som enten kunde være af heel norsk Marmor eller og alleene den yderste Side, som vender ud til Kirken, [medens] de tre andre Sider i al Fald kunde opføres af Muurværk, og en *Pyramide* bag Kisten, hvorpaa kunde anbringes hans brøstbillede og hans Vaaben i hvidt Marmor«, og Billedhuggeren, Justitsraad og Professor ved Kunstakademiet Johannes

Overhofmester, Gehejmeraad *Reitzensteins* Plan af 14. Dec. 1775
over Sorø Kirkes østre Ende.

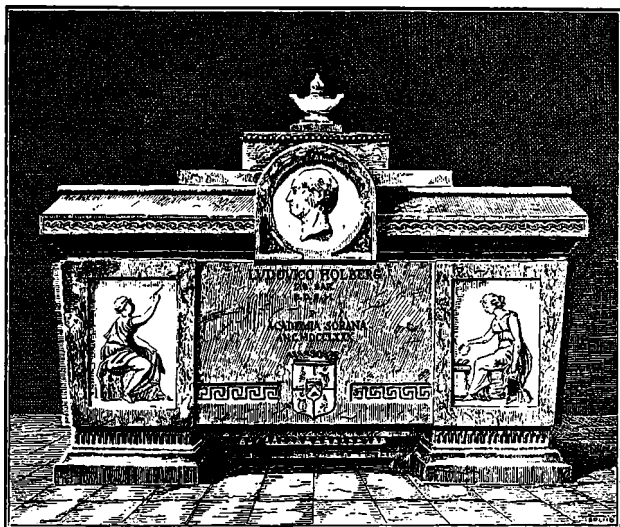
A er Chors Døren. *B*. K. Valdemars Kiste. *C*. K. Olai Liigsteen. *D*. Alteret. *E*. Skrifte-Stolen. *F*. Biskop *Absalons* Liig-Steen. *G*. *Espern Snares* Liig-Steen. *H*. Det Sted, hvor efter *Academiets* Plan *K. Christophers* Monument burde legges paa en Art af en Seng. *I*. Bar. *Holbergs* nu værende Liig-Kammer. *K*. Det Sted, hvor efter *Academiets* Plan *K. Valdemars* Kiste burde henflyttes. *L*. Et hvelvet Kapelle med dito Kielder under (som er *Gr. Thotts* Begravelse), hvor for nærværende Tid ligger *K. Christophers* Monument paa nogle dertil sammenslagne Bredder. *M*. Et Dito med Dito, som efter *Academiets* Plan burde indrættes for Sal. *B. Holberg*. *N*. Det Sted, som efter *Ober-Bygnings* Directionens Plan var udseet til at hensætte *K. Valdemars* Kiste. *O*. Daaben. *P*. Biskop *Absalons* Farfader *Schelmo* og Farbroder *Tocko*. *Q*. Det Sted, som efter *Ober-Bygnings-Directionens* Plan var udseet til at op-hænge *K. Christophers* Monument, høyt oppe paa den Søndre Væg.

Wiedewelt i København, som havde bistaaet ved Planen til Kongemonumenternes Flytning og Anbringelse i Høj-koret og udført Tegningen til det Kenotaf af gullandsk Sandsten, hvorpaa Kong Christopher, Dronning Eufemias og deres lille Datters Metalbilleder blev anbragt.

I Professor Wöldikes meget detaillerede Plan fore-slaas altsaa første Gang den oprindelige Kiste anbragt i en Stensarkofag i Johannes Døberens Kapel. Paa Grav-mælet burde anbringes »en *Inscription* paa to Linier, som indeholde hans Fødsels- og Døds-Dag«, samt for-beholdes Plads for to Medailloner, »saaledes at i den øverste forestilles hans Hoved i Profil i antique Smag uden Peruqve i *Basso Relievo* med Omskrift over Hove-det: *Ludv. Holberg L. B. . . Til Original* for Ansigtet kunde man tildels betjene sig af hans Skilderi, som hæn-ger her paa *Bibliotequet* og ligner særdeles, men ellers erindrer jeg mig, at Hr. *General-Auditeur Rothe* har taget Maske af ham, da han var død, hvilke derfor var paalide-ligere end Kobberne og de slagne *Medailler*, som ligne lidet eller intet«. Af Wöldikes Plan har Wiedewelt faaet eller ladet tage en Afskrift og givet sin Misfor-nøjelse med denne Professor-Indblanding i et rent kunstnerisk Anliggende Luft ved at skrive paa Foden af Afskriften: *Slidder, Sladder, min gode Wöldike*. Selv af-leverede Wiedewelt i September 1777 sin Plan til et Monument, der dog hverken for selve Monumentets Skikkelse – en Sarkofag af Marmor – eller dettes kunst-neriske Udstyr fjerner sig synderligt fra Wöldikes Tanker, og begge Planer tilligemed to Tegninger, en af hver Forslagsstiller, blev af Overhofmester Reitzen-stein i November 1778 forelagt Kongen med en Anbe-

faling, hvori der udtrykkelig henvises til, at saasom Trækisten fra 1754, da den fjernedes for at give Plads for de kgl. Begravelser, havde vist sig skrobelig og forraadnet, saaledes at der nødvendigvis behøvedes en ny, »har denne Anledning fornyet et Ønske hos mig, som jeg ofte har yttret: dette nemlig, at see ham et Monument oprettet, som han fortiener det, og som Akademiet kunde være bekiendt«.

Bekostningen var naturligvis et Kardinalpunkt. Reitzenstein foreslog, at Kongen skulde skænke det nødvendige norske Marmor til Monumentet, hvorefter Arbejdslønnen og de øvrige Udgifter efter Wiedewelts Forslag kunde bestrides med 350-400 Rdl. »Men endog denne liden *Summa* er i *Akademiets* nuværende Omstændigheder langt over dets Evne. Det synes og tvert imod *Holbergs* Hensigt, at noget af hans *Legatum*, som han alene har bestemt til Landets Nytte og ei for sig selv, skulde anvendes til denne Udgift; og dog synes tillige *Akademiets* Ære og Pligt at fordre den« – Overhofmesteren beder derfor Kongen yde den fornødne Pengesum i det nævnte Øjemed. Af Kancelliet blev Gehejmeraad Reitzensteins Indstilling forelagt den til Sorø Akademis Forbedring i 1778 nedsatte Kommission, der vel ganske sluttede sig til Tanken om Monumentet, men ikke kunde bifalde nogen af de indsendte Tegninger, fordi Gravmælet efter disse »ikke vilde give den Ziir, som i saa Fald maatte have til Hensigt«. Da Wiedewelts Tegning og Forslag dog var det »ziirligste«, blev det overdraget ham at udarbejde en ny Tegning; han fremlagde i Januar 1779 et Overslag No. 2, hvori Udgifterne var voksede til 780 Rdlr., men heller ikke dette

vandt Bifald, og først det 3. Udkast, dateret 26. April s. A., blev godkendt. Samtidig var Omkostningerne stegne til 900 Rdl., foruden det norske »Lillienskioldske« Marmor, som ved det kgl. Reskript af 1. Septbr. 1779 til Reitzenstein skænkedes af Kongen. De 900 Rdl. maatte Akademiet derimod, hvor besværlig det end faldt det, selv udrede »som en Taknemligheds-Erindring om dets afdøde Velgører«, der saaledes alligevel paa en Maade kom til at betale Hovedparten af Udgifterne ved den Ære, der vistes ham – stik mod Reitzensteins vel betænkte og taktfulde Henstilling.

Om Indskriften paa Sarkofagen gav Overhofmesteren Wiedewelt Besked i et Brev af 6. Januar 1780, hvori det hedder: »Den Inscription, som jeg har valgt til at sætte

paa Sal. *Baron Holbergs* Begravelses-Monument, finder Deres Velbyrdighed her indlagt, og formodes det bedst, om Bogstaverne kunde blive af støbt Messing i Ilden forgyldt, som vilde være mest varig og see godt ud«. Ved Brevet, som i Original findes blandt de Wiedeweltske Manuskripter paa Det kgl. Bibliotek i København, ligger endnu den lille, graa Seddel, hvorpaa den foreslaaede, mulig af Professor Wöldike konciperede og af Wiedewelt samvittighedsfuldt benyttede Indskrift er prentet – den, hvis Tydning i senere Tid, da man ikke mere var indstillet paa latinske Inskriptioner i Lapidarstil, har givet Anledning til forskellige Gissninger. Den lyder:

LUDOVICO HOLBERG

I. B. BAR.

B. D. S. M.

P.

ACADEMIA SORANA

A. N. C. MDCCLXXX

Idet de enkelte Bogstaver formentlig maa læses som: *bene de se merenti posuit* med et underforstaaet *monumentum* eller et lignende Ord, kan Indskriften paa dansk gengives som: Det soranske Akademi rejste Aar 1780 efter Kristi Fødsel dette Mindesmærke for sin Velgører Friherre Ludvig Holberg.

Ogsaa om Vaabnet, der pryder Sarkofagen, fik Wiedewelt Besked af Reitzenstein, i hvis nys nævnte Brev det videre hedder: »Af hans Vaaben sendes her indlagt en Tegning, saaledes som det her haves paa et hans Skil-

derie, som hænger paa Biblioteqvæt,¹ men som jeg dog ikke er saa fuldkommen forvisset, at det i alle Dele er saa rigtig, saa anmodes Deres Velbyrdighed, førend det tages under Arbeide, at lade Tegningen sammenligne med den, som er ved hans *Baronlige Patent*, som maa findes i det kongelige Danske Cancellie«. En lille Bly-antsskizze ligger ved Skrivelsen, og paa denne er over Hjerteskjoldet angivet en mangeperlet Krone, akkurat som paa Originaludkastet til Holbergs Vaaben, der bl. a. er gengivet i Jubeludgaven af Komedierne 1883-88, Tome III, S. 36. Det er vist heraf Wiedewelt har ladet sig vildlede til urigtigt at anbringe en 9-perlet, altsaa en grevelig, Krone over selve Sarkofagens Marmorvaaben; ifølge A. Thiset og P. L. Wittrup: *Nyt dansk Adelsleksikon*, 1904, Side 124, har det Baron Holbergske Vaaben hverken nogen Krone over Hoved- eller Hjerteskjoldet, men to med friherrelige, altsaa 7-perlede, Kroner forsynede Hjælme over Hovedskjoldet. Ved et Tilfælde, der jo noget ligner en Tanke, har en unæn-

1. Der sigtes mulig til et Eksemplar af O. H. de Lodes Stik fra 1752 efter Roslins Maleri, paa hvis Cartouche Vaabnet er gengivet – fejlagtig, som af Reitzenstein formodet – med Krone over Hjerteskjoldet. Paa Roslins Originalmaleri har Vaabnet allerede af den Grund næppe været malet, at Maleriet maa antages at være udført mellem 1741 og 1745, altsaa flere Aar før Holberg blev adlet (se Th. A. Müller: *Holbergportrætter* 1918, S. 70); det skulde i saa Fald være paamalet senere eller anbragt paa Maleriets Ramme; herimod taler, at Wiedewelt ikke blot kendte Maleriet, men formentlig selv havde det i Hænde; det var nemlig sendt ham til København (til Brug ved Udarbejdelsen af Sarkofagens Portrætmedaillon) i en Kasse, forfærdiget af Snedker Dyrborg i Sorø, hvis Kvittering for Betalingen for Kassen er dateret 16. April 1778.

som Haand engang afbrækket den ene af de ni hvide Marmorperler paa Sarkofagens Vaabensmykke, og det samme var i sin Tid ogsaa Tilfældet med Kronen over det Vaaben af Bronze paa det nuværende Metalgitterværk, hvormed det gamle Trægitter foran Kapellet senere blev afløst; denne Vandalisme er dog atter blevet udbedret, men Marmorkronen er den Dag idag itu.

Med de to Relieffer af hvid, italiensk Marmor, som af Wiedewelt er anbragt paa Sarkofagen, er ifølge hans egen Opgivelse forbundet denne Tanke: »Calliope (den fornemste blandt Muserne, som tilegnes Historien) legger en af sine Laurbær-Krandse paa en Volumen, som ligger paa et Altar, og dermed saaledes kroner hans Arbeide; Polymnia skriver paa Mindet Aarstallet, da han gav sit Baroni til Sorø . . .« idet Monumentet er sat Akademiets afdøde Velgører »til Erkiændtlighed og Erindring«.

I »Adresse Contoirets Efterretninger« for 24. Oktober 1780, No. 176, beskrives hele Gravmindesmærket som nu færdig og opsat. Det havde været et ret besværligt Arbejde, hvorom de bevarede Regnskabsbilag vidner; de gengives her med de forskellige Haandværkeres originale Retskrivning:

1. MUREREN. – Chr. Poheck.

»I Kirken ved Baron Holbergs Begravelse hos Stenhuggeren til Hielp. Tillige med En Hantlanger, En Sten Kiste op satt, og golvet over dend halve Begravelse, opbrægget, og høyere oplagt og Under Gevælvten Een Pille opmuret. Udjalt 16 Dage a 4 Mk. og 2de dage For Kalck Slageren a 1 do er ialt 11 Rdl.

2. KLEINSMEDEN – Lars Jensen Diveno.

Til Holbergs Begravelse afbrækket det gl. Beslag og Til Rætte giort, og nyt som manglede [saa]som Understifver og 9 Vinckel Jern 3 Rdl.

3. SNEDKEREN – Jens Ørbech.

Giort 2 Nye Ruller til Baron Holbergs begravelse giort Plads til at rulle steenene paa og Hjulpet steenene op til begravelsen giort 40 Killer til begravelsen giort 3 Klemmer til Kisten 2 føder til at sette Kisten paa Kisten at brecke listerne fra og betrækket at slaa fast og Hjulpet at sette Kisten ind derfor ialdt . . 3 Rdl. 4 Mk.

4. TOMREREN – Christen Grubbe i Pedersborg.

I Ker Ken vor at baroen Holberg over paa er en sat i den store Mar Mor Kiste var gevelten for svag til at Bære Haver ieg der tu par skruer under sat for at støtte gevelten af og er bleven staaende en til af Mur Mæsteren en sterg pille der under er opmuret derfor i aller noyeste 4 Rdl.

Af disse fire Regningsposter, hvoraf kun Snedkerens er forsynet med Dagsangivelse, nemlig 7. Oktober 1780, vil man kunne læse, hvordan Arbejdet er skredet frem; det har været besværligt nok at faa bakset de svære Dele af Sarkofagen paa Plads, efter at de i 18 Pakkasser, forfærdigede af Snedker P. Lorentzen i København, var transporteret til Soro af Bonden Mads Pedersen i Borød, der paa denne Tid synes at have besørget de fleste af Akademiets Ægter, og som den 18. August skriver en Regning paa 70 Rdl. for, hvad han haver ført fra Kjøbenhavn til »sl. Baron Holbiergs Begravelse«, nemlig 6 Læs med Blokvognen og 4 med almindelige Vogne.

Af Wiedewelt var det overdraget Stenhugger Retzke i Kjøbenhavn at opsætte den sal. Barons Begravelses-Monument, hvorfor han fik 10 Rdl. Jens Pedersen i

Slaglille hentede og bragte Stenhuggeren – det kostede 5 Rdl. – og Akademiets Vægter, Jens Hansen, der hjalp Stenhuggeren med at arbejde paa »sl. Borronnd Holberges begravelse« udi 9 Dage, tjente derved 1 Rdl. 3 Mk. Wiedewelt kvitterede selv den 5. Oktober 1780 for de sidste 200 Rdl. af den aftingede Betaling for Sarkofagen, ialt 900 Rdl. I det kgl. Reskript af 1. September 1779 var der givet Akademiet Anvisning paa at indvinde denne Udgift ved at oplægge et Beløb paa 200 Rdl., der sparedes ved at den theologiske Professor ved Akademiet og Sognepræst i Sorø J. L. C. B. Pontoppidan netop samtidig udnævntes til Stiftsprovst i Aalborg. Hans Efterfølger fik de 200 Rdl. mindre i Løn, og saadan blev det egentlig det theologiske Professor-Embedet, der kom til at betale Holbergs Gravmonument.

*

Hvorledes nu end den ydre Omgivelse er, en fattig, sortbetrukket Trækiste eller en prægtig Marmorsarkofag – det Skjul, som gemmer Ludvig Holbergs jordiske Rester, vil af enhver dansk blive betragtet med dyb Ærbødighed og en varmende Følelse af Hjertets inderligste Tak. Holberg ejer vi alle, og om ham kan vi aldrig vide nok, heller ikke om, hvordan han levede, offentlig og privat, om hvorledes hans Dag gik – og hvordan han saa ud. For det sidste har Holberg-Forskeren, Lektor, Mag. Th. A. Müller gjort Rede i sit ypperlige Skrift om Holbergportrætter (1918) og hertil benyttet sig af alt forhaandenværende Materiale i Skikkelse af Billeder og samtidige Beskrivelser.

Et er der dog endnu, der kunde bringe os et førstehaands Kendskab til Holbergs Ydre, som vi hidtil har

manglet: en Aabning af hans Kiste er hidtil aldrig foretaget – eller man ved i hvert Fald intet om, hvorvidt det er sket, da den forraadnede Trækiste i Efteraaret 1780 blev sat ned i Marmorsarkofagen – og Spørgsmaalet er, om det maatte være betimeligt og forsvarligt nu at skride hertil. Om en Krænkelſe af Gravfreden vil man i denne Forbindelse dog næppe kunne tale – ingen vil rove hans Gravgoods eller ændre noget ved hans Lig. Om utidig Nysgerrighed kan Talen lige ſaa lidt være, men vel om Ønſkeligheden af, ſaavidt det maatte være muligt, at lære hans Skikkelses Maal at kende og gennem det, der maatte være bevaret, udfylde vor manglende Kundskab om hans Anſigtstræks Ejendommeligheder, hans Højde og øvrige Udſeende. De talrige Fortilfælde af denne Art Undersøgelſer baade her hjemme og i Udlandet synes at understøtte det berettigede heri, og om Formen for en Gravaabning, der udelukkede al uvedkommende og upassende Sensation, kunde man vel enes.

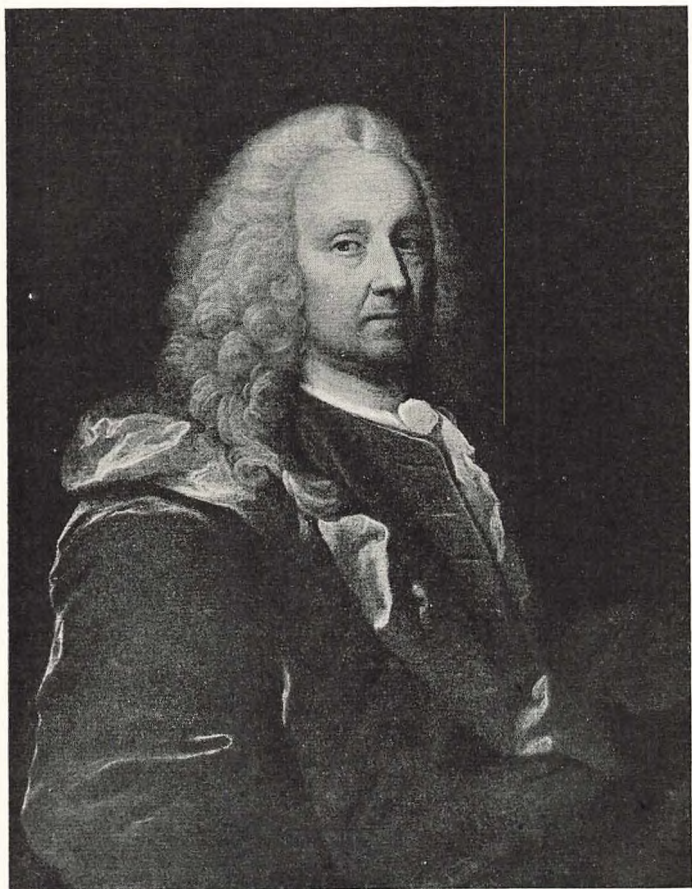
Spørgsmaalet om Undersøgelſens Ønſkelighed har hos de virkelig interesserede af og til været drøftet inden fire Vægge; engang rejst for Offentligheden vil det næppe mere helt kunne ſtilles i Bero. Og naar Historikerne ex professo og de historisk interesserede Lægmænd gæſter Sorø Kirke, hvor Absalons Grav har været aabnet to og Valdemar Atterdags Sarkofag mindſt tre Gange, vil en og anden ſikkert i ſit Hjerter nære Haabet om, at de, ſom har Beføjelſen dertil, engang vil ſkænke os den Viden om Ludvig Holbergs ydre Skikkelse, ſom kun opnaas ved at løfte Marmordækket over hans Sarkofag og Laaget paa den Trækiste, den indelut-

Et Holberg-Portræt

DET Portræt i Sorø af *Ludvig Holberg*, der hidtil (og, som det synes, med meget ringe Føje) har været tillagt Roslin, enten som en Original eller som en Kopi af det Holberg-Portræt, der tilintetgjordes ved Akademibygningens Brand i 1813, kom først i Akademiets Eje omkring 1818. Herom oplyser Den alm. Skolefonds Hovedregnskab for Aaret 1818 nemlig, at der den 14. Februar blev »godtgjort paa Sorøe Academies Vegne, Hs. Exc. Hr. Geheimeconferentsraad Malling hans Udlæg for afdøde Baron *Holbergs* Portrait . . . 600 Rd. N. V.« Noget Bilag til Regnskabet, der kunde give nærmere Oplysning om denne Transaktion, eksisterer ikke mere.

Billedet er antagelig blevet i København – i Mallings Forvaring eller andetsteds – thi i et bevaret Inventarium over Sorø Akademis Løsøre, som optoges i 1820 i Anledning af et Materialforvalter-Skifte, er Maleriet ikke nævnet. Det er da næppe kommet til Sorø, før efter at den nye Hovedbygning var færdig og taget i Brug. Det har sikkert allerede ved Købet i 1818 været indsat i Ramme; muligt er det den samme, som endnu findes om det, blot er den bevislig i 1825 eller 1826 forsynet med den Prydelse foroven – en tyk, cirkelrund Bladkrans – Egeblade med Agern? – der omgiver en plan Flade, i

hvis Midte er anbragt en flad 5-oddet Stjerne; selve Kransen er omviklet med flade Baand, som forneden krydses, og hvis Ender derefter er forlængede, en paa hver Side af Kransen, hvor de danner ensartede Bugter og ender parallelt med Rammens øverste Rand. Denne Dekoration (som i Aarenes Løb har været stærkt medtaget og mulig for en stor Del er fornyet), blev i sin Tid udført af den unge Billedhugger *Chr. Thielemann*, der udførte meget Arbejde paa den nye Hovedbygning i Sorø, og paa hvis Regning af 14. Juni 1827 over udført Arbejde bl. a. figurerer følgende Post:

»I Biblioteket:

En Krands med Baand til Rammen om Holbergs

Portrait. 10 Rd. 3 Mk.«

Urimeligt vilde det ikke have været, om man i Samtidens Beretninger om Indvielsen i 1827 af den nye Skole i Sorø med dens »akademiske Indretning« havde fundet nævnet, at der nu atter paa Stedet fandtes et Holberg-Portræt til Erstatning for det brændte, men det omtales intetsteds. Grunden er antagelig den, at Billedet var kommet til Sorø under lidet glædelige Omstændigheder, thi Mallings Erhvervelse af det hænger utvivlsomt sammen med den sørgelige Skæbne, som havde ramt dets tidligere Ejer, Herredsfoged og -skriver i Lejre fra 1812. Justitsraad *Ludvig Holberg von Schwartz*. Han blev nemlig som skyldig i Embedsmisligheder (Besvi-gelse af Dødsboer m. v.) i 1817 suspenderet og arresteret og ved Roskilde Bytings Ekstra-Rets Dom af 3. 6. 1818 (stadfæstet ved Overretsdom af 10. 8. og Højesteretsdom af 12. 11. s. A.) fradømt sit Embede og hensat

til Arbejde i Københavns Fæstning, til han havde udrødet det besvegne Beløb eller var død. Naturligvis var det for ham ganske umuligt at betale de mange Tusinde Rdl., saa der var for ham ikke andet end at blive i Slaveriet til sine Dages Ende – det varede 18 Aar! Skønt ikke ualmindeligt i hine Tider, hvor Statsbankerotten slog Benene fra adskillige danske Kassebetjente, har Skandalen omkring v. Schwartzens netop paa Grund af hans Nedstamning og Navn sikkert været særlig stor, og en Omtale af det Billede, der var overgaaet fra hans til Sorø Akademis Eje, vilde til liden Glæde have rippet op i hele den triste Sag.

Han var en Søn af Ludvig Holbergs Søstersøns Datter *Frederikke Louise Tostrup* (1735-1809), hvem Holberg havde testamenteret alt sit Løsøre – desværre for Eftertiden uden at der skulde optages nogen Fortegnelse over dets Bestanddele – og yngste Barn af hendes andet Ægteskab med Kaptajn C. S. v. *Schwartz* eller *Schwartzens* († 1797). *Muligt* har Sønnen arvet Billedet efter sin Mor (noget Skifte efter hende er ikke hidtil fundet), *muligt* har han selv ladet Billedet afkopiere efter det Holberg-Portræt, der efter 1754 var kommet til Sorø med Holbergs Bibliotek. Dette i v. Schwartzens Eje værende Portræt er utvivlsomt det, som *K. L. Rahbek* omtaler i November 1815 i Fortalen til 1. Bind af hans Skrift: »*Om Ludvig Holberg som Lystspildigter og om hans Lystspil*«. Men naar det her hedder, at »et Originalportræt af Holberg (maaske endog Originalen til det, der brændte i Sorø), der har hængt i hans egen Stue og er en Arvedeel efter ham, er i Behold«, saa kan der næppe lides paa Detaillerne i denne Forklaring. Andet

Sted og tidligere ses Portrætet i hvert Fald ikke at have været omtalt, og havde man vidst, at et saadant Billede var i Behold og havde en saadan Oprindelse, vilde man dog maaske have benyttet sig deraf, f. Eks. da Wiedewelt i 1778 udførte sit Relief til Holbergs Sarkofag, i Stedet for, hvad der baade var risikabelt og besværligt, men altsaa fandt Sted, at føre Maleriet fra Sorø til København og tilbage; Familien v. Schwartzens boede da i Citadellet Frederikshavn ved København, og Tilstedeværelsen dér af et originalt Holberg-Portræt havde næppe kunnet være ukendt for den interesserede Samtid.

Muligt er Forholdet da, at Rahbek er løbet med en halv Vind, og at Portrætet først er udført som en Kopi af det »Roslinske« senere end 1778. Før Ludvig Holberg v. Schwartzens i 1812 blev Herredsfoged i Lejre Herred, indtog han en ikke helt ringe Stilling i København; allerede i 1802 var han blevet Cancellist, i 1804 Departementssekretær og Kontorchef i Cancelliet og i 1807 Cancelliraad; i 1799 ægtede han den unge, fhv. Skuespillerinde, Jomfru Amalia Barth, og boede derefter i Byens fornemste Kvarter, paa St. Annæplads og i Amaliegade. Han havde i sin Bolig paa Palæet i Roskilde et stort og ret kostbart Indbo med Tilbehør af Sølvtoj o. s. v. Han har vel ogsaa været smukt installeret i København, og da han ikke har været smaalig i Pengesager, har han nok kunnet afse lidt til et Portræt af sin Moders berømte Onkel, hvis Navn han jo bar.

Hvad om han har ladet f. Eks. Portrætmaler *Hans Hansen* kopiere Billedet af Holberg i Sorø? Hans Hansen, som var 5 Aar ældre end v. Schwartzens, var ikke særlig dyr med sine Billeder, og Kopier har han malet mange

af. For Ludvig Holberg v. Schwartzen maa det have været kært at eje et Portræt af sin store Navne, og Hans Hansen, der havde hjemme i Midtsjælland, kan let have været i Sorø og kopieret Holberg-Billedet dér; før han i 1797 drog udenlands, men han kan iøvrigt ogsaa have støttet sig til de kobberstukne Portræter. Men maaske vil man i den Omstændighed, at Ove Malling betalte hele 600 Rd. N. V. for Maleriet, se et Bevis for, at det maa have været malet af en anderledes Karl end Hans Hansen, der i 1826 for sine legemsstore Kopibilleder af Frederik V og Christian VI til Sorø kun fik 400 Rd. N. V. Stykket, mens Eckersberg for sit Originalmaleri af Frederik VI fik 800 Rd. N. V., og for hver af de to Portrætkopier af Frederik II og Christian IV, som han lod sine Lærlinge, Kückler og Rørbye, udføre, ligesom Hans Hansen fik 400 Rd. N. V. Stykket. I Forhold til disse Priser er 600 Rd. for et Brystbillede unægtelig en stor Sum, men man maa erindre, dels at den danske Rigsdalers Værdi i 1818 var ringere end i 1826, dels – og navnlig – at de 600 Rd. N. V. maa ses under Synspunktet: en Understøttelse til Justitsraadinde v. Schwartzen. Da det gik i Stykker for hendes Mand i Roskilde, var hun rejst til København med deres tre Børn, hvor hun i Maj 1817 allerede havde boet en Maaned i et Par lejede, møblerede Værelser paa Østergade Nr. 9, 1. Sal. I den samtidige Registrering over Herredsfogedens Effekter er hverken Holbergs Portræt eller andre Malerier eller Billeder nævnt – antagelig er de bragt ud af Huset, Holberg-Portrætet maaske netop for at Ejeren kunde slaa nogen Mønt af dette Billede, som efter Sorø-Portrætets Brand 3 Aar før havde faaet en

uventet Værdi. Naturligvis var det ulovligt at berøve Herredsfogedens sørgende Kreditorer – i første Række Staten selv! – Provenuet af Billedets Salg, men i Frederik VI's Tid, da man endnu gjorde noget for bedre Folks Børn, saa man ret stort paa den Slags. Fru von Schwartzens har næppe ejet Salt til et Æg til sig og sine Børn, og de 600 Rdl. er her kommet paa et virkelig tørt Sted. Det har kun kostet et Par Ord fra Malling, talt til Frederik VI's landsfaderlige Hjerte, saa var den Ting i Orden.

Malling er naturligvis gaaet stille med Dørene; der findes ingen allerunderdanigst Forestilling fra ham til Kongen om Maleriets Køb; han lagde ganske stilfærdigt Pengene ud – det kan han have gjort allerede i Foraaret 1817 – og lidt efter Nytaar 1818 har han hævet Beløbet hos Den alm. Skolefond paa Sorø Akademis Vegne. Da han selv var første og styrende Medlem af Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, er det hele gaaet let og smertefrit af, og ingen har fundet paa at kny over for denne virkelig humane Ordning. Aaret efter, i Juli 1818, havde Direktionen intet imod, at der af Sjællands Stiftamt ydedes Fru v. Schwartzens nogen Understøttelse efter Stiftamtmandens Skøn – dog hellere en Gratifikation end en aarlig Hjælp (hun søgte om en saadan paa 50 Rbd. N. V.) – der foresloges udredet af Roskilde Duebrødre-Klosters Midler – under Hensyn til, at hendes Ægtefælle havde staaet i Forbindelse med denne Stiftelse og, saavidt det kan ses, ikke havde laant eller tilegnet sig noget af *dens* Penge! Aaret efter, i 1819, den 31. December figurerer paa Den alm. Skolefonds Regnskab en Understøttelse til Fru v. Schwartzens paa 100

Rbd.; den ses dog ikke fornyet i 1820. Fru v. Schwartzen, som var født i Cassel i 1776, levede til 1861; hendes Mand døde først, nemlig den 20. Februar 1836, i Stokhuset i København, hvortil han var blevet afleveret fra Kongens Foged den 11. Januar 1819. Han var ved sin Død 61 Aar gammel, og det tør siges, at han har haft en forfærdelig Skæbne.

Og det vil vist nu forstaas, hvorfor man ved Indvielsen af det nye Lærdomstempel i Sorø ikke talte højt om det Billede af Holberg, der atter hang i Stiftelsens Bibliotek. Paa dem, der har vidst Besked med dets Proveniensen, maa dets Tilstedeværelse have gjort et højst ejendommeligt Indtryk.

Det er saa nogenlunde givet, at hvis den forsigtige Amtmand i Sorø, *Paul Chr. Stemann*, ikke i Foraaret 1813 havde fraraadet at sende Holbergs Portræt til København, da Universitetsbogtrykker F. J. Schultz bad om at laane det til Afkopiering til Brug for Rahbeks Udgave af Holbergs Skrifter, saa var Billedet mulig blevet reddet fra Branden i Juni s. A. Stemanns Skrivelse er af 21. Marts; havde han sagt ja, var Billedet vel næppe kommet af Sted før godt ind i April, og havde vel heller ikke været i Sorø igen før Branden. Stemanns Betænkelighed hidrørte fra, at »saavidt vides er dette det eneste og veltrufne Portræt af sl. Baron Holberg«, som derfor ikke burde udlaanes; derimod kunde det godt kopieres paa Stedet – han taler dog ikke om, at noget saadant maaske er sket før – og dette tillodes Schultz under 3. April; men inden Maleren var kommet til Sorø og Kopien taget, brændte altsaa Billedet.

Med den nye Erhvervelse var man mindre angstelig,

i hvert Fald til at begynde med. Ganske vist havde Maleren *Niels Peter Holbech*, da han i 1837 bad om Tilladelse til at kopiere Portrætet, fordi hans Hustru havde nydt godt af Holbergs Udstyrslegat for fornemme og skikkelige Jomfruer, kun bedt om Lov til at gøre det paa Stedet, men da *Thorvaldsen* i Sommeren 1839 udførte den Buste af Holberg, hvoraf en Gengivelse i Marmor (udført af Thorvaldsens Elev Mathiæ og betalt med 150 Specier) staar i Lovsangssalen i Sorø, havde han Sorø-Portrætet til Laans i København. Dernæst udlaantes det i 1842 til Det Holbergske Selskab, som lod Kobberstikkeren *E. C. V. Eckersberg* gengive det til Brug for den af *Chr. Molbech* besørgede Udgave af Holbergs Komedier, hvoraf kun 1. Bind udkom. Ved Tilbagesendelsen fra København skete det Uheld, at den mindre solide Kasse gik itu, og baade Billede og Ramme tog Skade. Mens Rammen maatte til København igen for at repareres, sørgede Akademiets Tegnelærer, Landskabsmaler *Harder* i Sorø for Billedets Istandsættelse, og det er fra den Tid, man mener at kunne sige, at det »ikke længere tog sig ud som et Værk af en dygtig Portrættør«. Derimod sagde man nej 1846 til at udlaane Billedet til Norge, men i Vinteren 1861-62 blev det udlaant til Firmaet *Em. Barentzen & Co.*, som lod fremstille et Litografi derefter; i et Brev af 8. December 1861 fra Rektor, Etatsraad *E. Bojesen* i Sorø til Kontorchef, Justitsraad Schwartzkopf i Kirke- og Undervisningsministeriet meddeler Rektoren, hvad han ved om Billedets Proveniens, og han tilføjer: »Det (andet Portræt) ligner meget det første, men har dog nogle Smaaforandringer i Draperiets Detail«. Imidlertid er hans Oplys-

ninger jo kun Andenhaandsviden, han har næppe haft Adgang til andre.

*

I Mellemtiden kan Billedet igen have været ude for nogen Istandsættelse. Da *Vilh. Marstrand* i August 1859 havde udført sit bekendte Portræt af *B. S. Ingemann*, bestemt til Anbringelse i Sorø Skoles Hovedbygning, ønskede Kunstneren, at det fik værdige Omgivelser i den Sal, hvor det skulde anbringes, og han udsaa sig hertil syv Billeder, nemlig Portræterne af *Holberg*, *Ove Malling* og *Johan Bülow* samt af de fire Overhofmestre fra det 18. Aarhundrede; det var dog en Betingelse, at disse Portræter istandsattes og fik nye Rammer, hvortil Ministeriet bevilgede et Beløb paa indtil 50 Rdl.; heraf betales til Hofforgylder *Damborg* for Rammer 21 Rd. 32 Sk, og Maler *Harder* fik »for Restaurering af gamle Malerier« 27 Rd. 78 Sk. Desværre mangler Bilaget til det paagældende Regnskab, saa det kan ikke ses, om ogsaa Holberg-Portrætet har faaet en Overmaling. Er det sket, har det jo næppe forbedret Billedet, paa hvilket Harder sikkert allerede grundigt har sat sit Præg i 1843. Og hvis man derfor nu kan (og vil) fjerne Overmalingen, burde det vistnok ske. *Billedet* kan som Maleri afgjort ikke blive stort ringere deraf, men *vi* kan muligt faa noget at vide om, hvordan Ludvig Holberg virkelig saa ud – eller i alt Fald, hvorledes Maleren af det Portræt, hvorefter Sorø-Billedet er kopieret, har opfattet ham.

Noter og Henvisninger

1. LUDVIG HOLBERGS FØDSELSDAG. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 3. December 1940. Her optrykt med nogle enkelte Rettelser. Det kgl. Missive af 17. Maj 1646 er trykt i: Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Chr. V's danske Lov 1536-1683. Udgivne af Holger Fr. Rørdam. Tredie Del. Kbh. 1889. S. 328. Forbudet mod at udsætte Borns Daab over otte Dage efter Fødselen er trykt sammesteds S. 329. – Formodentlig som Svar paa en Forespørgsel fra Nyerup skriver daværende Assessor (senere Justitiarius) i Bergens Stiftsverret Jørgen Lottrup Schydtz i et Brev af 16/2-1805 (Udvalg af Breve, hovedsagelig fra bekendte Nordmænd til R. Nyerup. Udg. af Ludvig Daae. Chria 1861, S. 8): ». . . Jeg har talt med den brave Lector Arentz (Søn af Holbergs Broderdatter) om Baron Holbergs Fødselsdag. Han veed den ei, men sagde mig, at han var født i Nykirkens Sogn her i Bergen. Jeg skal nu tale med Klokker Heiberg til Nykirken, og faar han opdaget den omspurgte Fødselsdag, skal samme strax blive Dig meldt«. – I J. S. Ersch und J. H. Grubers Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste. 2. Sect. X. Lpz. 1833 findes en Biografi af Holberg og heri anføres, uvist med hvilken Hjemmel, Fødselsdagen til 6/11-1684. – »Dagen« 1824. Nr. 79 (1/4) – I sine Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 44 skriver Werlauff: »Afd. Prof. T. Baden har fortalt Forf., at hans Moder, der i sin Barndom havde kiendt Holberg (hun var 13 Aar gammel, da H. døde) kunde mindes, at hans Fødselsdag var bleven erindret d. 1ste April«. – I »Clio« udg. af Jens Krag Høst I. 1. H. Kbh. 1813 findes i en af Gottsche Hans Olsen samlet For-

tegnelse paa mærkelige Danskes Fødselsdage anført: »Juli 1. Holberg?«. – J. F. Lampe: »Om Ludvig Holbergs Fødselsdag« i »Illustreret Nyhedsblad« 11 Bind. Chria 1862. Nr. 13 (30/8) S. 56. – Nordahl-Olsen i Bergens hist. Forenings Skrifter Nr. 9. Bergen 1903. S. 19-20. (optrykt i forøget Skikkelse i Joh. Nordahl-Olsen: »Ludvig Holberg i Bergen«. Bergen 1905. S. 21-29, hvor Skiftet findes aftrykt in extenso).

2. BRORUPGAARD I LUDVIG HOLBERGS EJE. Frenkom under denne Titel som Privattryk med Tegninger af Hakon Spliid 1946. Afhandlingen bygger paa en Kronik (Holberg og Brorupgaard) i »Nationaltidende« for 2. Maj 1940, der gengav en Del af et Foredrag i »Soransk Samfund« 8. Febr. s.A. og senere delvis blev brugt ved en Radioudsendelse 23. Juli 1946 om Holberg som Godsejer. – Her optrykt med en enkelt Rettelse.

Trykte Kilder til Oplysning om Holberg som Ejer af Brorupgaard: Holbergs 3. latinske Levneds-Brev (1743); Winkel-Horns Oversættelse, S. 252f. Småtræk om Holberg som godsejer, af Arkivar, Dr. H. Hjelholt i: Holberg Aarvog 1924, S. 7f. (se ogsaa den dér citerede Litteratur). Ærefuld Karakteristik af Holberg fra hans Fæstebønder paa Brorup, af Lektor, Dr. Th. A. Müller i: Festskrift til Niels Møller 1939 (med Henvisninger ogsaa til utrykte Kilder), jfr. en tilsvarende Oplysning i Chr. Christensen: Min Livsførelse og Virksomhed, 1918, S. 31. En Notits om Gaardens Forpagtning af Professor Dr. Chr. Elling i: Holberg-Blandinger, 2. Saml., 1941, S. 53f. – To Breve fra Holberg, meddelte af Jul. Bidstrup i »Museum« 1891, II, S. 186. Et Brev fra Holberg, medd. af H. Hjelholt i »Danske Studier« 1917, S. 39. Holbergs Breve, ved Verner Dahlerup, 1926; se navnlig Nr. xx-xxiii om Mellemværendet med Sekretær J. S. Bentzon, Nr. xlv om Sognepræst Günthers Klage og Brevene til Ridefoged Fr. Bierre, passim (Dahlerups Indledninger, Noter og egne Ræsonnementer maa ofte benyttes med nogen Varsomhed!). Om Brorup i Familien Rosenpalmes Eje, se G. L. Wads Afhandl. Povel Nielsen Rosenpalm i Pers. hist. Tidsskr. 1, 1880, S. 260f.; Bentzons Sammenstod med Myndighederne omtales hos P. M. Stolpe: Dagspressen i Danmark, III, 1881, S. 73f. – Om Holbergs Formueforhold

for Købet af Brorup, se Professor, Dr. Axel Nielsens Afhandling i: Holberg Aarvog 1921, S. 7-34.

Utrykte Kilder, der oplyser Holbergs Køb af Brorup, findes i Landsark. f. Sjælland blandt Akterne om Sorø Akademis Gods, Skøder og Adkomstbreve (Pakke No. 448); her bl.a. Købekontrakten af 13.4.1740, Koncept til Skødet og det endelige Skøde, Landstingets Panteattester m.v., se ogsaa Danske Canc. Suppl. Prot. 1741, I, No. 937.

Enkelt Forhold: For den resterende Del af Købesummen for Aarslev By udstedte Holberg i 1740 et Pantebrev til Kongen, der endnu stod aabent d.v.s. uindfriet ved hans Død. – Brorup-Godsets Omfang, Hæftelserne derpaa etc. fremgaar af Sjællandsfars Landstings Panteprot. (hertil P. B. Mylius' Real-Register, Landsarkivet). – »Det røde Borggaardshus« og Værelserne paa Brorup omtales hhv. i Holbergs og Sr. Claus Jessens Forpagtningskontrakt om Brorup, hvoraf en Afskrift ligger som Bil. Litra K. til Sorø Akademis Nordre Distr.s Pengeregnskab 1754-55, og i en hos Bentzon 28. Oktbr. 1725 foretaget Executionsforretning paa Brorup, hvoraf en Beskriv. ligger som Indlæg ad Sjæll. Tegnelser 1725-27, Bind 65, S. 234, No. 10. – Professor Hans Grams Brev af 21.5, 1741 til Christian Rantzau er trykt som No. 108, S. 206f., i: Breve fra Hans Gram 1685-1748, 1907. – Staklebroens Istandsættelse snart efter Holbergs Død og Beviiset for, at den førte over Valdbækken paa Vejen mellem Havrebjerg og Gudum, fremgaar af en Skriv. af 19.7. 1755 fra Overhofmester C. Juel til Forvalter Chr. Hviid, Bil. No. 42 til Pengeregnskabet ved Baroniet Holberg 1755-56, og af to Regninger dels over Udgiften derved (2 Rdl., Bil. No. 43), dels over det medgaaede Tømmer (Materialregnskabet s.A., Bil. No. 10) (Rigsarkivet). – Om Valdbækken (1893: Valbæksrenden) har jeg med Tak modtaget Oplysninger i 1939 fra Stednavnudvalget og Geodætisk Institut.

Det S. 24 omtalte Kort findes i Matrikulvæsnets Arkiv og betegner sig som: Carte over Store og Lille Waldbye tilligemed Iernebjergbye og Brorupgaard Beliggende udi Antvorskov Amt Slagelse Herred St. Michels Sogn efter Hoilovlige Rentekamerets befaling forfattet Aar 1769 af A. Borch.

3. LUDVIG HOLBERG OG RIDEFOGEDERNE. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 3. December 1941.

I sin 447. Epistel omtaler Holberg kortelig Processen mod Vindersløv, hvis Udfald aabenbart har ærgret ham meget. Men i den oprindelige Affattelse af den paagældende Epistel havde han ganske anderledes givet sin Harme Luft; dette Afsnit blev imidlertid udeladt, da 5. Tome af Epistlerne, der aabnes med 447. Epistel, udkom 1754, ca. 8 Maaneder efter Holbergs Død. Ved et heldigt Tilfælde kom det i Molbechs Eje, uvist hvorfra, og findes nu i Det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling (Ny kgl. Samling Nr. 2020 m. 4). Dette egenhændige Holbergske Haandskrift er bl. a. gengivet i Facsimile i »Holbergs Epistel 447«. Med Indledning og Tekst af Aug. Gyldenborg. Kbh. 1927, hvor Processen mod Vindersløv omtales udførligt. Desuden har Verner Dahlerup i sin Afhandling: Om Holbergs sidste autobiografi (Hist. Tidsskrift 6. R. IV. Kbh. 1893, S. 378-80) givet et Referat af Processen. – Jacob Langebeks Brev af 24-6-1752 til P. F. Suhm se: E. C. Werlauff: Utrykt Holbergiana. Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. S. 4^e 2401 K. II.) – Skifte efter Ridefoged paa Tersløsegaard Frederik Larsen Bjerre, paabegyndt 9. Aug. 1752 og sluttet 25. Juni 1753, Tersløsegaards Skifteprotokol 1703-1788 i Landsarkivet for Sjælland m. v. – Holbergs Køb paa Auktionen efter Fr. Bierre fremgaar af Merløse-Tudse Herreds Auktionsprotokol 1740-62, S. 266 b (Sjællandske Landsarkiv).

4. LUDVIG HOLBERGS VENNER. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 3. December 1942.

5. DA LUDVIG HOLBERG BLEV LENSBARON. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 2. December 1947.

6. HOLBERG OG MØLLERKONEN. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 3. December 1946.

7. LUDVIG HOLBERGS SIDSTE SKOVREJSE. Fremkom i »Fra Holbæk Amt«. Hist. Aarbøger xxvi, udgivet af Hist. Samf. for Holbæk Amt. vii Binds 3. Aarg. S. 42-53. 1932. (I Kommission hos P. Haase og Son, Kbh.). Hovedparten af Afhandlingen er Gengivelse af en Kronik med samme Overskrift i »Nationaltidende«, Aften-

udg. for 18. Juni 1927; den er i Aarbogen forøget dels med nogle indledende Bemærkninger om Tilsynet med Universitetets Skove paa Holbergs Tid, dels med nogle Oplysninger om den Gaard »Universitetsgaarden« eller »den store Gaard« i Trønninge By, Kundby Sogn, hvorom der i Afhandlingen er Tale, og om Gaardens Ejere i ældre Tid. Ved Optrykket her er Oplysningerne om »Universitetsgaarden« og dens Ejere i ældre Tid udeladt, medens der i den øvrige Del af Afhandlingen er foretaget en enkelt Rettelse.

Om Rektors Tilsyn med Universitetets Formue og Skovene se Matzen: Universitetets Retshistorie 1879 II, S. 298f. og S. 343. – Universitetets Fundats af 1732 er bl.a. trykt i Schous Samling af kgl. Forordninger m. v. – De omtalte Regnskaber over Universitetets Indtægter og Udgifter findes i Universitetets Arkiv, (Rigsark.). Afhandlingen om Kvægsygen fremkom i Videnskaberne Selskabs Skrifter, 2. Bind, 1746, S. 385-402; den er senere optrykt i Wille Høibergs Kiøbenhavnske Samlinger I, 1755. – Holbergs egenhændige Vota som Universitetsprofessor er udgivet af Holberg-Samfundet ved Eiler Nystrøm, København 1928. De anførte Vota findes her S. 78 og 79f. Præsten Frølund, der iøvrigt var Søn af en Universitetsprofessor, har næppe skovet flere Træer paa Universitetets Grund, thi han døde Aaret efter, i August 1753. – Kirsten Michaëlsdatters Ansøgning omhandles i Danske Cancellis Supplikprot. for 1789. 1. Halvaar, No. 2552 og Brevbog for s. A. S. 1141 No. 1995. Cancelliets Skrivelse af 13/6 1789 til Amtmanden over Holbæk Amt har i Amtets Journal No. 41. – Om Kvæstorskiftet 1751 se Ludvig Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun, V. 1875, S. 295, Anm. ad Epistel 447, og i ovennævnte Udgave af Holbergs Vota S. 69ff., Vota LXXIV, LXXVII og LXXVIII. – Om Holbergs Død se J. A. Scheibe: Holbergs Levnet, oversat af Carl Ewald, København, 1883, S. 69f.

8. LUDVIG HOLBERGS SØSTERSON. Trykt som Kronik i »Berl. Tid.« Aftenudg. for 30. November 1934.

9. LUDVIG HOLBERGS BRUDEUDSTYRS-LEGAT. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 3. December 1944.

Fundatsen for Holbergs Brudeudstyrs-Legat, se H. de Hofmans

Samlinger af publice og private Stiftelser etc. VII. S. 587-92 og Samling af Bestemmelser for Universitetets Legater, Kbh. 1890, S. 318-21. – Udtalelsen fra Universitetets Rektor findes i Dagbladet »Dannebrog« for 20. 8. 1908.

10. HOLBERGS GRAV I SORØ KLOSTERKIRKE. Fremkom under denne Titel som Privattryk med Tegninger af Hakon Spliid 1931.

Digtet Holbergs Grav er første Gang trykt i Efterladte Digte af Emil Aarestrup, 1863, S. 3; jfr. Emil Aarestrups Samlede Skrifter v. Hans Brix og Palle Raunkjær, 1922, I., S. 205 og Noter S. 34. – Holbergs Dødsdag omhandles i N.M. Petersens Bidrag til den danske Litteraturs Historie 1871, IV., 2. Udg., S. 543; jfr. Alfr. Glahns Afhandling: Holbergs Grav i Sorøner-Bladet for Juni 1917, 2. Aarg. Nr. 3, S. 19. – Benj. Dass' Brev af 15. Febr. 1755 er trykt i P. F. Suhms Samlede Skrifter, 15. Del, 1798, S. 191. – Omkostningerne ved Kistens Overførelse til Sorø og Anbringelse i Kirken fremgaar af Sorøe Academies Oeconomi Regnskab 1754-55 (Rigsarkivet). Ved Regningerne ligger (Bil. 71) en Kopi af Reskriptet af 15. 9. 1749. – Programmet, hvormed der d. 27. December 1754 i Sorø indbødes til Sorgefesten den næste Dag, er forfattet af Professor eloqv. Christopher Lysholm og synes allerede at være blevet trykt i Foraaret; Bogtrykkerens Regning er nemlig dateret d. 2. April 1754, Bogbinderens d. 6. s. M.; Eksemplarenes Antal var 285. Det ser herefter ud, som om man i Sorø allerede tidlig har bestemt, at Akademiets Mindefest skulde finde Sted paa 11-Maaneders Dagen for Holbergs Dod. Programmet er optrykt i »Kiøbenhavns Nye Tidender om lærde og curieuse Sager« No. 3 for 16. Januar 1755. Ogsaa selve Sorgetalen foreligger trykt med Titlen: *Sermo funebris, qvo, collatis duobus Daniae luminibus, non de Sora minus, qvam patria bene meritis, LUDOVICO HOLBERGIO, libero baroni ab HOLBERG, de Regia Equestri Academia Sorana optime merito, in auditorio [hujus] Academiae die XXVIII decembris anno MDCCCLV hora ante meridiem XI. palman detulit Christophorus Lysholm, eloqv. lat. et histor. p.p.o. Havniae [u. A.].* Talen er oversat af K. L. Rahbek i Dansk Minerva for Oktober 1817. Sit Eksemplar af Lysholms Tale, der allerede dengang betegnes som en Sjældenhed, skænkede Rahbek i Maj

1827 til Sorø Akademis Bibliotek (se Soraner-Bladet, 4. Aarg. No. 11 for Februar 1920, S. 85). – Kistepladens Indskrift og Oversættelsen er gengivet efter »Kiøbenhavns Nye Tidender om lærde og curieuse Sager«, 1754, No. 5 for 31. Januar; denne findes ogsaa i 5. Bind af Holbergs Epistler (i 2. Udgave, 1875, S. 348). Hele Forholdet med Gravkapellet, Paavisningen af den Wiedeweltske Tegning og et Forsøg til en Rekonstruktion af Kolonnaden er første Gang udførlig fremsat i Lektor Alfr. Glahns ovennævnte Artikel i Soraner-Bladet for Juli 1917; her findes ogsaa Kistepladens Indskrift gengivet. – Forandringerne ved de kgl. Begravelser i Sorø og Indretningen af Johannes Døberens Kapel til Holbergs Sarkofag er behandlet af F. J. Meier i en Artikel i Illustreret Tidendes Holberg-Nummer, 26. Bind, Nr. 9 for 30. November 1884, se ogsaa samme Forf.s Doktordisputats: Efterretninger om Billedhuggeren Johannes Wiedewelt, Kbh. 1877, S. 131f. Endvidere i J. B. Løffler: Gravmonumenterne i Sorø Kirke, 1888, S. 26f.; i en Artikel i Soraner-Bladet for 1916, 1. Aarg., Nr. 5 af H. G. Olrik og i Lektor Alfr. Glahns ovennævnte Afhandling sammesteds, 2. Aarg., Nr. 4, S. 27. Kilderne til disse Artikler er navnlig Wiedewelts Papirer i Det kongelige Biblioteks Haandskriftsamling, Additamenta Fol. 192 V. Yderligere Oplysninger findes bl.a. i Sj. Tegn. No. 548/1773, og No. 150/1776; Overbygningsdirektionens Journal 1775, No. 659 samt sammes Sag No. 116/1776 (herved: Grundtegnning af den østre Ende af Sorø Kirke); Danske Cancellis Supplikprotokol 1776, 1. Halvaar, Nr. 257; Sorø Akademis Kirkes Regnskab 1777-78. – Overhofmester Reitzensteins Indstilling af 25. November 1778 om Tilvejebringelse af et Monument for Holberg, der førte til den kgl. Resol. af 18. Aug. 1779 findes som Indlæg til Sj. Tegn. No. 542/1779 (herved bl.a. Wöldikes og Wiedewelts tegnede Udkast m.v.) – Om Indskriften paa Sarkofagen se: Soraner-Bladet, 1. Aarg., 1916, No. 2, 5 og 7; den formentlig rigtige Tydning er foreløbig fastslaaet i Dr. M. Mackeprangs Afhandling om Sorø Kirkes Inventar og Gravminder i det nylig afsluttede Værk om Sorø gennem Tiderne, 1. Bind, S. 269. – Om den afbrudte Perle paa Vaabenskjoldets Krone, se Alfr. Glahns Artikel: B.D.S.M. i Soraner-Bladet 1. Aarg., No. 7 for Oktober 1916, S.

53. – Om Forklaringen paa Sarkofagens Relieffer, se samme Forf. 1. c. 2. Aarg., No. 4 for Juli 1917, S. 27. – Regningerne for Arbejdet i Sorø ved Holbergs Sarkofag findes i Sorø Akademies Økonomi- og Kirke-Regnskab 1780-81; de er delvis trykt i en Artikel: Fra Overhofmester Reitzensteins Tid, III. Nogle Regnskabsbilag vedrørende Holbergs Grav (ved H. G. Olrik) i Soraner-Bladet, 12. Aarg., No. 8 for August 1927, S. 61f. – Mine Betragtninger om Ønskeligheden af en Aabning af Ludvig Holbergs Grav er tidligere udtalt i en Kronik (Ludvig Holbergs Grav) i Berlingske Tidende, Aften Nr. for 30. Aug. 1927.

11. ET HOLBERG-PORTRÆT. Trykt som Kronik i »Nationaltidende« for 15. Oktober 1942. Her optrykt med nogle enkelte Rettelser.

Universitetsbogtrykker F. J. Schultz's Andragende og Ste-manns Erklæring findes i Universitetsdirektionens Arkiv (se Direktionens Referat- og Resolutionsprotokol 2E under No. 247/1813.) De er gengivet i en Artikel af H. G. Olrik: Kunde det Roslinske Portræt af Holberg have undgaaet Ildsvaaden 1813? i Soraner-Bladet for Dec. 1922, 7. Aarg., Nr. 9, S. 73. – Maleren N. P. Holbechs Ansøgning om Tilladelse til at kopiere Portrætet omhandles i en Skrivelse af 26. 7. 1837 fra Director til Universitetsdirektionen. – Om Laanet af Portrætet til Thorvaldsen i 1839 og til Det Holbergske Selskab i 1842 se Olaf Carlsens Afhandling: Omkring Roslins Holbergportrætter og Erling Eckersbergs Stik i »Tilskueren« for Juli 1932, 2. Halvbind S. 55-67, der hovedsagelig bestaar i en Fremdragnings af de Brevvekslinger, der for-tes vedr. de to Laan; om den paafølgende Restaurering i 1843 se ogsaa Th. A. Müllers Afhandling: Otto Andrup og Portræterne af Holberg i »Tilskueren« for Sept. 1937, 2. Halvbind S. 168-176, særlig S. 172-73. – Sidste Del af Olaf Carlsens ovennævnte Af-handling optages af Redegørelsen for de Bestræbelser, der i 1846 blev gjort for at faa Billedet udlaant til Norge, hvor det var Me-ningen at bruge det som Forlæg for en paatænkt Kolossalbuste af Holberg, der skulde udføres af en norsk Billedhugger Hans Michelsen (1789-1859), som var Elev af Thorvaldsen. – Sorø Akademis Hovedkasseregnskab 1859-60, 7. Febr. – 1860. Bil. 1114 og 1115.